

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

ЗАВОД ЗА УЧБЕНИКЕ И НАСТАВНА СРЕДСТВА • БЕОГРАД

РЕЦЕНЗЕНТИ

др МИРОН ФЛАШАР, редовни професор
Филозофског факултета у Београду

др РАДМИЛА ШАЛАБАЛИЋ, редовни професор
Филозофског факултета у Београду

МИРЈАНА ГРУЈИЋ, професор латинског језика
у XI београдској гимназији

Уредници

ДРАГИЊА ЋИРИЋ

ДИМИТРИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

Одговорни уредник

др ПЕТАР ПИЈАНОВИЋ

За издавача

РАДОСЛАВ ПЕТКОВИЋ,
директор и главни уредник

Просветни савет Републике Србије одобрио је овај уџ-
беник за издавање и употребу у I разреду средње
школе својим решењем број 601-04-51/71 од 11. априла
1991. године.

ISBN 86-17-10618-2

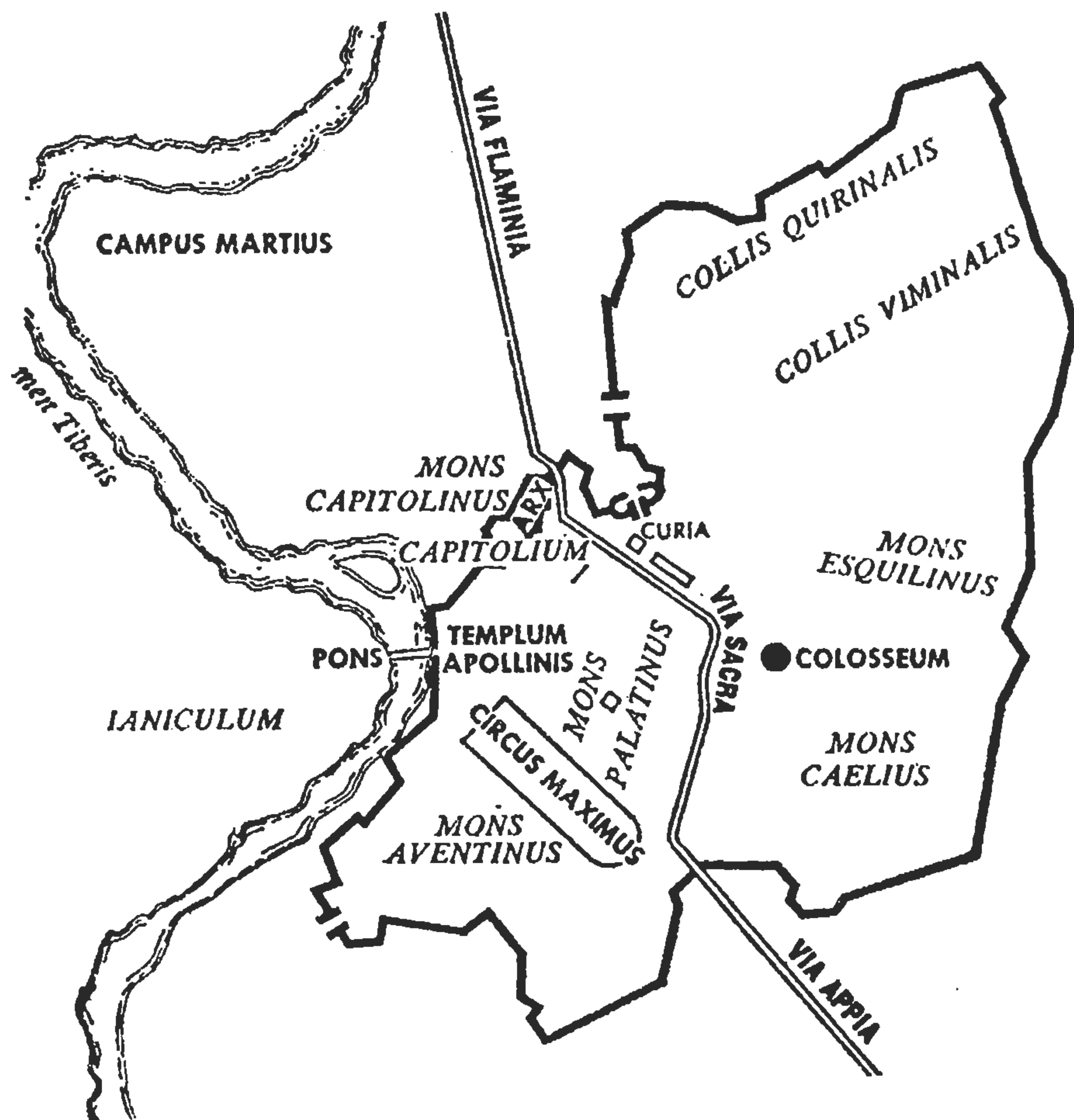
У в о д

ИНДОЕВРОПЉАНИ

Од Индије на истоку, преко Персије, Јерменије, целе Европе, све до Атлантског океана говоре се језици за које је на основу лингвистичких проучавања упоредном методом, као и археолошких налаза, утврђено да припадају сродним народима, Индоевропљанима. О њима се може закључити да су били сточари и ратари, који су се у потрази за зиратном земљом и добрим пашњацима полако померали с места на место. Служили су се предметима израђеним од бронзе, знали за борна кола и коње и живели у патријархату. Од Индоевропљана који су се кретали ка западу, постепено су се одвајале групе као што су Скити, Трачани, а од грчких племена Ахајци, Дорци и настављале да се крећу ка југу, где су у заједници са староседеоцима продужиле своју егзистенцију. Тако су се у периоду од 2000 до 1000. г. пре н. е. одвајале групе Индоевропљана, од којих су једни прешли Алпе, стопили се са старинцима, Медитеранцима, и јавили се као Латини, Оски, Умбријци, а други су наставили пут на запад и јавили се келтским говором. Етнолингвистичка слика Апенинског полуострва у време кад су се насељавали Латини била је веома шаролика. На крајњем североистоку су били Венети, посебно индоевропско племе, сасвим на северозападу Лигурци, који су у III в. пре н. е. пружали отпор римској експанзији на северозапад. Између Венета и Лигураца, у правцу север—југозапад, простирала се територија Етрураца, који су негде између 1000—800. г. пре н. е. допловили са источног Балкана или Анадола. За научнике овај народ још увек представља загонетку; њихови натписи још нису протумачени. Најдужи сачувани натпис на етрурском језику чува се у Археолошком музеју у Загребу. Непосредни суседи Римљана били су на североистоку Умбријци, а на југу Оски. Према изговору праиндоевропске речи кмтом = 100, Индоевропљани су подељени на две групе, кентум и сатем. Италска група индоевропских говора, латински, осачки, умбријски фалишћански као и грчки припадају кентум (centum) групи. Словенски језици (сто) припадају сатем групи. Њихови говори били су међусобно сродни, али са латинским језиком били су само у даљем сродству. На крајњем југоистоку налазили су се Илири, припадници неиталске групе индоевропских говора, а на крајњем југу и југозападу, у приобалном појасу „Апенинске чизме“ и на источној и јужној обали острва Сицилије, били су грчки досељеници који су својим богатим и напредним колонијама створили Велику Грчку (*Magna Graecia*), расадник грчке материјалне и духовне културе.

ОСНИВАЊЕ ГРАДА РИМА

Национални понос подстакао је Римљане да нађу неку везу између своје историје и грчког мита. Они су оснивање свога града, преко оснивача Ромула и Рема, потомака тројанског јунака Енеје, довели у везу са кругом легенди о Троји. Предање о Енеји има своје корене у епском песништву Грка, и то у еповима тројанског циклуса.

Рим у доба краљева

Из овог циклуса до нас су допрли само оскудни фрагменти, а наша сазнања о њему заснована су на извештајима античких писаца. Хомерови спевови *Илијада* и *Одисеја* су тематски везани за овај циклус, а сачували су се због своје изузетне лепоте, књижевне вредности и угледа који су уживали већ у антици. Хомер у *Илијади* помиње Енеју као истакнутог јунака под Тројом. Епизоду Енејиног бекства из Троје развили су грчки митографи и историографи у причу о дугогодишњем лутању јунака и његових другова на путу у далеку земљу на западу, где је требало да нађу нову постојбину и донесу

богове разореног града. Грчки досељеници у Великој Грчкој знали су за ово предање и развијали су га и даље, додавши му предање о краљу Латину, његовој кћери Лавинији, Енејиној вереници, љубомори Турна, рутулског краља и борбама које су Латин и Енеја водили са њим. Енеја је према предању основао латински град Лавиниј, његов син Асканије или унук Јул други велики латински град Алба Лонгу, а његови потомци Ромул и Рем основали су град Рим. Предање о оснивању Рима настало је крајем IV в. пре н. е. очигледно по угледу на слична грчка предања о оснивању градова а потекло је од учених људи који су одлично познавали топографију Лација, предања, култове и обреде. Римска књижевност је крајем III в. пре н. е. прихватила и обрадила ово предање које је тако постало историјска истина за Римљане и послужило Вергилију доцније за национални еп *Енеиду* (Вергилије I в. пре н. е.). Најстарија историја Рима застрвена је легендама, а модерна наука је потврдила неке елементе тих предања. Рим је настао у VIII в. пре н. е. у покрајини Лацију (*Lātium*) на левој обали реке Тибра, у области где је живело племе Латина (*Lātīni*). Најстарије насеље било је на брду Палатину, чији су се становници ујединили са житељима суседних брежуљака Капитола и Квиринала, Сабињанима. Римско предање казује како су се Римљани после дугих борби ујединили са Сабињанима и њиховим краљем Титом Тацијем. Временом се Рим раширио на седам брежуљака. У доба царства били су то: Капитол, Авентин, Палатин, Квиринал, Виминал, Есквилин и Целиј, а са друге стране Тибра град је обухватио и један део Јаникула. Према римској традицији, после Ромула Римом је владало још шест краљева; за неке од њих зна се да су били Етрурци, што указује на то да је Рим у најстарије време био под етрурским јармом. Протеривање последњег краља Тарквинија Охолог означава крај етрурске доминације у Риму и датира, према традицији, 509. г. пре н. е.; овај догађај се сматра почетком новог друштвеног поретка — републике, јер од тада Римом управљају изборни магистрати који су доцније били названи конзули (*consules*).

УТИЦАЈ ЕТРУРАЦА И ГРКА НА РИМЉАНЕ

Римљани су били изложени утицајима како Италика тако Грка и Етрураца, два веома културна народа у њиховом суседству, који су оставили видне трагове у римској цивилизацији. Писмо су Римљани примили од Грка посредством Етрураца. Римски дечаци су у школи учили етрурски језик све док га није потиснуо грчки. Церемонијал римске управе је етрурског порекла: свежњеви пружа (*fascēs*), ликтори (*lictōres*), тога претекста (*tōga praetexta*), тријумфална светковина (*trīumphus*), погребне свечаности (*fūnus*), гладијаторске игре (*mūnēra glādiātōrum*), тумачење воље богова према знацима (*auspīcia*) итд. Етрурци су ненадмашно обрађивали метале и ту су вештину, као и елементе грађевинарства, пренели Римљанима.

Грчка култура, највећа и најутицајнија на Средоземљу, извршила је снажан и благотворан утицај на Етрурце, Италике и Латине. Утицаји су међусобно струјали међу овим народима, преплитали се и тако је настала такозвана *камџанска култура*. Утицај Грка на Римљане постао је осетан средином III в. пре н. е., када су Римљани због својих освајања дошли у тешњи додир са

њима. Грци су својим рационализмом, филозофијом, науком, уметношћу и животним стилем пољуљали патријархална схватања Римљана, круто одређена „обичајима предака“ и религијом, и изазвали у Риму реакцију конзервативних кругова, чији је представник био престоги цензор Марко Порције Катон. У Риму је било људи који су увиђали величину и значај грчког културног утицаја, као породица Сципиона, и утирали пут хеленизацији римске културе. Утицај Грка се нарочито јасно одразио при стварању књижевног латинског језика и појави књижевности у Риму. Од Грка су Римљани преузели све

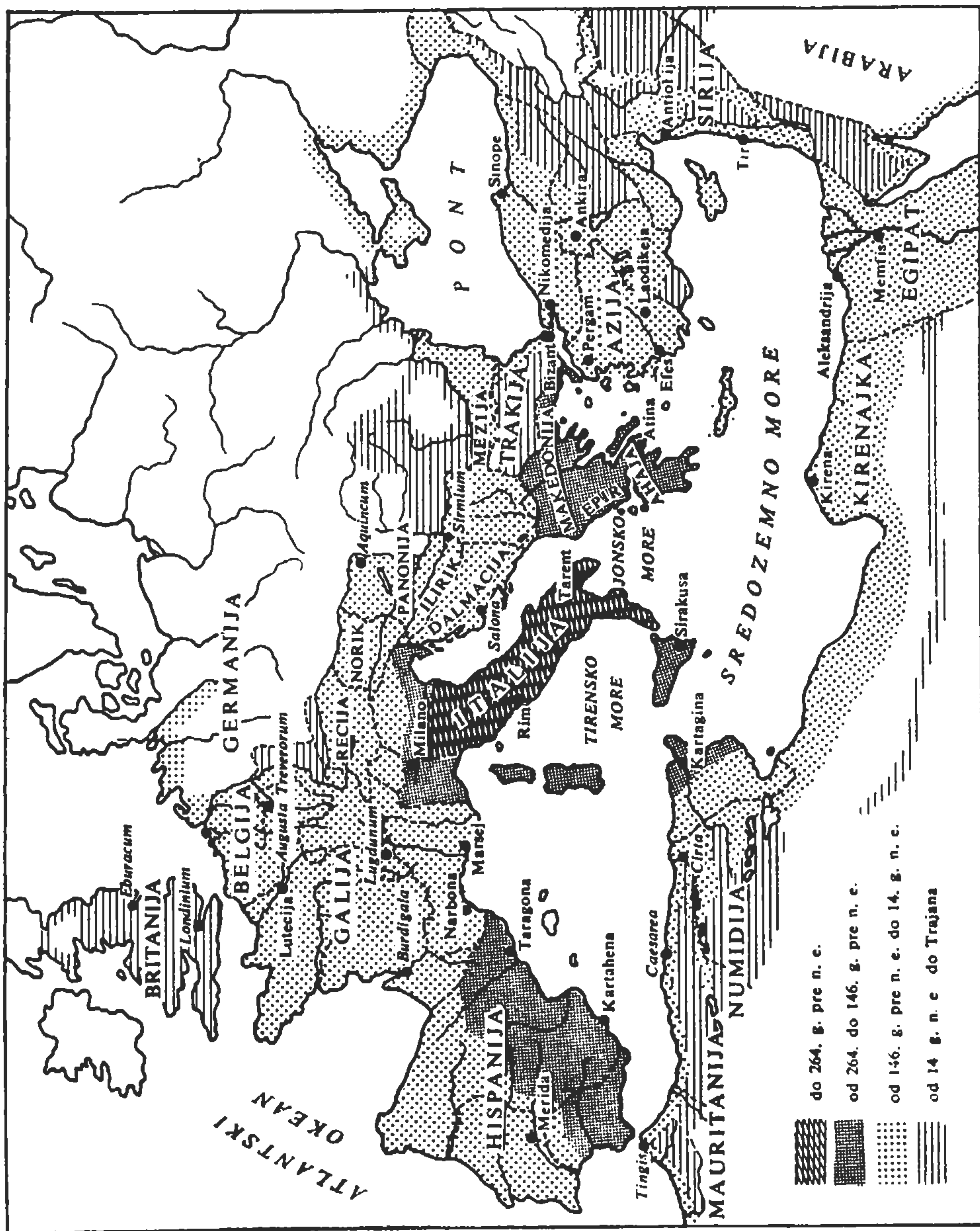
Италија око 500. п. н. е.

књижевне врсте, сем сатире, а угледање на грчке узор е ишло је чак до прерада грчких књижевних творевина. У тим прерадама Римљани су ипак дали нешто ново, својствено своме духу и схватањима што је њихову књижевност уздигло изнад имитације и дало јој основу и импулс да се развије и преживи пропаст Западног Римског Царства. Римска књижевност је послужила као непресушно врело каснијој европској књижевности, представљајући мост између грчког и европског књижевног стваралаштва. Римски аутори су дуго бацали у засенак своје грчке узор е као Вергилије Хомера или Плаут сјајне грчке комедиографе, све док крајем XVIII в. неокласицизам није дао грчкој књижевности место које јој по вредности припада. Римске књижевне творевине написане су *латинским језиком*. Појам латински старији је од настанка града Рима, па се стога каже *латински језик*, а књижевност је настала много касније након оснивања града Рима, па се зато говори *римска књижевност*.

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

Од италских говора докуменговани су натписима латински, етрурски, осачки, умбријски, али се само латински језик, колико ми знамо, уздигао до књижевног језика. Најстарији натписи на латинском језику потичу из VI в. пре н. е. Први споменик књижевног латинског језика представља *Закон дванаест таблица* из V в. пре н. е., а последњи је Јустинијанов *Кодекс црхћанској цраба* из VI в. н. е. У развоју латинског језика пресудну улогу су одиграли први римски књижевници, који су стрпљиво и трудољубиво тражили у свом језику ратара и војника одговарајући израз за блистави, савршени, вековима брушени грчки језик, способан да са лакоћом и логично искаже сваку и најсложенију књижевну, поетску или филозофску мисао. Речник је почео да се богати кованицама ствараним у духу грчког речника, синтактичким конструкцијама, стилским фигурама и, за веома кратко време, створен је *sermo urbānus*, језик којим су писали и говорили интелектуалци у Риму. Овако оплемењен и обогаћен, латински књижевни језик постао је применљив у хришћанској теологији, филозофији, природним наукама, праву и администрацији током следећа два миленија, све до XIX в., да би и у савременом свету остао присутан и незаменљив у политичкој, научној и стручној терминологији. Класни састав римског друштва условио је да само мали број Римљана негује овај „вечни језик“, док је остало римско становништво говорило својим народним језиком *sermo plēbēius (rusticus)*, названим касније вулгарним латинитетом. О овом народном говору не знамо много, а на основу Плаутових комедија (II в. пре н. е.) и Петронијевог *Сатирикона** (I в. н. е.) можемо добити неку представу о њему. Ширењем римске империје растао је значај латинског језика и у једном историјском тренутку је постао, заједно са грчким, „светски језик“. Поделом римског царства на Источно и Западно крајем III в. н. е. латински језик је остао званични језик на западу, а грчки на истоку. После пада Западног Римског Царства, средином V в. н. е., Источно Римско Царство, Византија, наставило је своју политичку и културну егзистенцију још један миленијум, све до свога пада 1453. г. Из вулгарног латинског језика развили су се у средњем веку „новолатински или романски језици“: италијански, француски, шпански, румунски.

* Петронијево дело *Сатирикон* није дошло до нас у целини. Сачувани су само поједини његови делови и фрагменти. Епизода *Трималхионова јозба* је откривена код нас у Трогиру 1650. г. у библиотеци Николе Ћипика.

Римске провинције (I и II век н. е.)

ПИСМО И ГЛАСОВИ

ПИСМО

Латинско писмо, латиница, као и ћирилица, несумњиво је грчког порекла (*alphabētum*). Варијанту грчког алфабета Латини су примили посредством Етрураца што је оставило трага у абеди. Овај западни тип грчког алфабета стигао је Италицима са првим досељеницима из Халкиде на Еубеји у VIII в. пре н. е. а можда и век раније, у време када се писало здесна улево. Овај начин писања документован је на једном од најстаријих натписа на латинском језику, Дуеновој вази. Фибула из Пренесте, најстарији натпис на латинском језику потиче с краја VII в. пре н. е. Римљани су се првобитно служили 21-им словом, закључно са X, али су током I в. пре н. е., са продором грчких термина у латински језик, увели још два слова Y и Z које су писали у грчким речима. Словом I означавали су Римљани и самогласник *i* и сугласник *j*, а словом V како самогласник *u* тако и сугласник *v*. Временом се усталило да се самогласник *u*, означава словом U, *u*, сугласник *v* словом V, *v*, а *j* и *i* словом I, *i*.

Латинска азбука има 24 слова:

A a, B b, C c, D d, E e, F f, G g, H h, I i, K k, L l, M m, N n, O o, P p, Q q, R r, S s, T t, U u, V v, X x, Y y, Z z.

Римљани су писали само великим словима (*māiuscūlae*) о чему сведоче бројни натписи од којих се више њих сачувало и у нашој земљи.

Мала слова (*mīnuscūlae*) настала су спајањем и поједностављивањем великих слова у брзом писању. Данас се великим почетним словом пишу:

- 1) латинска властита имена и од њих изведени придеви и прилози
Latīum, Latīnus и Latīne — Лациј, латински, -а, -о, Латин и латински,
- 2) прва реч у реченици,
- 3) прва реч у стиху.

ПОДЕЛА ГЛАСОВА

Гласови а, е, *i*, о, у су самогласници (*vocāles*), а сви остали су сугласници (*consonantes*). Латински језик има и дифтонге (*diphthongi*): то су два различита самогласника спојена у један слог и изговорена у једном даху. Дифтонзи су ае, ое, аи, еи, *ui*, *ei*.

ИЗГОВОР

Пише	Изгова- ра се	Пример	Напомене
<i>au</i> <i>ae</i>	ау ē	LAUDO AETERNĬTAS	ē је отворено
<i>oe</i>	ē	FOEDERĀTUS	ē је затворено
<i>aë</i> <i>oë</i>	ае ое	AĚR или AĚR POĚMA, POĚTA	знак " (<i>дијереза</i>) или знак за дуги, од- носно кратки квантитет, ставља се изнад другог самогласника дифтонга <i>ае</i> и <i>ое</i> када сваки од њих треба изговорити посебно
<i>i</i>	j	IANUĀRIŬS MĀIUS	кад се налази на почетку речи испред самогласника или у средини речи између самогласника
<i>ch</i> <i>rh</i> <i>ph</i> <i>th</i> <i>z</i> <i>y</i>	х р ф т з и	SCHŎLA RHĚTOR PHILŎLŎGUS THEĀTRUM ZŎNA SYMBŎLUM	} само у речима грчког порекла
<i>k</i>	к	KALENDAE	ово слово се употребљава само у малом броју речи
<i>s</i> <i>ss</i>	з с	RŎSA PROFESSOR	између два самогласника између самогласника
<i>c</i> <i>c</i>	ц к	CAESAR CĬCĚRO COLĒGA, CARBO, CRESCO, ACCIDO	испред е- гласа (<i>e, ae, oe</i>) и i- гласа (<i>i, y</i>) у свим осталим случајевима
<i>ngu</i>	нгв	LINGUA	испред самогласника
<i>qu</i>	кв	QUADRĀTUM	q се увек налази у вези qu
<i>x</i>	кс	CONTEXTUS	
<i>ti</i> <i>ti</i> <i>ti</i>	ци ти ти	NATĬO OSTĬA MIXTĬO BRUTTI TOTĬUS	испред самогласника кад испред ti стоји <i>s, x, t</i> када је i у слогу ti дуго (tī)
<i>su</i>	св	SUADĚO	ненаглашено пред самогласником

Напомена: знак ˘ означава краткоћу самогласника, а знак — дужину. Зовемо их знацима за квантитет.

Постоје два изговора латинског језика: *класични* и *традиционални*.

Класични изговор је реконструисани изговор књижевног језика Римљана у класичном периоду, а традиционални се развио у средњем веку и очувао традицијом. Наиме, латински језик се у средњем и новом веку употребљавао упоредо са језицима европских народа и био је универзални језик науке, дипломатије, званичних докумената. *Традиционални изговор* се развио из познлатинског језика, из кога су потекли и романски језици.

Претходно наведена правила односе се на традиционални изговор.

Разлика између класичног и традиционалног изговора је у следећем: *s* се у класичном изговору изговара као *c*, слог *ti* као *ти*, дифтонзи *ae* и *oe* као *ај*, *ој*, глас *c* као *k*, а код аспирата *ch*, *rh*, *ph*, *th*, чују се оба гласа.

Речи из латинског језика које су ушле у свакодневну употребу у нашем језику изговарају се традиционално, јер смо их примили посредством модерних језика, нпр. нација, музеј, социјалан.

ВЕЖБАЊЕ ЗА ИЗГОВОР

1) дифтонг и дијереза

gáudēo, áut, séu, cóepit, coēgit, áeri, áeri, Aenéas, Tróēs, cóeo, cáusae, aetérnae, Phóebus, aérius, Aéropus, húic, éi, próelium.

2) речи грчког порекла

geographia, symmétria, phantásia, Pýrrhus, zéphyrus, Athénae, Zéthus, Pháëthon, Corýnthius, Antíochus, nýmphae, máchina, Zephýrium, cýathus, symphónia, sym-páthia.

3) изговор самогласника *i* и *u*

áio, íus, iustítia, Iúppiter, iúdex, maióres, súum, suadébat, assuéscō, suávis, suáve, éius, lícet, libébit.

4) мешовити примери

ánguis, Áttius, vítium, Séxtius, quátiunt, sánguis, ótium, hóstia, istíus, úxor, áctio, Lucrétia, cáusa, cáecus, quó, cálcar, crúx, quaestio, quínque, quárum, quáestus, concíto, círcum, cíppus, circénsis, cúrrus.

ДУЖИНА СЛОГОВА (Syllabārum quantitas)

У латинском језику самогласник може имати кратак или дуг квантитет.

Слог је дуг ако је и самогласник у њему дуг по квантитету.

Слог је дуг: — *а)* по природи (*natūrā*) кад је у њему дуг самогласник или дифтонг, нпр. *vīta*, *laudo*, *cūga*.

— *б)* по положају (*positiōne*) кад је у њему кратак самогласник иза кога следе два или више сугласника, удвојени сугласник, или сложени сугласник *x* (кс), нпр. *lāpsus*, *tērra*, *con-textus*.

Самогласник пред самогласником сматра се кратким: *mōnēo*, *amicitia*.

НАГЛАСАК (Accentus)

Природа нагласка у латинском језику је динамичка, што значи да се наглашени слог од ненаглашених издваја јачином изговора, тј. ударом гласа. У српском језику природа нагласка је тонска, што значи да се наглашени слог висином тона разликује од ненаглашених слогова.

Двосложне речи као и у нашем језику имају нагласак на другом слогу од краја, нпр. *schōla, lingua*.

Тросложне и вишесложне речи имају нагласак на претпоследњем слогу (*paenultīma*) ако је по квантитету дуг, нпр. *quādrātum* или на трећем слогу од краја (*antepaenultīma*) уколико је претпоследњи по квантитету кратак, нпр. *phīlōsōphus*. Код дифтонга који су сачували боју оба вокала нагласак је увек на првом делу, нпр. *laudo*. Акценат никада не прелази трећи слог од краја.

Енклитике су једносложне речце које немају свог нагласка па се наслањају на реч пред собом и пишу се са њом заједно. Том приликом померају јој нагласак на последњи слог, нпр. *māter patrēque* — мајка и отац.

РАСТАВЉАЊЕ РЕЧИ НА СЛОГОВЕ

Сугласник између два самогласника припада следећем слогу, нпр. *foe-de-rā-tus*. Од више сугласника претходном слогу припада први сугласник, а остали следећем слогу, нпр. *ae-ter-nī-tas*.

ВЕЖБАЊЕ ЗА НАГЛАСАК

1) Раставите следеће речи на слокове:

splendīdus
candīdus
monēo
militīa
salūber
maiōres

proelīum
pulcher
pulchrōrum
aēr
aes
modo

caecus
seu
aut
fortitūdo
geographīa
symmetrīa.

2) Сврстајте наведене једносложне, двосложне, тросложне и вишесложне речи у четири колоне.

3) Сврстајте тросложне и вишесложне речи према акценту: *paenultīma* и *antepaenultīma*.

ВРСТЕ РЕЧИ И ПРОМЕНЕ

Проучавајући латинску морфологију* и синтаксу** наићи ћете на многе сличности са српским језиком.

У латинском језику, као и у нашем, речи се деле на две групе: *променљиве* и *непроменљиве* речи

I. променљиве речи

- 1) именице (*substantīva*)
2) придеви (*adiectīva*)
3) заменице (*pronomīna*)
4) бројеви (*numeralīa*)
5) глаголи (*vērba*)

}

(*nomīna*)
имена

II. непроменљиве речи

- 6) прилози (*adverbīa*)
7) предлози (*praepositiones*)
8) везници (*coniunctiones*)
9) узвици (*interiectiones*)

ИМЕНСКА ПРОМЕНА

Промена имена (*nōmīna*) у латинском језику зове се деклинација (*declinātio*). Именску промену, као и у нашем језику, карактерише род (*gēnus*), број (*numērus*) и падеж (*cāsus*).

Појмом имена обухваћени су у латинском језику сви облици који се деклинирају: именице, заменице, придеви, променљиви бројеви као и глаголска имена.

У латинском језику постоје три рода: мушки (*gēnus masculīnum*), женски (*gēnus feminīnum*) и средњи (*gēnus neutrum*), као и два броја: једнина (*numērus singulāris*) и множина (*numērus plurālīs*).

У латинском језику има шест падежа. Првих пет падежа подудара се са нашим падежима, а шести (*ablatīvus*) одговара нашем инструменталу и локативу. Зато што не зависи ни од једне речи у реченици, номинатив и вокатив се и у латинском језику називају независним падежима (*cāsus rēcti*), а остали падежи зависним (*cāsus oblīqui*).

Имена падежа	Питање	Функција
Nominatīvus	ко, шта?	субјекат
Genitīvus	кога, чега?	припадање
Datīvus	коме, чему?	индиректни објекат
Accusatīvus	кога, шта?	директан објекат, циљ
Vocatīvus	хеј!	дозивање
Ablatīvus	a) одакле?	a) исходиште радње, одвајање (одговара нашем генитиву)
	б) чим? с ким?	б) средство, друштво (одговара нашем инструменталу)
	в) где? кад? о коме? о чему?	в) место, време (одговара нашем локативу)

*) Наука која се бави проучавањем постанка и развјатка облика речи.

**) Наука о реченици и служби речи у њој.

Упоређивањем броја падежа у српском и латинском језику види се с једне стране одсуство аблатива у српском језику, чију је функцију преузео генитив са предлозима (од куће, са планине), док у латинском језику нема инструмента и локатива чије је функције преузео аблатив. Овакво смањивање броја падежа у језику назива се синкретизмом.

ГЛАГОЛСКА ПРОМЕНА

Промена глагола у латинском језику зове се конјугација (*coniugatio*). Глаголску промену карактеришу три лица (*persōnae*), два броја (*numēri*), два стања — радно (*actīvum*), трпно (*passīvum*), три начина (*mōdi*) — индикатив, конјунктив, императив и шест времена (*tempōra*): презент, имперфект, футур I, перфект, плусквамперфект, футур II. Глагол се у латинском језику наводи у четири облика:

āmo	amāre	amāvi	amātum
I. л. једн. презента	инфинитив презента	I. л. једн. перфекта	партицип перфекта пас. ср. р.
волим	волети	заволео сам	завољено

да бисмо могли извести три временске основе (презентску, перфекатску и партиципску), од којих изводимо све глаголске облике. Глаголска основа је онај део глагола из кога се могу извести све остале основе и носилац је значења. У наведеном примеру глаголска основа је *āmā-*, а као носилац значења садржана је у сродним речима *āmor* (љубав), *amātor* (љубавник), *amatōrius* (љубавни).

I ВЕЖБАЊЕ

(I или а- деклинација: једнина;
именице и придеви женског рода;

I-конјугација: индикатив презента ак-
тива)

- 1) Puella est discipŭla.
Puella est impĭgra.
Puella tabellam spectat.
- 2) Tabŭla picta puellae pulchra
est.
- 3) Magistra puellae
tabellam dat.
- 4) Puellam pulchram spectas.
- 5) Puella, pulchra ěs.
- 6) Puella cōmam vittā ornat.

*Девојка са таблицом, фреска из Хер-
куланума (Најуљ, Национални архео-
лошки музеј)*

РЕЧИ

Именице

puella, -ae, f. девојка
discipŭla, -ae, f. ученица
tabella, -ae, f. таблица
tabŭla, ae, f. даска, плоча
tabŭla picta, f. слика
magistra, -ae, f. учитељица
cōma, -ae, f. коса
vitta, -ae, f. врпца, трака

Придеви

impĭgra вредна
pulchra лепа
picta осликана

Глаголи

est је
specto, spectāre, spectāvi, spectātum
посматрати
do, dāre, dēdi, dātum дати
ěs си
orno, ornāre, ornāvi, ornātum укра-
шавати

МОРФОЛОГИЈА

I или а- деклинација: једнина

Номинатив једнине: -ă
Генитив једнине: -ae

Пример:
именица *puella*, -ae, f. девојка
придев *impīgra* вредна

Једнина	Функција	Падеж	Деклинација	Заврш. падежа
<i>Вредна девојка</i> посматра таблицу.	субјекат	Ном.	<i>puella impīgra</i>	-Ă
Таблица <i>вредне девојке</i> је лепа.	припадање	Ген.	<i>puellae impīgrae</i>	-AE
Учитељица <i>вредној</i> <i>девојци</i> даје таблицу.	индиректан објекат	Дат.	<i>puellae impīgrae</i>	-AE
Учитељица хвали <i>вредну девојку</i> .	објекат	Акуз.	<i>puellam impīgram</i>	ĂM
<i>Вредна девојко</i> , добра си ученица.	дозивање	Вок.	<i>puella impīgra</i>	-Ă
Причамо са <i>вредном девојком</i> .	друштво	Абл.	<i>puellā impīgrā</i>	Ā

П а м њ и њ и: номинаџиџ једнине увек је једнак вокаџиџу једнине.

По I или а- деклинацији мењају се именице и придеви женског рода чија се основа завршава на а- (упоредити III врсту именица женског рода у српском језику — жена, школа). При промени имена, као и у нашем језику, разликујемо непроменљиви део, који се зове *основа* и други променљиви део, који се зове *нашџаџак*. Код самогласничких основа самогласник из основе се сажима са самогласником из наставка и даје *завршеџџак*. Именица у латинском језику наводи се у номинативу и генитиву једнине. Уз именицу обавезно стоји ознака за род, нпр. f. (скраћено од *fēminīnum*). По генитивном завршетку препознајемо којој деклинацији именица припада.

<u>puella,</u>	<u>-ae,</u>	<u>f.</u>	девојка
ном. једн.	завршетак	род	

На џомџна: у завршеџџима или наставкама за деклинацију и конјугацију увек ће бити означен квантитет крајњег слога (*ŷltīma*). У тексту ће ознаке за дуџи квантитет на последњем слогу бити стављене само изнад самогласника у аблативу, или где је дужина настала накнадно.

Индикатив презента актива

Засада ћемо посматрати само два облика глагола *specto, spectāre*. Према завршетку инфинитива глаголи су груписани у четири конјугације. Инфинитив глагола I конјугације завршава се на *-āre*. Кад одбијемо од инфинитива наставак *-re* добијамо *презентиску основу*. Основа глагола I конјугације завршава се на *ā-*, *spectā* —.

specto, spectā-re			Презентска основа	Лични наставци
̄o			spectā-	-Ō -S -T
Једн.	1. specta — o	посматра — м		
	2. specta — s	посматра — ш		
	3. specta — t	посматра		
Мн.	1. spectā — mūs	посматра — мо		-MŪS -TĪS -NT
	2. spectā — tis	посматра — те		
	3. specta — nt	посматра — ју		

Напомена: у 1. л. једине дошло је до сажимања — а из основе и личног наставка — о у — ō.

Презентом се казује радња која се догађа, траје или понавља у садашњости.

Већ смо напоменули да у латинском језику постоје три глаголска начина. За сада ћемо објаснити *индикатив (mōdus indicatīvus)*. Индикатив је начин којим се изриче стварна радња, тј. да се нешто догађа или не догађа у било којем времену. Тај начин износи чињенице које објективно постоје, или се узимају као такве.

СИНТАКСА

Посматрајте предикате у реченицама означеним бројем 1). У латинском, исто као и у српском језику, постоји именски и глаголски предикат. Именски предикат је састављен из два дела: из копуле (глаголског) и главног именског дела. Копула мора увек бити у личном облику, а именски део најчешће, као и субјекат, стоји у номинативу.

именица		· помоћни глагол		придев		помоћни глагол	
Puella	discipula	est.		Puella	impigra	est.	
субјекат	именски предикат			субјекат	именски предикат		

Именица као део именског предиката слаже се са субјектом у падежу и броју.

Придев као део именског предиката слаже се у роду, броју и падежу са субјектом.

<u>Puella</u>	<u>tabellam</u>	<u>spectat.</u>
субјекат	објекат	глаголски предикат

Глаголски предикат се са субјектом слаже у лицу и броју.

Променљива реч као субјекат стоји увек у номинативу (граматички субјекат).

Објекат најчешће стоји у акузативу (прави објекат) уз прелазни глагол.

Упућеница за преводјење са латинског на српски језик:

- а) пронађите глагол у личном глаголском облику; погледајте да ли предикат има неки именски додатак;
- б) према лицу и броју предиката видите да ли ће субјекат бити у једнини или множини; ако предикат има именски део уз себе, уколико је придев, можете сазнати и род субјекта; повежите субјекат и предикат и преведите;
- в) ако је предикат глаголски, а глагол прелазан, потаржите директан објекат у акузативу; повежите у целину са субјектом и предикатом и преведите;
- г) одредите остале облике у реченици и све повежите у логичну целину.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Одредите падеж именица које ћемо навести. Бројеви у заградама указују на број могућности. У зависности од падежа, одредите значење и функцију наведених именица:

puellā pulchrā (2), puellae (2), tabellām, magistrā.

II. Одредите облик наведених глагола и преведите:
specto, ornātis, dānt, ornāre.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

1) Cōma puellae pulchra est.

2) Tabulam pictam puellae pulchrae spectāmus.

IV. Допуните следеће реченице:

1) Vitta _____ est.
(лепа)

2) Puella, vittam _____.
(гледаш)

3) Puellae _____ specto.
(слику)

УЧИТЕ ЛАТИНСКЕ ЦИТАТЕ!

PERSŌNA GRĀTA.

Драга особа.

(Израз потиче из дипломатског речника и означава радо примљену особу од поштовања и поверења.)

TABŬLA PYTHAGORĬCA.

Таблица множења.

(Питагора, славни грчки математичар из VI века пре н. е.)

ANĬMA CANDĬDA.

Чиста (поштена) душа.

Речи латинског порекла у српском језику*:

табела (tabella) — таблица, прегледна таблица, прегледно сређен списак;

табла (tabŭla) — плоча за писање.

* Објашњења су дата према *Лексикону сѝраних речи и израза*. Милана Вујаклије, „Просвета“, Београд, 1986.

II ВЕЖБАЊЕ

(I или а- деклинација: множина; именице мушког рода; индикатив презент-та глагола *esse*)

- 1) Discipulae in scholā sunt.
- 2) In discipulārum tabellis littērae sunt.
- 3) Magistra impīgris discipūlis fabūlas saepe narrat.
- 4) Magistra, impīgras discipūlas laudas.
- 5) Discipulae, impīgrae estis. Discipulae, tabellas ornātis.
- 6) Discipula cum amīcis cōmas vittis ornat.

II

- 1) Nauta, ubi habītas? In insulā habīto.
- 2) Nautae in Italīam navigant.
- 3) Quam magna est industriā agricōlae!
- 4) Poētārum glōriā magna est.
- 5) Nautae cum agricōlis in insulis habītant.

РЕЧИ

Именице

schōla, -ae, f. школа
littēra, -ae, f. слово
fabūla, -ae, f. прича
amīca, -ae, f. пријатељица
insūla, -ae, f. острво
Italīa, -ae, f. Италија
industriā, -ae, f. марљивост, вредноћа
glōriā, -ae, f. слава

Глаголи

narro, l. narrāvi, narrātum причати
laudo, l. laudāvi, laudātum хвалити
habīto, l. habitāvi, habitātum пребива-
ти, становати
navigo, l. navigāvi, navigātum пловити

Придеви

magna велика

Непроменљиве речи

in (предлог са абл. и
акузативом) у, на
saepe (прилог) често

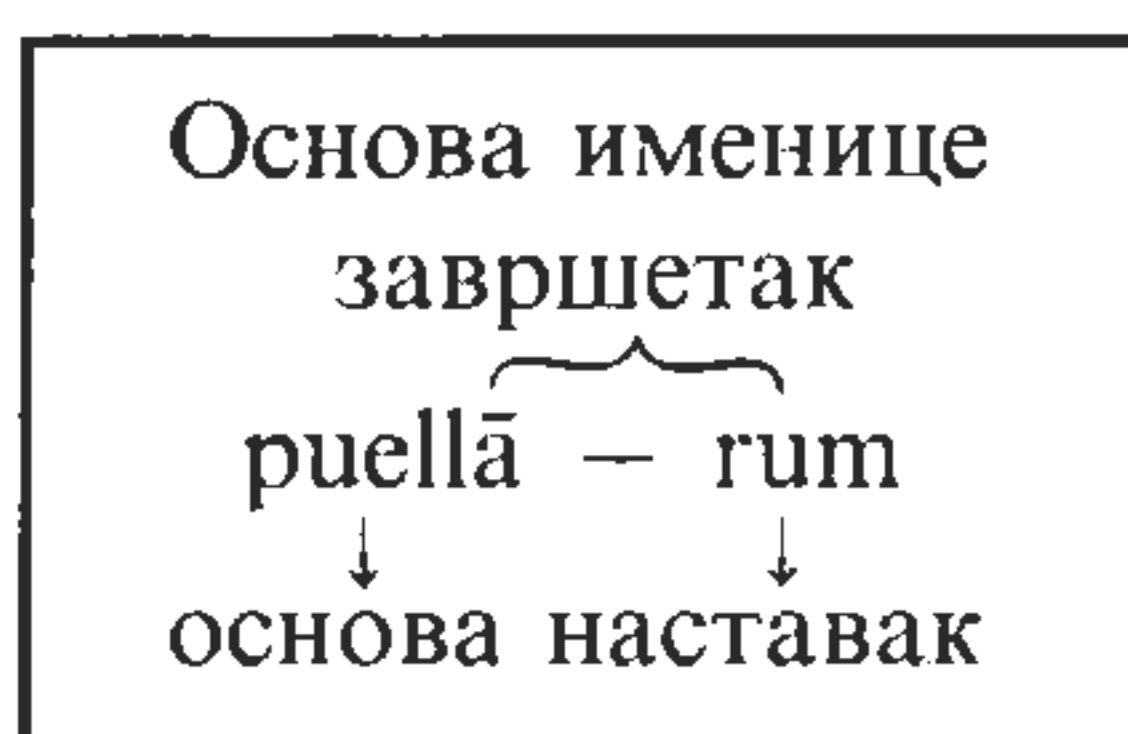
ubi (прилог) где
cum (предлог са абл.) са
quam (прилог) како, колико

Напомена: број иза глагола означава конјугацију којој глагол припада.

I или а- деклинација: множина

Множина	Функција	Падеж	Деклинација	Завр. падежа
<i>Вредне девојке</i> су добре ученице.	субјекат	Ном.	puellae impīgrae	-AE
Велико је знање <i>вредних девојака</i> .	припадање	Ген.	puellārum impigrārum	-ĀRUM
<i>Вредним девојкама</i> рад доноси успех.	индиректан објекат	Дат.	puellis imprīgris	-ĪS
Учитељица хвали <i>вредне девојке</i> .	објекат	Акуз.	puellas impīgras	-ĀS
<i>Вредне девојке</i> , учитељица вас хвали.	дозивање	Вок.	puellae impīgrae	-AE
Такмичимо се са <i>вредним девојкама</i> .	друштво	Абл.	puellis impigris	-ĪS

Пам̃и̃и̃и̃: у множини вока̃и̃и̃в је увек једнак номина̃и̃и̃бу, а абла̃и̃и̃в да̃и̃и̃бу.

Осим именица женског рода, по I деklinацији мењају се и неке именице мушког рода које означавају мушко лице; деклинирају се исто као именице женског рода. (Упоредите III врсту именица женског рода у нашем језику по којој се мењају и неке именице мушког рода, као *судџија*, *делија*.)

Именице мушког рода I деklinације

poēta, -ae, m. (скраћено masculīnum)
 песник
 collēga, -ae, m. колега
 athlēta, -ae, m. атлета
 agricōla, -ae, m. земљорадник
 scrība, -ae, m. писар
 pirāta, -ae, m. гусар
 nauta, -ae, m. морнар

У латинском језику род именица се одређује према значењу — *природни род*, или према односу завршетака у номинативу и генитиву једнине — *грамађички род*.

Индикатив презента помоћног глагола

sūm,	esse,	fūi	бити
1. л. презента	инфинитив	1. л. перф.	
сам	бити	био сам	

sūm, esse, fūi		Лични наставци
Једн. 1. sūm	јесам, сам	-M
2. ēs	јеси, си	-S
3. est	јесте, је	-T
Мн. 1. sūmus	јесмо, смо	-MŪS
2. estis	јесте, сте	-TĪS
3. sūnt	јесу, су	-NT

Овај се глагол разликује од свих других глагола грађењем својих облика не само у латинском језику него и у другим индоевропским језицима (наше јесте, су, бејаш). Глагол *esse* припада групи неправилних глагола (*verba anōmāla*).

СИНТАКСА

1) Discipūlae in schōlā sunt.

Глагол *esse* без предикативног имена, као глаголски предикат има значење — налазити се, постојати, живети.

2) In discipulārum tabellis littērae sunt. Слова се налазе на таблицама ученица.

У латинском језику припадање се означава присвојним генитивом (*gēnītīvus possessīvus*). То је облик генитива у коме стоји име лица или ствари којима нешто припада.

Преводи се присвојним придевом или генитивом.

Упоредите: „Лазо хоће Милицу ђевојку...

милу сеју *gebei* Јујобућа“

(Женидба кнеза Лазара)

У латинском језику предлози стоје или са акузативом или са аблативом.

5) (II)

Nautae cum agricolis habitant.

Морнари заједно пребивају са земљорадницима.

Предлог *cum* (са) захтева аблатив и уз глаголе са значењем живети, пребивати, становати изражава заједништво, друштво.

1) Discipūlae in schōlā sunt. Ученице су у школи.

in је предлог који стоји са два падежа, са акузативом и аблативом. На питање *где? уредлој сјоји са аблативом* уз глаголе мировања..

2) Nautae in Italiā navigant. Морнари плове у Италију.

На питање *куда? уредлој сјоји са акузативом* уз глаголе кретања.

Уџуџсџба за џребођење са срџскоџ на латџински џезик:

- а) анализираџте реченицу на матерњем џезику и одредите главне делове у њоџ;
- б) према функциџи у реченици одредите именици падеж и броџ и преведите;
- в) придев сложите са именицом коџоџ припада у роду, броџу и падежу (род именица не мора се поклапати у латинском и српском џезику);
- г) напишите целу реченицу водећи рачуна о реду речи у реченици. Глагол стоџи најчешће на краџу реченице, додаци и објекат испред глагола.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Одредите значење и функциџу наведених именица:

discipŭlae impŭgrae (4), discipŭlŭs (2), tabellās.

II. Одредите облике глагола esse и преведите: sŭmus, ěs, estis, sŭnt.

III. Преведите следеће реченице на латински џезик:

- 1) Пловимо на оближње острво.
- 2) На острвима живе (су) земљорадници (заједно) са морнарима.
- 3) Песници хвале храброст морнарâ.
- 4) Колега, у школи си заједно са ученицама.

COGITO ERGO SUM.

Мислим, дакле постоџим.

(Декарт, чувени француски
филозоф, математичар
и физичар XVII в.)

AD LITTERĀM.

Дословно.

AURŌRA MUSIS AMĪCA.

Зора је музама пријатељица.

Речи латинског порекла у српском џезику:

литерализам (littĕra) — дословност;

фабулист (fabŭla) — баснописац;

индустриџа (indŭstriā) — производна де-
латност, производња на велико помо-
ћу машина и поделе рада;

литература (littĕrae) — књижевност;

литерапан (litteragŭs) — књижевни.

инсулин (insŭla) — најпознатиџи лек про-
тив шећерне болести, производ ендок-
риног дела панкреаса у коме се нала-
зи у виду острвца;

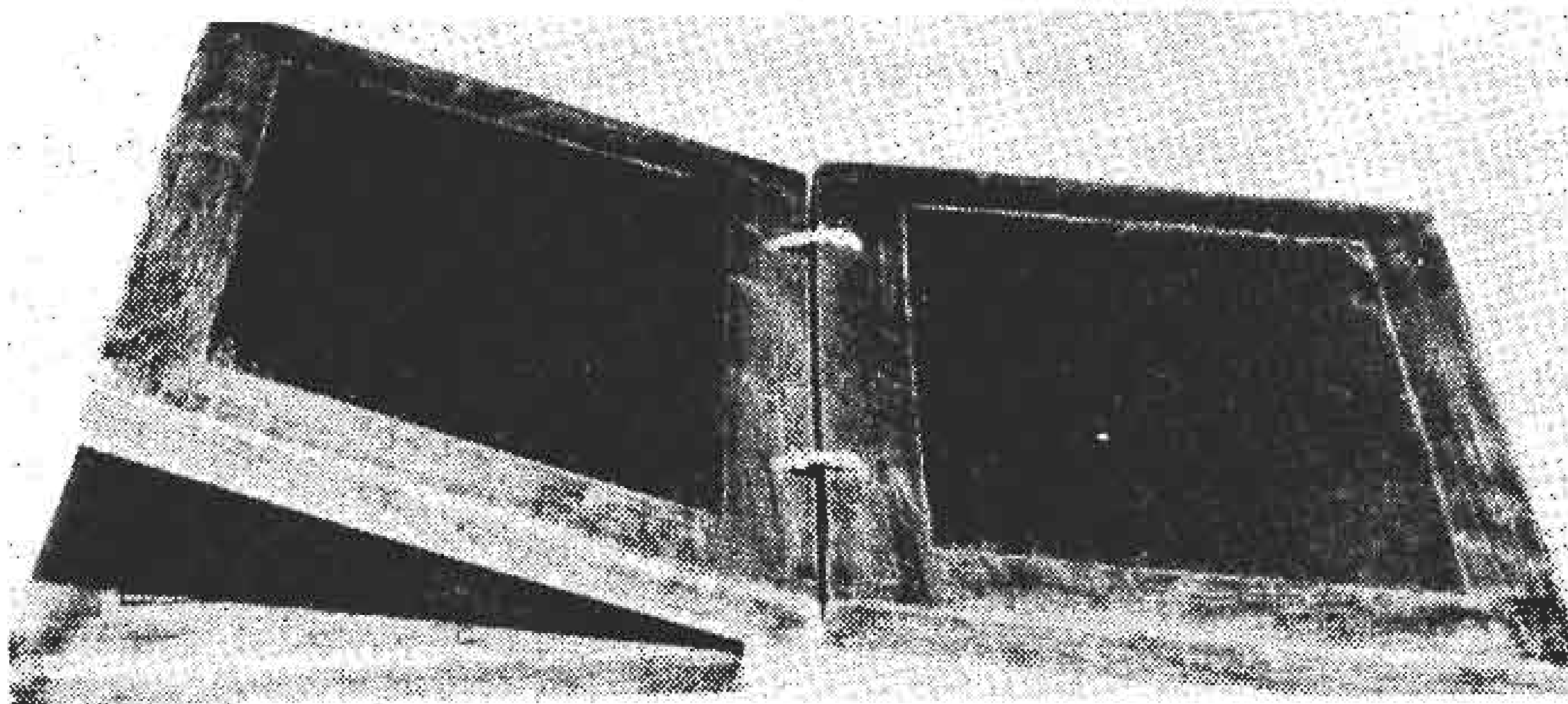
Непознате речи на коџе наиђете у одељку ДОМАЋИ ЗАДАТАК можете наћи у
одговарајућим речницима коџи се налазе на краџу књиге.

Школски час, рељеф (Музеј у Триру)

ШКОЛЕ У РИМУ

Све до царског периода деца аристократа стицала су основно знање у кругу породице. До седме године живела су у мајчином окриљу, а тада је бригу о њиховом васпитању преузимао отац. Синове је отац учио да пишу и рачунају, да се служе оружјем, да раде вежбе за мушкарце и упознавао их са законом и друштвеним нормама понашања. До шестнаесте године синови су пратили оца у свим приликама политичког и друштвеног живота, као и на верским церемонијама. Око шеснаесте године, постајали су одрасли и навлачили мужевну тогу (*tōga virilis*). Тада је започињала практична обука у политици (*tirocinium fōri*); младић је пратио на форуму неког истакнутог политичара и тако учио тајне реторике и политике. После овога следила је војна обука (*tirocinium militiae*) за које време је младић пратио неког војног заповедника на походу и тако стицао знања потребна у рату. Није био редак случај да образовани грчки заробљеник поучава децу свога господара. Прве јавне школе у Риму настале су на овој традицији. Не може се навести тачно време њихова постанка, али се зна да су већ у II в. пре н. е. постојале на форуму под портицима. Основна школа (*lūdus litterariūs*) била је приватна и роди-

Таблице за писање (Рим, Музеј римске културе)

тељи су плаћали учитељу (*lūdi magister*) школарину у зависности од његовог доброг гласа. У сваком случају потпуно школовање је било скупо и добро образовање су стицала само деца имућних родитеља. У основној школи деца су учила основе писмености и рачуна. Писала су на дрвеним таблицама превученим воском (*tabūla cerāta* или *tabella cerāta*) дугом зашиљеном писаљком (*stīlus*) од метала или слоноваче, која је на једном крају била повијена и спљоштена, да би се њоме могао изравнати восак и тако исправити грешка. Овај тип таблица се употребљавао и ван школе у приватном и јавном животно. У последњем случају је било повезивано више таблица, број се кретао до осам, и тако је настао облик из кога ће се касније развити књига. Ученици су рачунали прстима и на рачунаљци (*abācus*). Прибор за школу носили су у торбици (*capsa*). Децу имућних родитеља пратио је у школу роб (*paedagōgus*), а торбицу им је носио други роб (*cap-sariūs*). Учитељи су били строги и кажњавали су ученике прутом. Песник Хорације зове свога учитеља „*plagō-sus*“ (који воли да бије). Захваљујући филхеленској групи, окупљеној око породице Сципиона, у Риму се већ од III в. пре н. е. постепено усваја грчки систем основног и средњег образовања. Од дванаесте до петнаесте године деча-ци су похађали средњу школу у којој је поучавао *grammaticus*. Док су у основној школи ученици учили да читају, на тексту Закона дванаест таблица, у средњој школи, по угледу на Грке, требало је да уче књижевност. Тако је образовани ослобођеник Грк Ливије Андроник, у III в. пре н. е., за потребе своје школе превео Хомерову *Одисеју* на латински језик. Његова је *Одисеја* касније замењена Енијевим *Аналима*, које је, опет, у доба царства заменила Вергилијева *Енеида*. Осим књижевности, у овој школи учио се етрурски или грчки језик, географија, астрономија са астрологијом из карата и модела израђених према грчким узорима.

Вежбе пред ретором, рељеф, детаљ са саркофага (Париз, Лувр)

У шеснаестој години ученици су одлазили у школу беседништва. Већ у II в. пре н. е. у Риму су гостовали и држали предавања из реторике чувени грчки ретори (*rhētor*), а у I в. пре н. е. отворена је права јавна реторска школа у Риму. Како је изгледао уџбеник реторике у то време можемо закључити по приручнику из тог времена који је сачуван *Rhetorica ad Herennium*. У овој школи су се у време републике ученици припремали за политичку каријеру, јер је брита реч била политичко оруђе на форуму, а у доба царства за каријеру адвоката. Настава се одржавала на форуму под портицима и пролазници су могли слушати реторске вежбе ученика. Више образовање Римљани су стицали у иностранству у Атини или на острву Роду, где су слушали чувене филозофе или беседнике тога доба. У систему римске школе није било телесних вежби као код Грка, а још једну особеност је представљало и школовање девојчица у основној школи, код *grammaticus-a*.

III ВЕЖБАЊЕ

(II или o- деклинација: именице и придеви мушког рода на -ūs; II конјугација: индикатив презенте актива)

DE FAUNŌ*

1) Popŭlus Romānus in deōrum numērō Faunum hābet. 2) Faunus benignus domīnus silvārum, campōrum et hortōrum est. 3) Dēus lŭpos propulsat, agnos ēt capras servat. 4) Itāque sedŭlus agricōla deo gratīam magnam dēbet. 5) In lātis campis Fauni ārae sunt.

II

- 1) Agni lŭpum timent.
- 2) Agricōlae, magnum agnōrum numērum in campis hābētis.
- 3) Magnas silvas et lātos campos habēmus.
- 4) Faune, silvārum et campōrum domīne, lŭpos a campis propulsas.
- 5) Sedŭle agricōla, benigno dēo gratīam dēbes.

РЕЧИ

Именице

Faunus, -i m. Фаун
 popŭlus, -i, m. народ
 dēus, -i, m. бог
 numērus, -i, m. број
 domīnus, -i, m. господар
 silva, -ae, f. шума
 campus, -i m. поље
 hortus, -i, m. врт
 lŭpus, -i, m. вук
 agnus, -i, m. јагње
 capra, -ae, f. коза
 gratīa, -ae, f. захвалност
 āra, -ae, f. жртвеник

Romānus -a римски
 benignus, -a благонак-
 лон, дарежљив

Придеви

lātus, -a, широк
 sedŭlus, -a марљив

Глаголи

habēo, habēre, habŭi, prōpulso, 1. propulsāvi,
 habītum имати propulsātum одбијати
 in numerō habēre убра- tīmēo, timēre, timŭi —
 јати у (са акуз.) бојати се кога
 servo, 1. servāvi, servātum
 чувати
 dēbēo, debēre, debŭi,
 debītum дуговати

Непроменљиве речи

et (везник) и а (предлог са абл.) од
 itāque (прилог) стога

*ФАУН (*Faunus*) римски бог шума, поља, стоке, заштитник пастира и сељака, њихових стада и њива; поседовао је изузетну мудрост и пророчки дар. Као заштитника стоке од напада вукова, Римљани су га поштовали под именом *Lupercus* (одбијач вукова) и у његову част установили свечаности Луперкалије сваке године у фебруару месецу.

МОРФОЛОГИЈА

II или o- деклинација

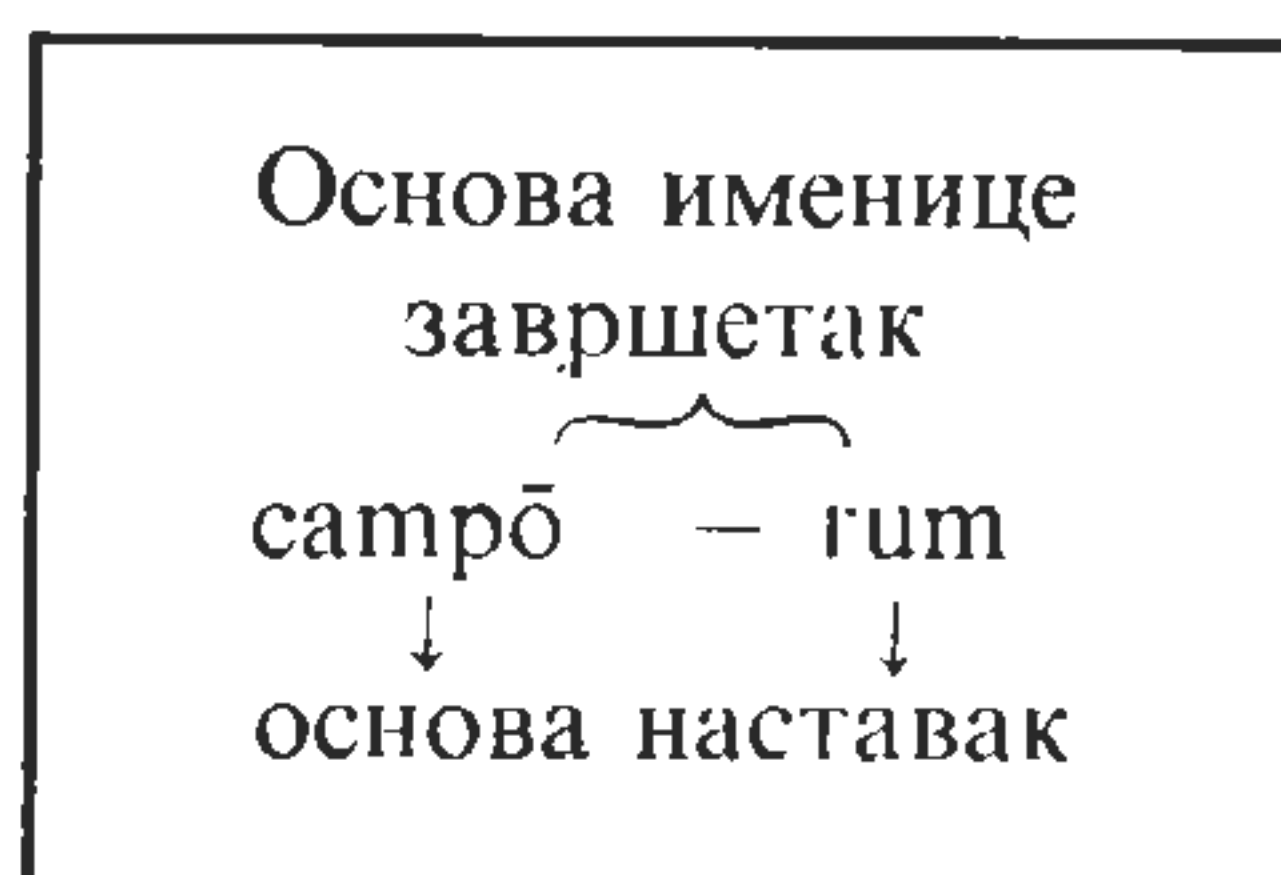
Номинатив једнине: -ūs
Генитив једнине: -ī

Примери:

именица *campus*, -ī, m. поље
придев *magnus* велик

Једнина			Завршеци
Ном.	<i>campus magnus</i>	велико поље	-ŪS
Ген.	<i>campi magni</i>	великог поља	-Ī
Дат.	<i>campo magno</i>	великом пољу	-Ō
Акуз.	<i>campum magnum</i>	велико поље	-ŪM
Вок.	<i>campе magne</i>	велико поље	-Ē
Абл.	<i>campō magnō</i>	(са) великог поља	-Ō

Множина			Завршеци
Ном.	<i>campi magni</i>	велика поља	-Ī
Ген.	<i>campōrum magnōrum</i>	великих поља	-ŌRUM
Дат.	<i>campis magnis</i>	великим пољима	-ĪS
Акуз.	<i>campos magnos</i>	велика поља	-ŌS
Вок.	<i>campi magni</i>	велика поља	-Ī
Абл.	<i>campis magnis</i>	(са) великих поља	-ĪS

По II или o- деклинацији мењају се именице и придеви чија се основа завршава на -ō.

За групу именица мушког рода чији се ном. једн. завршава на -ūs, ген. једн. на -ī карактеристичан је вокатив једнине на -ē (то је једино одступање од правила да су номинатив и вокатив увек једнаки и у једнини и у множини). Упоредите у нашем језику човек — човече.

Именица *dēus*, *dēi* м. бог, у вокативу једнине гласи *dēus*, у номинативу и вокативу мн. *dēi* или *dīi*, у дативу и аблативу мн. *dēis* или *dīs*.

II конјугација: индикатив презента актива

tīmēo, *tīmēre*, *tīmūi* бојати се

Инфинитив глагола II конјугације завршава се на *-ēre*. Исто као и код глагола I конјугације, кад од инфинитива одузмемо наставак *-re*, добијамо презентску основу. Презентска основа глагола II конјугације завршава се на *-e*, *tīmē* —.

<i>tīmēō</i> , <i>tīmē-re</i>			Презентска основа	Лични наставци
Једн.	1. <i>tīmēo</i> 2. <i>tīmēs</i> 3. <i>tīmēt</i>	бојим се бојиш се боји се	<i>tīmē-</i>	-Ō -S -T
Мн.	1. <i>tīmēmus</i> 2. <i>tīmētis</i> 3. <i>tīmēnt</i>	бојимо се бојите се боје се		-MŪS -TĪS -NT

a, *ab* (предлог са абл.) означава удаљавање, одвајање — од, са

a стоји пред сугласницима: *a campō* са поља

ab стоји пред самогласницима и пред *h*:

ab arā са жртвеника, *ab Helēnā* од Хелене.

СИНТАКСА

Придев као атрибут

Придев као атрибут слаже се са својом именицом коју ближе одређује у роду, броју и падежу. Атрибутивни придев може стајати испред или иза именице, нпр. *discipŭla sedŭla* и *sedŭla discipŭla*, *agricŏla sedŭlus* и *sedŭlus agricŏla*.

Придеви изведени од властитих имена редовно стоје иза именице:

Једн.	Ном.	<i>poēta Romānus</i>	римски песник
	Ген.	<i>poētae Romāni</i>	римског песника
	Дат.	<i>poētae Romāno</i>	римском песнику
	Акуз.	<i>poētam Romānum</i>	римског песника
	Вок.	<i>poēta Romāne</i>	римски песнике
	Абл.	<i>poētā Rōmānō</i>	(о) римском песнику
Мн.	Ном.	<i>poētae Romāni</i> итд.	римски песници итд.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Деклинирајте: *sedūlus agricōla*.

II. Одредите облик наведених глагола и преведите:
timētis, ornant, timēre, esse, sūmus, hābes.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Римски народ има многе богове.
- 2) Вредни земљораднике, велику захвалност дугујеш Фауну.
- 3) Велика је слава грчког песника Хомера.

LŪPUS IN FABŪLĀ.

Вук у причи.

(Упоредите нашу пословицу: Ми о вуку, а вук на врата.)

DĒUS EX MĀCHĪNĀ.

Бог из справе.

(Израз је потекао од грчких трагичара: заплет, који се није могао разрешити природним путем, расплиће својом натприродном моћи бог, кога спуштају на позорницу у посебној направи (*māchīna*). Данас овај израз употребљавамо за особу која својим изненадним доласком решава неку замршену ситуацију.)

Речи латинског порекла у српском језику:

нумеричан (*numērus*) — бројем изражен;
грација (*gratīa*) — захвалност; љупкост, дражесност;
бснигни (*benignus*) — доброћудан, безопасан;
хортикултура (*hortus, cultūra*) — вртларство, баштованство, уређивање паркова.

IV ВЕЖБАЊЕ

(III конјугација: индикатив презенте актива)

DE RUĪNĀ TRŌIAE ANTĪQUAE I

1) Discipŭli, fabŭlam de ruĭnā Troĭae antĭquae legĭtis. 2)* Priāmi filiŭs pulchram Helēnam, Menelāi nuptam, tollit. 3) Graeci ex patriā ad Aſiam navĭgant et Helēnam a Troiānis poscunt. 4) Troiāni, animōsi estis, patriam defendĭtis et Graecis fortĭter obsistĭtis. 5) Graeci Troiānos dŏlō vincunt: Epēus, alvĕum magni lignēi ěqui sociĭs animōsis complet. 6) Graeci Troiānis ěquum relinquunt et ad propinquam insŭlam navĭgant.

РЕЧИ

Именице

ruĭna, -ae, f. пропаст

Trŏia, -ae, f. Троја

Priāmus, -i, m. Пријам, тројански краљ

filiŭs, -i, m. син

Hēlēna, -ae, f. Јелена

Menelāus, -i, m. Менелај, спартански

краљ

nupta, -ae, f. невеста

patriā, -ae, f. отаџбина

Aſia, -ae, f. Азија

Troiāni, -ŏrum, m. Тројанци

Graecus, -i, m. Грк

dŏlus, -i, m. лукавство

Epēus, -i, m. Епеј

alvĕus, -i, m. шупљина

ěquus, -i, m. коњ

sociŭs, -i, m. друг, савезник

Придеви

antĭquus, -a стар

animōsus, -a срчан

lignĕus, -a дрвен

propinquus, -a близак, суседни

Глаголи

lego, legĕre, lĕgi, lectum читати

posco, poscĕre, poposci — тражити, захтевати

defendo defendĕre, defendi, defensum бранити

obsisto, obsistĕre, obstĭti — супротстављати се

vinco, vincĕre, vĭci, victum победити

complĕo, 2. complĕvi, complĕtum напунити

relinquo relinqŭere, relĭqui, relictum оставити

Непроменљиве речи

fortĭter (прилог) храбро

contra (предлог са акуз.) против

ad (предлог са акуз.) до

2)* Хомер у *Илијади* не описује нашироко Хеленину лепоту, него приказује утисак који је блеском своје лепоте изазивала код седих тројанских старешина:

... Када Хелену спазе где на кулу пење се њима,

један другоме тихо проговоре крилате речи:

„Замерке нема Тројанцу ни Ахејцу с назувком лепим

што због овакве жене већ одавно подносе јаде!

Лицем она веома на бесмртне богиње личи...“

(*Илијада*, III 154—159, превод Милош Н. Ђурић)

МОРФОЛОГИЈА

Именица *fīlius*, — *īi*, *m*. син у вокативу једине гласи *fīlī*.

III конјугација: индикатив презенте актива

tollo, tollēre, sustūli, sublātum дићи, отимати

Према завршном гласу презентске основе глаголи III конјугације припадају сугласничким основама.

Инфинитив глагола III конјугације завршава се на *-ēre, tollēre*. Презентску основу глагола III конјугације добијамо кад од инфинитива одбијемо завршетак *-ēre, toll-*.

tollo, toll-ēre	Презентска основа	Тематски вокал	Лични наставци
Једн. 1. <i>tollo</i> дижем 1. <i>tollīs</i> дижеш 3. <i>tollīt</i> диже	toll-	—	-Ō
		-Ī-	-S
		-Ī-	-T
Мн. 1. <i>tollīmus</i> дижемо		-Ī-	-MŪS
2. <i>tollītis</i> дижете		-Ī-	-TĪS
3. <i>tollūnt</i> дижу		-u-	-NT

Код глагола III конјугације основу и лични наставак повезује тематски вокал. Употреба тематских вокала при грађењу глаголских облика назива се тематском променом.

Ако се презентска основа глагола завршава на самогласник као у I и II конјугацији (*spectā-*, *timē-*), лични се наставци додају непосредно, што се назива атематском променом.

e, ex (предлог са абл.) показује кретање из унутрашњости напоље — из; од. Пред сугласницима може да стоји *ē, ex*, а пред самогласницима само *ex*.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Конјугирајте: *patriām defendēre*
 ex patriā in Asiām navigāre
 dōlum timēre.

II. *In equō Graeci exspectant*.

Дату реченицу допуните и развијте следећим атрибутима и именицом:
magnus, lignēus, animōsus, sociūs.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Причамо о пропасти древне Троје.
- 2) Грци броде у Азију и онде се боре са Тројанцима.
- 3) Пријамов сине, лукавством отимаш лепу Јелену.

ANCORAS TOLLERE.

Дићи сидра. Одмаглити.

**INTUS, INTUS EST TROIANUS
EQUUS.**

Унутра, унутра је тројански коњ.

(Опасност је близу).

Речи латинског порекла у српском језику:

анимозност (animōsus) — страственост; љутина, мржња, срџба; жестина; непријатељско расположење према коме или чему;

анимозан (animōsus) — страстан; огорчен, срдит;

руина (ruīna) — пропаст; развалина; човек пропала здравља;

руиниран (ruīna) — срушен, разорен; упропашћен, оштећен;

антикваријат (antīquus) — трговина старим књигама;

антички (antīquus) — стари, старински, стародревни; редак;

антика (antīquus) — раздобље у европској политичкој и културној историји у коме су древна Грчка и Рим имали водећу улогу. Период траје до 529 г. када започиње средњи век.

БОГОВИ

Римљани су били многобошци и поштовали су мноштво богова како италских тако и новопримљених.

Италска божанства

Јупитер (Iuppiter) је био бог ведрог и облачног неба, заштитник Римљана у рату и миру, божанство које громом кажњава кривоклетнике и издајнике. Код Грка му је одговарао Зевс. Према традицији последњи етрурски краљеви у Риму подигли су му на Капитолу храм у етрурском стилу са три храмовне одаје. Ту је у тројству, које је карактеристично за етрурску религију, био поштован као Iuppiter Optimus Maximus заједно са Јуноном и Минервом. После успешног војног похода, војсковође су му заветовале део плена. Прослава тријумфа била је у вези са његовим култом.

Марс (Mars) је друго по реду божанство код Римљана по своме значају. Веровали су да чува земљу од пустошења у рату и да бди над војском у походу. Месец март је добио по њему име. Од животиња му је био посвећен вук. Временом је изједначен са грчким богом рата Арејем. Такође му је припадао одређени део ратног плена. Имао је светилиште на Марсовом пољу

и на форуму у Регији, где је чувано као највећа светиња његово копље. Када је војска кретала у ратни поход, војсковођа је тресао овим копљем и узвикивао: Mars, vīgila! (Марсе, бди над нама!).

Квирин (Quirīnus) је био божанство сабинског порекла; његов се култ врло рано усталио на Квириналу, још пре оснивања града. Изгледа да је такође био бог рата, јер је и њему припадао део плена по завршеном ратном походу. Са Јупитером и Марсом чинио је тројство. Римске легенде каснијег периода кажу да је Квирин у ствари Ромул после апотеозе.

Јунона (Iūno) је веома старо божанство месеца, које је касније поистовећено са Хером, Зевсовом женом, код Грка. Сматрали су да бди над срећом невеста, брачном слогом, помаже при порођају и напослету су је прогласили великом богињом Рима (Iūno rēgīna), и тако је поштовали у капитолском тројству. Био јој је посвећен први дан у месецу Kālendae.

Минерва (Minerva), древно италско божанство, била је покровитељица заната и временом је поистовећена са грчком богињом мудрости и заштитницом занатлија и јунака Атеном. Поштована је у капитолском тројству. На брду Авентину имала је култ око кога су се окупљали писци, глумци и занатлије.

Јан (Iānus pater) био је у почетку бог врата (iānua) и улаза, да би га доцније прогласили богом сваког почетка. Посвећивали су му грађевине у облику врата и једна од њих је стајала на форуму; кад је војска кретала у рат пролазила је кроз његове вратнице у знак срећног почетка. На његовом храму за време мира врата су била затворена, а у рату отворена. Представљали су га са два лица. Био му је посвећен први месец у години, Iānuārius.

Бој Јан — римски новчић из републиканског периода

Веста (Vesta), божанство домаћег и државног огњишта, чији је култ био за Римљане од највећег значаја, поштована је у округлом храму на форуму где је на огњишту града пламтела вечна ватра као симбол трајности и чистоте. Овај пламен су даноноћно чувале весталке које су под строгим дисциплином живеале у суседној згради Atrium Vestae. Код Грка јој је одговарала Хестија.

Церера (Cēres), заштитница жита, поистовећена је са грчком Деметром. На брду Авентину имала је храм око кога су се окупљали плебејци, где је било средиште њихове активности.

Венера (Vēnus) одговара Афродити код Грка, а била је богиња љубави, лепоте и плодности. Пошто су Римљани своју легендарну прошлост везали за Тројанца Енеју, почели су његову мајку Венеру називати прамајком. Породица Јулијеваца сматрала је да води порекло од Енејиног унука Јула, па су први цареви из овог рода њен култ прогласили царским.

Вулкан (Vulcānus), бог огња из вулкана, ненадмашни уметник ковач, био је хроми муж прелепе Венере. Веровали су да у вулкану Етни кује Јупитеру муње. Код Грка му одговара Хефест.

Нептун (Neptūnus), бог воде и мора, ћудљиви покровитељ морнара и пловидбе. Био је поистовећен са грчким богом Посејдоном.

Дијана (Diāna), италско божанство плодности, шуме, дивље природе и дивљачи. Заштитница девојака и жена које су је особито поштовале. Рано је била поистовећена са грчком богињом Артемидом и Хекатом.

Лари (Lāres), били су божанства плодних њива, а касније заштитници домаћег огњишта за које су веровали да бдију над целом породицом. Домаћин (pater familiās) им је приносио жртве.

Пенати (Penātes dii), такође породична божанства, поштовали су се уз Ларе и Весту. Пенати краљевског дома, као и краљевско огњиште, протезали су се на целу заједницу, па су временом постали државни Пенати (Penātes publici) који су се налазили у Вестином храму као светиња града.

Новопримљени богови

Аполон (Apollo), божанство светлости, непогрешиви стрелац, ненадмашни свирач на лири и предводник Муза, лекар и пророк, дошао је Римљанима посредством Етрураца и Грка. Октавијан Август (I в. пре н. е.) му је на Палатину подигао величанствен храм у чијем је склопу била и чувена Bibliothēca Palatīna.

Меркур (Mercurius), име под којим је поштован грчки бог Хермес, гласник је Јупитеров, заштитник трговаца, путника и говорника.

Бах (Bacchus), грчко име под којим је у Риму био поштован грчки бог лозе и вина Дионис, чији је култ Грцима стигао из Тракије. За његов култ везан је настанак драме.

Осим поменутих богова, Римљани су поштовали и друге богове које су прихватили од Египћана или из Сирије и са истока, као Изиду, Озириса, Кибелу и Митру.

V VEЖБАЊE

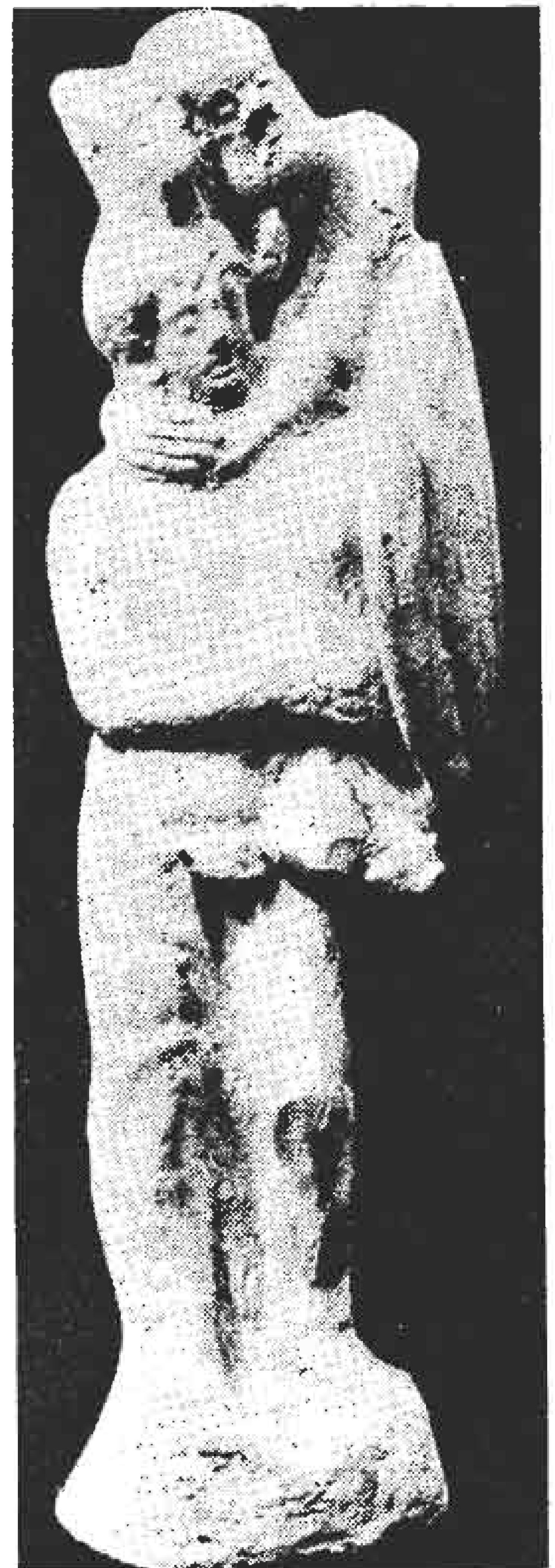
(II или -o- деклинација: именице и придеви на -ĕg и именица vĭr; IV конјугација: индикатив презенте актива)

DE RUĪNĀ TROĪAE ANTĪQUAE II

1) Misĕri Troiāni dŏlum non tĭment. 2) Pueri Troĭae portam magno ĕquo aperĭunt. 3) Laete puer, cur Troĭae portam apĕris? 4) O vĭri Troiāni nonne Graecŏrum dŏlum sentĭtis? 5) Graeci noctŭ, dum Troiāni dormiunt, ab insŭlā adveniunt. 6) Multos vĭros, misĕras femĭnas et tenĕros puĕros Graeci crudelĭter necant. 7) Inde Graeci Troĭam et Troianŏrum agros vastant. 8) Aenĕas Troiānus cum Anchisā, filiŏ Ascaniŏ et sociis flammam evādit.

ЕНЕЈА (*Aenĕas*), тројански јунак, био је син богиње Афродите (Венере) и Тројанца Анхиза.

Према Хомеровој *Илијади* у борбама под бедемима Троје одликовао се великом храброшћу „јунак над осталима славним“. Једини се спасао од тројанских вођа после пропасти Троје и успео да изведе из запаљеног града оца Анхиза и сина Асканија. Затим је са преосталим друговима кренуо лађама на запад, да по Зевсовом наређењу, нађе нову домовину у Италији. После седмогодишњег лутања упловио је у ушће реке Тибра где га је пријатељски дочекао Латин, краљ Лација, и обећао му кћерку Лавинију за жену. То је изазвало велику љубомору Турна, краља Рутула, па је заратио са Енејом. Из тог рата Енеја је изашао као победник. Римски песник Вергилије (I в. пре н. е.) у *Енеиди* описује Енејина лутања после пропасти Троје, и борбе са Рутулима и њиховим краљем Турном.

Група Енеја и Анхиз, еџурска шеракоша, V. в. пре н. е. (Рим, Музеј биле Ђулија)

РЕЧИ

Именице

porta, -ae, f. врата
femīna, -ae, f. жена
ager, -gri, m. њива
Aenēas, -ae, m. Енеја
Anchīsa, -ae, m. Анхиз
Ascanīus, -ii, m. Асканије
flamma, -ae, f. пламен

Придеви

misēr, -ēra несрећан
laetus, -a весео
multus, -a многи

Глаголи

dormīo, dormīre, dormīvi, dormītum
спавати
sentīo, sentīre, sensi, sensum осећати,
опажати
advenīo, advenīre, advēni, adventum
долазити
nēcō, 1. necāvi, necātum убити
vāsto, 1. vastāvi, vastātum опусто-
шити
evādo, 3. evāsi evāsum (са акуз.) побећи

Непроменљиве речи

cui (прилог) зашто
nōne (прилог) зар не, није ли
noctū (прилог) ноћу
o! (узвик) о!

dum (везник) док, чим
crudelīter (прилог) немилосрдно, сурово
inde (прилог) затим, потом

МОРФОЛОГИЈА

II или o- деклинација: именице и придеви на -ег и именица vir

Пример именица puer, -i, m. дечак; vir, -i, m. човек; liber, -bri, m. књига
придев tener млад pulcher леп

млад дечак			човек	лепа књига	Завршеци
Једн.	Ном.	puer tener	vir	liber pulcher	-ĒR, -ĪR
	Ген.	pueri tenēri	viri	libri pulchri	-Ī
	Дат.	puero tenēro	viro	libro pulchro	-Ō
	Акуз.	puerum tenērum	virum	librum pulchrum	-ŪM
	Вок.	puer tener	vir	liber pulcher	-ĒR, -ĪR
	Абл.	puerō tenērō	virō	librō pulchrō	-Ō
Мн.	Ном.	pueri tenēri	viri	libri pulchri	-Ī
	Ген.	puerorum tenerorum	virorum	librorum pulchrorum	-ŌRUM
	Дат.	pueris tenēris	viris	libris pulchris	-ĪS
	Акуз.	pueros tenēros	viros	libros pulchros	-ŌS
	Вок.	pueri tenēri	viri	libri pulchri	-Ī
	Абл.	pueris tenēris	viris	libris pulchris	-ĪS
Основа puērō- tenērō			virō-	librō- pulchrō-	

- Неке именице и придеви II деклинације који се завршавају на *-ēr* могу имати у својој промени *нейосијано -ě*. Има, међутим, именица и придева који задржавају *-ě* у целој деклинацији. Мањи је број именица и придева код којих је *-ě* *иосијано* (*piēr* дечак, *genēr* зет, *mīser* несрећан, *tēner* млад). По генетиву једине можемо препознати да ли је *ě* *иосијано* (*piēr* — *piērī*), или *нейосијано* (*līber* — *lībrī*). Код придева на *-ēr* то можемо одредити према женском роду (*tenēr*, *tenēra* али *pulcher*, *pulchra*).

Са непостојаним *ě* упоредите појаву непостојаног *a* у нашем језику нпр. *лобац* — *лобца*, *момак* — *момка*; *добар*, *добра*, *добро*; *бегар*, *бегра*, *бегро*.

Напомена: грчка властита имена, нпр. *Aenēās*, мада се мењају по правилима латинске деклинације, у понеким падежима задржавају грчке наставке, нпр. акуз. *Aenēan*.

Придев *multus* употребљава се готово увек у множини.

IV конјугација: индикатив презента актива

āpērīo, *āpērīre* *āpērīi*, *apertum* отворити

Инфинитив глагола IV конјугације завршава се на *-īre*, *āpērīre*. Презентску основу добијамо кад од инфинитива одузмемо наставак *-re*. Основа глагола IV конјугације завршава се на *-ī*, *āpērī-*.

<i>aperīo</i> , <i>āperī -re</i>			Презентска основа	Тематски вокал	Лични наставци
Једн.	1. <i>aperīo</i>	отварам	<i>aperī-</i>	—	-Ō
	2. <i>apēris</i>	отвараш		—	-S
	3. <i>āpērit</i>	отвара		—	-T
Мн.	1. <i>aperīmus</i>	отварамо		—	-MŪS
	2. <i>aperītis</i>	отварате		—	-TĪS
	3. <i>aperiunt</i>	отварају		-u-	-NT

СИНТАКСА

1) *Misēri Troiāni dolum non timent*. Несрећни Тројанци не плаше се лукавства.

Nōn је прилог негације. Негира или читаву реченицу, или поједину реч. Кад негира реченицу, *nōn* стоји пред глаголом у личном глаголском облику, а кад негира поједину реч, онда стоји пред њом, нпр. *Non ignaviā, sed industriā scientiam augēmus*. Не лењошћу него марљивошћу повећавамо знање. Латински језик допушта само једну негацију.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Деклинирајте: *vīr animōsus*; *agēr Romānus*.

II. 1) *Discipūlus librum lēgit*.

2) *Campi sācri sunt*.

Дате реченице допуните и развијте следећим речима:

(1) *pulcher*, *magistra*, *aperīre et*; (2) *Faunus*, *dēus*, *hortus*, *benignus*.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) Отварам књигу и читам дечацима причу.

2) Поља и вртови посвећени су Фауну, њиве богињи земљорадње.

3) О несрећни дечаци и девојке, зашто отварате врата Троје?

ARBĪTER ELEGANTĪAE.

Судија отмености.

(Овај епитет је припадао римском писцу Петронију, који је дуго боравио на двору императора Нерона, I в. н. с., и важио за неприкосновеног судију у питањима укуса.)

Речи латинског порекла у српском језику:

порта (*porta*) — врата, капија, улаз; простор око православне цркве;

портал (*porta*) — главна врата, свечана врата са украсима, нарочито на црквама и замковима; предња страна;

трактор (*trahēre*) — теглилац, машина моторног воза; моторни део код моторног плуга;

феминизам (*femīna*) — покрет жена за ослобођење од подређеног положаја и за изједначење у правима са мушкарцима; женске особине код мушкарца;

елеганција (*elegantīa*) — одабран и укусан спољашњи изглед, отменост, углађеност, достојанственост, финоћа.

VI ВЕЖБАЊЕ

(II или o- деклинација: именице и придеви средњег рода на -ŭm; индикатив имперфекта актива глагола I—IV конјугације)

DE BELLIS ROMANŌRUM

1) Romāni longa et saeva bella cum propinquis popūlis aut barbāris regnis gerēbant. 2) In proeliis fortīter pugnābant et victoriās reportābant. 3) De belli praedā fōrum Romānum aedificābant et oppīda muniēbant. 4)* Fōrum Romānum copiā aedificiōrum publicōrum, ornābat. 5) In fōrō Romānō reliquias basilicārum, curiārum, templōrum etīam nunc vidēmus.

РЕЧИ

Именице

Romāni, -ōrum, m. Римљани
proclium, -iī, n. битка
victōria, -ae, f. победа
copīa, -ae, f. (једн.) мноштво; (мн.) чете
regnum, -i, n. краљевство
praeda, -ae, f. плен
fōrum, -i, n. трг
oppīdum, -i, n. град
aedificiū, -iī, n. зграда
basilica, -ae, f. базилика
cūria, -ae, f. курија (собраница)
templum, -i, n. храм
reliquiae, -arum, f. остатак

Придеви

longus, -a, -um дуг, -a, -o
barbārus, -a, -um страни, -a, -o
publicus, -a, -um државни, -a, -o

Глаголи

gēro, 3. gessi, gestum носити
bellum gerere водити рат
pugno, 1. pugnāvi, pugnātum борити се
reporto, 1. reportāvi, reportātum задоби
vidēo, 2. vīdi, vīsum видети
aedifico, 1. aedificāvi, aedificātum градити
munio, 4. munīvi, munītum утврђивати (бедемима)

Непроменљиве речи

aut (везник) или

etīam (везник) и такође
nunc (прилог) сада

4)* Прочитајте поглавље Римски форум.

МОРФОЛОГИЈА

II или o- деклинација

Номинатив једнине: -ūm
Генитив једнине: -ī

Пример:

именица bellum, -ī, n. рат
придев saevum жесток(о)

			Завршеци
Једн.	Ном.	bellum saevum	жесток рат
	Ген.	belli saevi	жестоког рата
	Дат.	bello saevo	жестоком рату
	Акуз.	bellum saevum	жесток рат
	Вок.	bellum saevum	жестоки рате
	Абл.	bellō saevō	жестоким ратом
Мн.	Ном.	bella saeva	жестоки ратови
	Ген.	bellōrum saevōrum	жестоких ратова
	Дат.	bellis saevis	жестоким ратовима
	Акуз.	bella saeva	жестоке ратове
	Вок.	bella saeva	жестоки ратови
	Абл.	bellis saevis	жестоким ратовима
основа bellō- saevō-			

Именице средњег рода имају заједнички облик за номинатив, акузатив и вокатив једнине; у множини у тим падежима добијају наставак -ā. Упоредите у нашем језику коло — кола, поље — поља.

Придеви II и I деклинације могу се према завршецима поделити у две групе:

m.	f.	n.	m.	f.	n.
a) -us	-a	-um	б) -er	-ēra -ra	-ērum -rum
bōnus	bōna	bōnum	tēner	tenēra	tenērum
			pulcher	pulchra	pulchrum

Индикатив имперфекта актива

Конјугација	Инфинитив	Презентска основа
I или ā-	amāre волети	на ā: āmā-
II или ē-	timēre бојати се	на ē: tīmē-
III сугласничка	lĕgĕre читати	на сугласник: lĕg-
IV или ī-	aperīre отворити	на ī: arĕgī-

Индикатив имперфекта актива глагола I и II конјугације гради се од презентске основе, суфикса *-ba-* и личних наставка за актив; у I. л. једине лични наставак је *-m*.

Глаголи III и IV конјугације између презентске основе и суфикса умеђу тематски вокал *-ē-*.

Презентска основа	Суфикс	Лични наставци	Превод	Презентска основа	Тематски вокал	Суфикс	Лични наставци	Превод
Једн. 1. amā-	-ba-	-m	вољах или волео сам	Једн. 1. leg-	-ē-	-ba-	-m	читах или читао сам
2. amā-	-ba-	-s	вољаше	2. leg-	-ē-	-ba-	-s	читаше
3. amā-	-ba-	-t	вољаше	3. leg-	-ē-	-ba-	-t	читаше
Мн. 1. ama-	-bā-	-mus	вољасмо	Мн. 1. leg-	-e-	-bā-	-mus	читасмо
2. āma-	-bā-	-tis	вољасте	2. leg-	-e-	-bā-	-tis	читасте
3. āma-	-bā-	-nt	вољаху	3. leg-	-ē-	-bā-	-nt	читаху
Једн. 1. timē-	-ba-	-m	бојах се или бојао сам се	Једн. 1. āperi-	-ē-	-ba-	-m	отварах или отварао сам
2. timē-	-ba-	-s	бојаше се	2. āperi-	-ē-	-ba-	-s	отвараше
3. timē-	-ba-	-t	бојаше се	3. āperi-	-ē-	-ba-	-t	отвараше
Мн. 1. time-	-bā-	-mus	бојасмо се	Мн. 1. āperi-	e-	-bā-	-mus	отварасмо
2. time-	-bā-	-tis	бојасте се	2. āperi-	-e-	-bā-	-tis	отварасте
3. time-	-bā-	-nt	бојаху се	3. āperi-	-ē-	-bā-	-nt	отвараху

Имперфектом се казује радња која је трајала и понављала се у прошлости, али се у њој још није завршила.

Латински имперфект често преводимо перфектом несвршених глагола, због тога што је у нашем савременом језику имперфект све ређи.

Pluralia tantum зову се именице које се употребљавају само у множини. Јављају се у свим деклинацијама, осим у петој, нпр.

reliquiae, -arum, f. остатак
liberi, -orum, m. деца

insidiae, -arum, f. заседа
arma, -orum, n. оружје

Од придева међу *pluralia tantum* убрајају се:

ceteri, -ae, -a остали; multi, -ae, -a многи (понекад се јављају и у јединици) pauci, -ae, -a мало њих.

СИНТАКСА

3) ... magnam copiam auri, argenti ...

... велику количину злата, сребра ...

При набрајању у латинском језику или се ниједан члан не веже везником *et* или се везник понавља пред сваким чланом.

... Rōmam vehēbant.

... допремали су у Рим.

Уз глаголе кретања име града без атрибута и апозиције стоји у акузативу циља без предлога.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Одредите падеж и функцију наведених именица:

saevum bellum (3), multis oppidīs (2), pericūla (3), templi, populi (3).

II. Bella gerēbāmus. Insidias tendēbant.

Дате реченице допуните и развијте следећим речима:

longus, saevus, et, pro, praeda, non. Periculōsus, fera, saevus, antiquus populus.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) О древни народи, често сте градили велике и лепе божје храмове.

2) Римљани, нисте се плашили ратова.

3) Римски народ је допремао (у) Рим велико богатство.

4) Многе лепе статуе украшавале су римски форум.

INTER ARMA SILENT MŪSAE.

У рату ћуте музе.

RELIQUIAE RELIQUIARUM.

Остатак остатка.

VERBA VOLANT SCRIPTA MANENT.

Речи лете, оно што је написано остаје.

Речи латинског порекла у српском језику:

копија (cōpia) — препис; фиг. подражавање, угледање; нешто изражено подражавањем;

реликвија (reliquiae) — оно што је остало од неког светитеља, светиња;

барбарин (грчки bárbaros) — код старих Грка човек који говори неразумљивим језиком (ономатопеја); код Римљана народи који нису имали грчког ни римског образовања; данас: суров, груб, необразован човек, дивљак.

едифицирати (aedificāre) — градити, зидати;

скрипта (scriptum) — писана предавања

сигнум (signum) — знак, белег; застава; знамење; печат;

VII VEЖБАЊЕ

(III деклинација: сугласничке основе мушког и женског рода)

ДОЛАЗАК ЕНЕЈЕ У ИТАЛИЈУ

- 1) Aenēas, Troianōrum dux, post multa pericūla, cum paucis comitibus ad Italiāe ōras vēnit.
- 2) In Italiā pāter Latīnus Aborigīnes in pāce rēgit.
- 3) Aenēas et Aborigīnum rex Latīnus societātem belli iungunt.
- 4) Latīnus quoque Aenēae filiām Lavinīam, virgīnem pulchram, in matrimonium dat.
- 5)* Rutulōrum rex Turnus, amōre Lavinīae bellum contra Latīnum et advēnas Troiānos mōvet.

РЕЧИ

Именице

pericūlum, -i, n. опасност
ōra, -ae, f. обала
Latīnus, -i, m. Латин, митски краљ у
Лауренту (епоним Латина)
Aborigīnes, Aborigīnum, m. Абориги-
ни, митски народ, прастановници
Италије
pax, pācis, f. мир
societas, societātis, f. савез
filia, -ae, f. кћи
Lavinīa, -ae, f. Лавинија
matrimonium, -ii, n. женидба, брак
Turnus, -i, m. Турно, краљ Рутула
Rutuli, -ōrum, m. Рутули, древни на-
род у Лацију
rex, rēgis, m. краљ
āmor, amōris, m. љубав
advēna, -ae, m. f. дошљак
mors, mortis, f. смрт

Придеви

Latīnus, 3 латински
acerbus, 3 горак

Глаголи

venio, 4. vēni, ventum долазити
rēgo, 3. rexi, rectum (са акуз.) владати
iūngo, 3. iūnxi, iūnctum склопити
in matrimonium dāre удати
movēo, 2. mōvi, mōtum кретати
bellum movēre започети рат
amitto, 3. amisi, amissum изгубити
creo, 1. creavi, creatum стварати

Непроменљиве речи

pōst (предлог са акуз.) после
quodque (прилог) и, такође
āt (везник) али, но, него
quia (везник) јер, што

Од овог вежбања уз придеве -us, -a, -um, I и II деклинације уместо завршетака наводиће се број 3 као ознака да придев има три рода.

^{5)*} amōre Lavinīae (аблатив узрока и генитив објекта) — из љубави према Лавинији.

- 6) At socīi magnā dūcum et milītum fortitudīne Turni copias vincunt.
- 7) Victoriā victoribus acerba est, quia rēgem Latīnum amittunt.
- 8) Post rēgis Latīni mortem Aenēas ex Aborigīnum et Troianōrum multitudine natiōnem Latīnam crēat.

МОРФОЛОГИЈА

III деκлинација: сугласничке основе

Номинатив јединице:	— или -s
Генитив јединице:	-is

Основа именица ове деκлинације завршава се двојако:

- а) на сугласник — *сугласничке основе*
- б) на самогласник — *i-основе*.

Зато ову деκлинацију називамо *мешовићом*.

Именице сугласничких основа у генитиву јединице имају један слог више него у номинативу, па се зато и зову неједнакосложне (*imparisyllaba*).

Именице III деκлинације сугласничких основа су мушког, женског и средњег рода.

Примери типичних завршетака сугласничких основа према роду:

Мушки род	-ōr -ōris	-ōs -ōris	-o -īnis	-ēs -ītis	-ō -ōnis
Једн. Ном. Вок. Генитив	victor victōris	mōs mōris	hōmo homīnis	mīles milītis	leō leōnis
Основа	victōr-	mōr-	homīn-	milīt-	leōn-
	побед- ник	обичај	човек	војник	лав

Женски род	-dō dīnis	-ūs -ūdis	-ūs -ūtis	-go -gīnis	-x -gis	-ās -ātis
Једн. Ном. Вок. Генитив	forti- tūdo fortitū- dīnis	pālūs palūdis	virtūs virtūtis	virgo virgīnis	lex lēgis	civītās civitātis
Основа	fortitū- dīn-	pālūd-	virtūt-	virgīn-	lēg-	civitāt-
	храб- рост	мочвара	врлина	девојка	закон	држава

Код именица сугласничких основа налазимо већ у генитиву једине *основу именица* кад одбијемо наставак *-is*.

dux, -cis, m. f. вођа			natīo, -ōnis, f. народ	Завршеци
Једн.	Ном.	dux	natīo	—
	Ген.	dūcis	natiōnis	-ĬS
	Дат.	dūci	natiōni	-Ĭ
	Акуз.	dūcem	natiōnem	-ĬM
	Вок.	dux	natīo	-
	Абл.	dūce	natiōne	-Ĭ
Мн.	Ном.	dūces	natiōnes	-ĬS
	Ген.	dūcum	natiōnum	-ŬM
	Дат.	dūcībus	nationībus	-ĬBŪS*
	Акуз.	dūces	natiōnes	-ĬS
	Вок.	dūces	natiōnes	-ĬS
	Абл.	ducībus	nationībus	-ĬBŪS*

Напомена: номинатив једине често се прави тако што се основи дода номинативни наставак *-s*. Сугласници *c*, *g* у основи са наставком *-s* дају *x*. Основа *duc + s* даје *dux*, а *leg + s* даје *lex*.

Сугласници из основе *t* и *d* испред *-s* нестају, нпр. *virtut + s* даје *virtūs* или *palud + s* даје *pālūs*.

* Наставак за датив и аблатив множине у III, IV и V деклинацији гласи *-būs*. Завршетак *-ībūs* прешао је од самогласничких основа III деклина-

ције сугласничким основама III деклинације, као и именицама IV деклинације.

Неке именице III деклинације које се завршавају на *-er* такође могу имати непостојано *-e*:

		отац	мати	брат
Једн.	Ном. Ген.	pāter pātris	māter mātris	frāter frātris
Мн.	Ген.	pātrum	mātrum	frātrum

cōmes, -ītis, m. f. — пратилац, пратиља

Именице које имају једнак облик за мушки и женски род зову се *substantīva commūnīa*.

СИНТАКСА

Апозиција стоји обично иза властитог имена:

Hōmērus poēta

Проширена апозиција стоји такође иза своје именице:

Aenēas, Troiānorum dūx

Испред властитог имена стоје именице *rex*, *imperātor*, *provincīa*, *oppīdum*, *fluvīus*:

rēx Priāmus, provincīa Moesīa, oppīdum Singidūnum, fluvīus Sāvus.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Деклинирајте: *magnā civītās*; *saevus victor*.

II. 1) *Latīnus Aenēae Lavinīam dāt.*

2) *Hōmīnes mōres et lēges servābant.*

Дате реченице допуните и развијте следећим речима:

(1) *rex*, *Aborigīnes*, *virgo*, *matrimonīum*; *in*. (2) *pāter*, *patria*, *pāx*, *in*, *bellum*, *et*.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) Енеја са оцем, сином и пратиоцима бежи из града Троје.

2) Краљ Латин и Енеја ратовали су против суседних народа.

3) Енеја, тројански вођа, са женом оснива нови град Лавиниј.

4) У мочварама има много птица. (Многе птице су...)

SŪB VŌCE.

Скраћено s. v. Под речју.

VIRTUS, NŌN CŌPIA VINCIT.

Побеђује храброст а не мноштво.

HONŌRES MŪTANT MŌRES.

Почасти мењају понашање.

POST SCRIPTUM.

Скраћено p. s.

После онога што је написано.

Речи латинског порекла у српском језику:

пост (post) — предметак у сложеницама са значењем: позади, после, доцније, затим;

патернализам (pāter) — схватање по коме се поједине друштвене групе, нације и расе третирају као мајолетне, тј. неспособне да се саме развијају;

креирати (creāre) — створити, направити; измислити; основати;

нација (nātio) — народ;

Вирго (virgo) — сазвежђе Девица.

ВЕНЧАЊЕ У РИМУ

Јуни месец био је сезона венчања у Риму. Девојка је пред удају одлагала tōga praetexta као знак да је већ сазрела. Венчавали су се рано, младићи у двадесетој години, а девојке коју годину раније. Родитељи би се споразумели о склапању брака своје деце. Венчању је претходила веридба (spōnsālīa) када је у вереничиној кући, у присуству родбине, вереник девојку прстеновао. На венчању невеста је имала ритуалом прописан изглед. Коса јој је била подељена и увијена у шест увојака (sēx crīnes) и оплетена вуненим врпцама (vitta), носила је равну белу ткану тунику (tunīca recta) прикупљену у струку и везану „Херкуловим чвором“. Појас је и у Грка и у Римљана симболисао девичанство. На глави је носила дугачак вео наранцасте боје (flamētum) и у истој боји имала је на ногама обућу. Сви сватови су се окупљали у кући невестиног оца где су вршене ауспиције после којих је склапан женидбени уговор који је тачно прецизирао девојчин мираз и шта бива са њим у случају развода. Тада су уговор пред сведоцима потписивали, а удата жена (prōnūba) је симболично спајала деснице младеца (dextrārum iunctio) при чему је невеста изговарала формулу Ūbi tu Gāius, ego Gāia. Где си ти Гај (муж), ја сам Гаја (жена). Уследила би затим молитва и жртва и гласни усклик сватова срећно (felicitē)! па би отпочела гозба која је трајала до мрака. Затим би младожења отишао својој кући да дочека невесту, а она би седећи на колима у пратњи три младића и праћена сватовском поворком са запаљеним бакљама и уз свирку свирала била доведена (deductio) мужевљевој кући. Ту је китила довратник и прихватала од мужа ватру и воду чиме је симболично увођена у нову породицу. Да се не би спотакла, што је био лош предзнак, муж је невесту преносио преко кућног прага. Жена је венчавањем добијала име по мужу.

Dextrarum iunctio (Рим, Ватикански музеј)

VIII ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: сугласничке основе средњег рода;
индикатив имперфекта глагола *esse*)

- 1) Unde Latīnis nōmen est? Scisne, pŭer? Certe, Latīni gēnus dūcunt a patre Latīnō; Latīnis nōmen a patre Latīnō est.
- 2) Aenēae filiō nōmen Ascanīus, Ascanīi filiō Iūlus ērat.
- 3) Ut antīquis temporibus, sīc nunc Homēri carmīna nōta cāraque sunt.
- 4) Latinōrum antīqua capīta ērant: Laurentum, Lavinīum, Alba Longa, Rōma.
- 5) Agri cultūra homīnum genēri universo magnam utilitātem semper praebebāt.
- 6)* Singidūnum antīquum ad confluentem flumīnum Savi et Danuvīi sītum ērat.
- 7) Aestīvō tempore in litoribus flumīnum iucundum tempus agīmus.

РЕЧИ

Именице

Iūlus, -i, m. Јул
Laurentum, -i, n. Лаурент
carmen, carmīnis, n. песма, еп
Homērus, -i m. Хомер
cultūra, -ae, f. обрађивање
agri cultūra земљорадња
utilitas, -ātis, f. корист
Singidūnum, -i, n. Сингидунум
conflūens, -entis, m. ушће
lītus, litōris, n. обала
flūmen, flumīnis, n. река
Sāvus, -i, m. Сава
Danuvīus, -iī, m. Дунав

Придеви

cārus, 3 драг, мио
nōtus, 3 познат
universus, 3 цео, сав
sītus, 3 (партицип) постављен, смеш-
тен
aestīvus, 3 летњи

Глаголи

scīo, 4. scīvi, scītum знати
dūco, 3. dūxi, ductum водити
praebeō, 2. praebui, praebitum приба-
вити
āgo, 3. ēgi, actum чинити
tempus agere проводити време

Непроменљиве речи

unde (прилог) одакле
certe (прилог) свакако, доиста
sīc (прилог) тако
ut (прилог) како

ut ... sīc како ... тако
iucunde (прилог) пријатно
semper (прилог) увек

* На месту Београда било је насеље још у праисторији. Његово име Singidūnum келтског је порекла. Ту су Келти дигли тврђаву у IV веку пре н. е.; у римско доба град је био важна стратегијска тачка. Словенско име Београд налазимо забележено 14. априла 878. године, што нам говори да је тада великим делом био настањен Словенима.

МОРФОЛОГИЈА

III деκлинација: сугласничке основе средњег рода

Средњи род	-us -ōris	-men -mīnis	-t	-us -ēris	-ur -ōris
Једн. Ном. Акуз. Вок.	tempus	nōmen	cāput	gēnus	rōbur
Генетив	tempōris	nomīnis	capītis	genēris	robōris
основа	tempōr-	nomīn-	cāpīt-	gēnēr-	rōbōr-
	време	име	глава	род	снага

corpus, -ōris, п. тело			Завршеци		Завршеци
Једн.	Ном.	corpus	—	Мн.	corpōra
	Ген.	corpōris	-ĪS		corpōrum
	Дат.	corpōri	-Ī		corporībus
	Акуз.	corpus	—		corpōra
	Вок.	corpus	—		corpōra
	Абл.	corpōre	-Ė		corporībus
					-Ā -ŪM -ĪBUS -Ā -Ā -ĪBUS

Индикатив имперфекта глагола esse

Једн.	1. ēram	бејах	Мн.	1. erāmus	бејасмо
	2. ērās	бејаше		2. erātis	бејасте
	3. ērāt	бејаше		3. ērant	бејаху

СИНТАКСА

- 1) Scisne? Да ли знаш?
-ne (упитна речца) ли, да ли енклитика је па се стога спаја са претходном речју. Обично стоји уз најистакнутију реч у питању — глагол. Одговор може бити потврдан или одречан.
- 2) Aenēae filio nōmen ērat Ascanius. Енејин син је имао име Асканије.
Датив уз помоћни глагол *esse* показује лице или ствар којој нешто припада — присвојни датив (*dativus possessivus*). Помоћни глагол обично преводимо глаголом имати.
Упоредите у српском језику:
„Сад да су ми два сестрића моја,
два сестрића, два Воиновића.“
(Душанова женидба)

3) *Homēri carmīna nōta clāraque sunt.*

Хомерови епови су познати и славни.

Енклитички везник *-que* (и) пише се заједно са речју коју повезује са претходним појмом, при чему тој речи помера нагласак на последњи слог.

4) *aestīvō tempōre* — у летње доба, лети

Именице које означају време (*tempus, annus, nox, ver, aetas*) на питање када? стоје у аблативу без предлога — аблативу времена (*ablatīvus tempōris*).

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. *Flōs est nuntīus vērīs.*

Дату реченицу ставите у множину употребивши презент и имперфект глагола *esse*.

II. *Corpus firmātis.*

Дату реченицу допуните и развијте следећим речима: *lābor; assidūus*.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) Римљани су имали многе богове и богиње. (посесивни датив)

2) У пролеће бујају реке од (ex) снегова.

3) Ромул и Рем су градили град на обали реке.

MENS SĀNA ĪN CORPŌRE SĀNŌ.

Здрав дух у здравом телу.

NŌMĪNA SUNT ODIŌSA.

Имена су мрска.

MAGNI NŌMĪNIS UMBRA.

Сенка значајног човека. (Лукан)

EX TEMPŌRE.

Одмах. Сместа.

(Каже се за некога ко је изгубио своју моћ и утицај.)

Речи латинског порекла у српском језику:

агрикултура (*agri cultūra*) — земљорадња

културан (*cultūra*) — однегован, углађен; оплемењен; образован;

утилитаризам (*utīlis*) — филозофско гледиште да је циљ човечијег делања корист и благостање;

утилитарци (*utīlis*) — присталице утилитаризма;

универзум (*universum*) — васељена, свет;

умбра (*umbra*) — астр. језгро Сунчеве пеге; хем. боја слична мрко жутом океру која при жарењу поцрни; мрки минерал који се употребљава у сликарству.

IX ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: — i основе; глаголи са основом на -i)

РОЂЕЊЕ РОМУЛА И РЕМА

1)* Albānā in urbe, Latinārum urbium flōre, Numitor et Amulius, fratres ex regīa Silviōrum gente, regnāre pariter cupiebant. 2) Amulius, hōmo dūrus, statuit fratrem e regnō eicere. 3) Itaque arma capit, fratrem e regnō eicit, scelus scelēri addit: Numitoris filium interficit, filiam Rhēam Silviam Vestālem facit. 4) Fatō Rhēa geminos divinos parit et Martem divinae prōlis patrem nominat. 5) Nēc dēi nēc civium fortitudo matrem et divinam prōlem ab Amulii crudelitate protēgunt. 6) Servi Rōmulum et Rēmum in alvēm, velut in nāvem, pōnunt et in amnem iaciunt.

(Према Титу Ливију)

РЕЧИ

Именице

Nūmītor, -ōris, m. Нумитор
Amūlius, -iī, m. Амулије
gens, gentis, f. род
Silvius, -iī, m. Силвије, име више краљева Алба Лонге
scelus, -ēris, n. злочин
Rhēa Silvīa, -ae, f. Реа Силвија
Vestālis (virgo) -is f. весталка
fātum, -i, n. судбина
gemīni, -ōrum, m. близанци
Mars, Martis, m. Марс, бог рата
prōles, prōlis, f. (само једн.) пород, потомак
crudelitas, -ātis, f. окрутност
Romūlus, -i, m. Ромул
Rēmus, -i, m. Рем
nāvis, nāvis, f. лађа
amnis, amnis, m. река
servus, -i, m. роб, слуга
Непроменљиве речи
pariter (прилог) једнако
nēc... nēc (прилог) нити... нити...
velut (везник) као, као што

Придеви

regius, 3 краљевски
dūrus, 3 суров
divinus, 3 божански, божји

Глаголи

statuo, 3. statui, statutum одлучити
eicio, 3. eieci, eiectum (са абл.) истерати из
capio, capere, cepi captum узети
addo, 3. addidi, additum додати
interficio, interficere, interfeci, interfectum убити
facio, facere, feci, factum чинити
pario, parere, peperit, partum родити, стећи
nominō, 1. nominavi, nominatum именувати
protēgo, 3. protēxi, protectum заштитити
pono, 3. posui, positum ставити
iacio, iacere, ieci, iactum бацити

1)* *urbs Alba* = Алба Лонга

ТИТ ЛИВИЈЕ (*Titus Livius*, 59. г. пре н. е. – 17. г. н. е.) био је историчар, савременик Октавијана Августа. Написао је у 142 књиге, од којих је до нас дошло, свега 35, целокупну историју Рима, од оснивања града Рима до свога времена. Наслов дела је *Од оснивања града (Ab urbe condita)* и у њему идеализује римску прошлост.

МОРФОЛОГИЈА

III деклинација: -i основе

Именице вокалске -i основе могуће је поделити у три групе:

- једнакосложне (parisyllāba) именице,
- неједнакосложне (imparisyllāba) именице са сугласничком групом пред наставком -is у ген. једнине,
- именице средњег рода на -e, -al, -ar.

Parisyllāba имају у номинативу и генитиву једнине једнак број слогова:

Номинатив једнине: -īs или -ēs
Генитив једнине: -īs

Једн. Ном. Вок.	cīvis, m. f.	nūbes, f.
Генитив	cīvis	nūbis
Мн. Генитив	civīum	nubīum
Основа	cīvī-	nūbī-
	грађанин, грађанка	облак

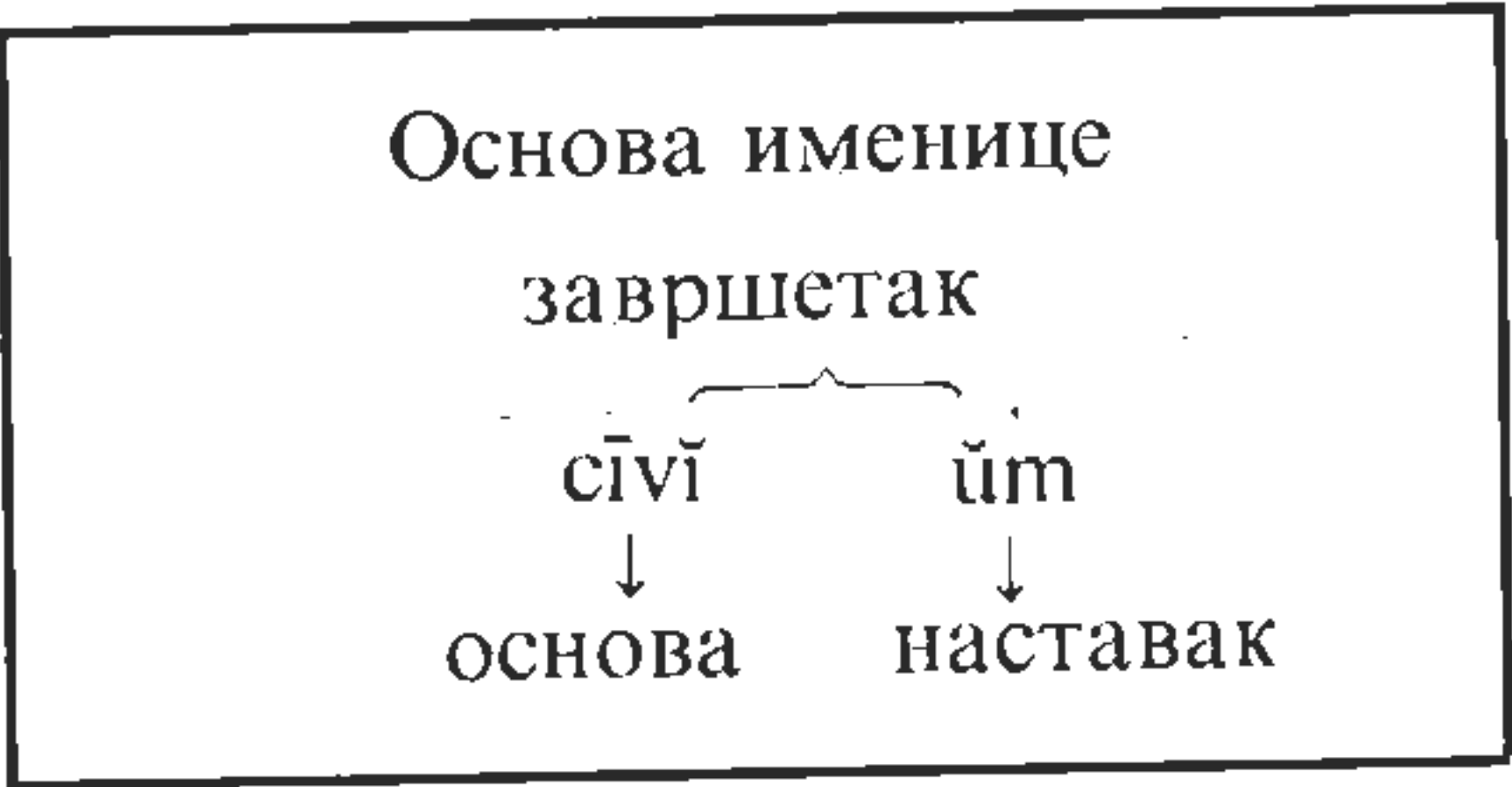
Imparisyllāba са сугласничком групом пред наставком -is у ген. једн.

Номинатив једнине: -s или -ēr
Генитив једнине: група сугласника + -īs

Једн. Ном. Вок.	imbēr, m.	fons m.	urbs, f.
Генитив	imbris	fontis	urbis
Мн. Генитив	imbrīum	fontīum	urbīum
Основа	imbrī-	fontī	urbī
	киша	извор	град

Именице на -s углавном су женског, а именице на -ēr мушког рода.

	једнина	множина	једнина	множина
Ном.	а) cīvis	cīves	б) urbs	urbes
Ген.	cīvis	cīvium	urbis	urbium
Дат.	cīvi	cīvibus	urbi	urbibus
Акуз.	civem	cīves	urbem	urbes
Вок.	cīvis	cīves	urbs	urbes
Абл.	civē	cīvibus	urbē	urbibus

Промена глагола са основом на -ī

cupīo, cupēre, cupīvi, cupītum желети

Презентска основа ових глагола завршава се на -ī а добија се кад се од 1. л. једн. индикатива презента актива одбије лични наставак -о (cupī-о). Глаголи ове групе у својој промени имају одлике и тематске и атематске промене, дакле имају мешовиту промену. Својом променом одговарају промени глагола IV конјугације а једина разлика је у квантитету основног вокала (cupīmus, cupītis — diormīmus, dormītis).

Индикатив презента актива		Индикатив имперфекта актива
Једн.	1. cupī-о желим	1. cupi-ēba-m желео сам
	2. cūpi-s	2. cupi-ēba-s
	3. cūpi-t	3. cupi-ēba-t
Мн.	1. cupī-mus	1. cupi-ebā-mus
	2. cupī-tis	2. cupi-ebā-tis
	3. cupī-u-nt	3. cupi-ēba-nt

СИНТАКСА

- 3) Amulius Rhēam Silviam Vestālem fācit. Амулије учини
Реу Силвију весталком.

Глаголи са значењем *именова̄ти, учинӣти, њос̄тавити, изабра̄ти, ценӣти, сма̄тра̄ти*, када су у активу, захтевају два акузатива: акузатив објекта и акузатив предиката; овај други акузатив преводи се најчешће нашим инструментом.

Упоредите у нашем језику:

Чес̄тӣтиа њу њебе учинӣти...
(Женидба Душанова)

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Деклинирајте: *urbs nōva; pars magna civium.*
Конјугирајте у презенту и имперфекту: *foedus facere; lēgem statuere.*
- II. 1) *Rōbur amnium periculōsum erat.*
Дату реченицу допуните и развијте следећим речима:
(1) *magnus, altus, nauta.*
- III. Преведите следеће реченице на латински језик:
1) Бог Марс није желео да штити пород Рее Силвије.
2) Дијана је била богиња гора и гајева.
3) Грци су били учитељи књижевности и наука.

URBS AETERNA.
Вечни град, тј. Рим.

ARS POETICA.
Песништво.

FĪNIS CORŌNAT ŌPUS.
Конац дело краси.

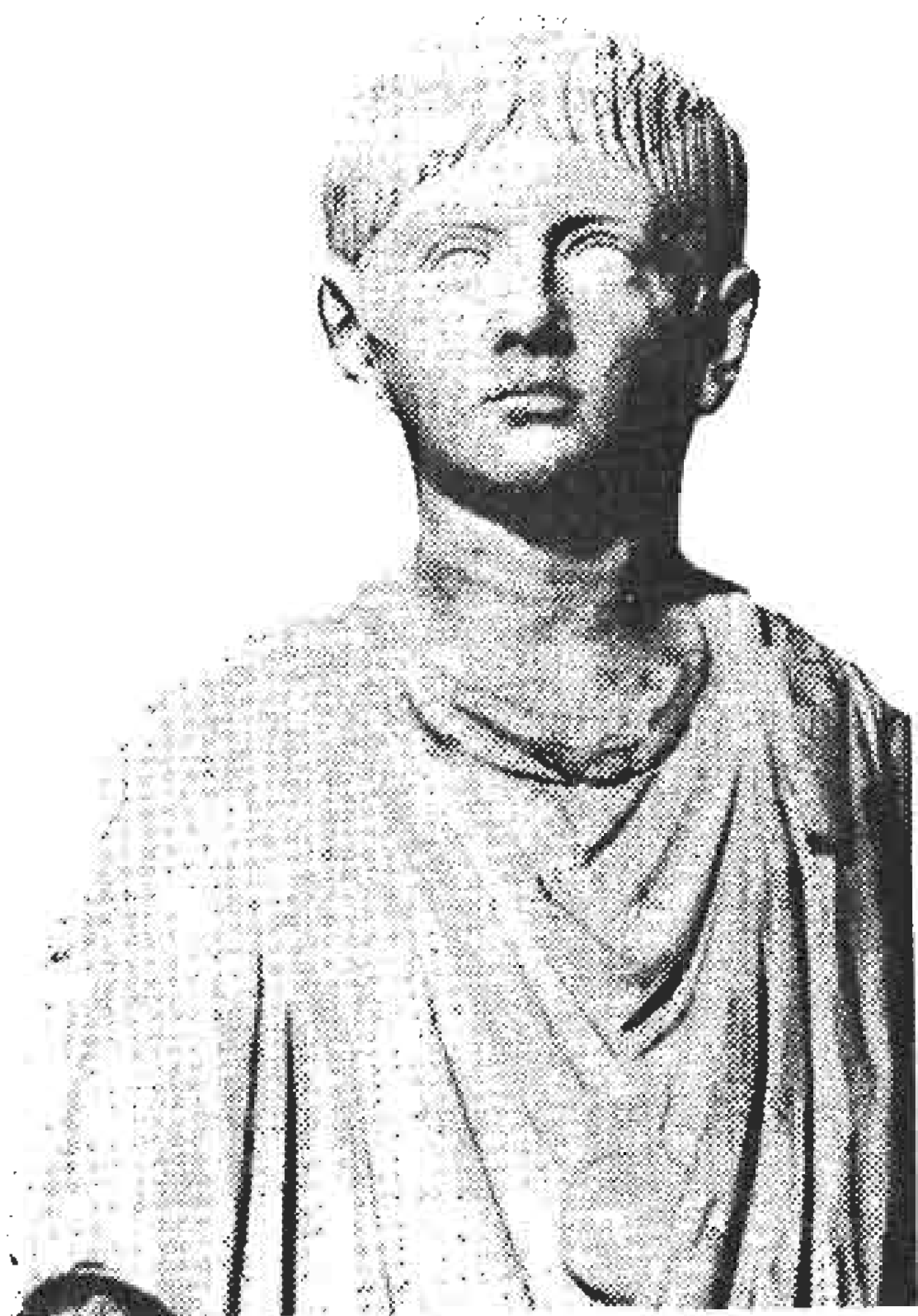
LIBERTĀTI VĪAM FACĒRE.
Отварати пут слободи.

Речи латинског порекла у српском језику:

урбанистика (*urbs, urbanus*) — наука
о уређењу градова;
флористика (*flos*) — наука о цвећу,
познавање цвећа;
фатализам (*fātum*) — вера у судбину
и њену неизмењивост;

фаталист (*fātum*) — присталица фа-
тализма;
фатум (*fātum*) — судбина;
фратар (*frater*) — католички калуђер,
редовник;
опус (*opus*) — дело, нарочито научно
или уметничко дело; муз. компози-
ција.

РОЂЕЊЕ ДЕТЕТА У РИМУ

Дечак са амајлијом око врати
(Парма, Археолошки музеј)

У антици, ни у Грка ни у Римљана, отац није био обавезан да отхрани свако дете које му жена роди. Нежељену децу су „излагали“, остављали на улици где их је пролазник могао узети и одгајити као роба. Овај обичај је био распрострањен у нижим, сиротињским слојевима друштва. Чешће су излагали женску новорођенчад. Временом се овај сурови обичај изгубио

Уколико је отац прихватао новорођенче показивао је то тако што би дете, положено на земљу пред њим, узео у наручје. Деветог дана по рођењу дете је обредом чишћено и добијало је име. Том приликом су му везивали око врата амајлију (*bulla*), у богатих од злата, сребра, иначе од бронзе или коже, која је имала да га штити од урока и злих духова. И дечаци и девојчице носили су тогу са широким пурпурним первазом (*tōga praetexta*), као знак да су им родитељи слободни римски грађани. Дечаци су је носили до своје зрелости,

око шеснаесте године када су навлачили белу тогу (*tōga virilis*), а девојчице све до своје удаје. Дечак је тада постајао *iuvēnis*; у пратњи пријатеља одлазио је на форум да га уведу у списак римских грађана. У његовој кући се тај догађај прослављао приношењем жртве и гозбом за родбину и пријатеље.

У доба патријархалног ропства породицу (*familia*) чинили су отац као глава куће (*pater familias*), мајка (*mater familias*), деца и сви чланови домаћинства укључујући и робове. Над свима њима отац је имао неприкосновену власт, (*patria potestas*). По очевој смрти најстарији син преузима његове дужности, а породица се грана у онолико огранака колико има у кући синова. Власт главе породице, која је у раном периоду ишла дотле да је господарио животом чланова своје породице, да их је могао продати у робље и то више пута, да их је могао казнити и смрћу, временом је законима била ограничена. У случајевима овако тешких казни заседао је породични суд коме су могли присуствовати и угледни пријатељи, познати по свом добром расуђивању. Породичним имањем по старим законима располагао је само отац породице. Природно да је оваква патријархална породица постала неприхватљива политичком и економском експанзијом Рима, те се од II века пре н. е. делатност правника усмерава ка ограничавању власти главе породице и ослобађању чланова породице (*emancipatio*) од ње. Уместо стеге чланове уже породице повезиваће надаље, уколико је има, само љубав.

X ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: самогласничке основе именица средњег рода на -e, -al, -ar; футур I глагола esse)

- 1) Magni pisces in profundō mārī vīvunt.
- 2) Piscatōres retīa e mārī extrāhunt; multi pisces in piscatōrum retibus ērunt.
- 3) Discipūli, multa pulchra exemplarīa virtūtis in Homēri carminibus invenītis.
- 4) Domestica animalīa hominibus magnam utilitātem praebent.
- 5) Romāni magna vectigalīa gentibus subiectis imponēbant.
- 6)* Milītes Romāni multa bella terrā marīque saepe gerēbant.

РЕЧИ

Именице

pīscis, -is, m. риба
piscātor, -ōris, m. рибар
rēte, rētis, n. мрежа
vectīgal, -ālis, n. порез

Придеви

profundus, 3 дубок
domesticus, 3 домаћи
subiectus, 3 потчињен

Глаголи

vīvo, 3. vixi, victum живети
extrāho, 3. extrāxi, extrāctum извући, извадити
invenīo, 4. invēni, invēntum наћи, налазити
impōno, 3. imposūi, imposītum наметнути; поставити

Непроменљиве речи

nām (везник) наиме, јер

МОРФОЛОГИЈА

III деклинација: -i основе средњег рода

Номинатив јединине: -ē, -āl, -ār
Генитив јединине: -īs

* terrā marīque (аблатив места) — на копну и на мору

Једн.	Ном.	Акуз.	Вок.	Ген.	māre, n. māris	anīmāl n. anīmālis	exemplar, n. exemplāris
					море	животиња	пример
Једн.	Ном.	māre		Мн.	marīa	Карактеристике деклинације ових именица: абл. једн. -ī ном. } акуз. } мн. -īa вок. } ген. мн. -īūm	
	Ген.	māris			marīum		
	Дат.	māri			marībus		
	Акуз.	māre			marīa		
	Вок.	māre			marīa		
	Абл.	māri			marībus		

Футур I глагола esse

Једн.	1. ěro	бићу	Мн.	erīmus	бићемо
	2. ěris	бићеш		erītis	бићете
	3. ěrit	биће		ěrunt	биће

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите и анализирајте глаголске облике:

ěris, facīmus, erāmus, capiēbat, estis, lěgis, narrābas.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Нептун је био господар мора и морских животња.
- 2)* Марко Катон, чудесни пример римског гађанина, имао је многе врлине. (посесивни датив)
- 3) Ученицима ће бити познати многи примери храбрости римских грађана.

^{2)*} М. ПОРЦИЈЕ КАТОН (234—149. г. пре н. е.) учествовао је у II пунском рату као народни трибун у бици код Метаура где је био убијен Хаздрубал, млађи Ханибалов брат. На Сицилији је обављао службу квестора, затим је био плебејски едил. Када је добио на управу Сардинију као претор, донео је читав низ закона против зеленаша. Своју каријеру завршио је као цензор познат по својој строгости. Књижевна делатност овог политичара била је веома богата и плодна. Био је веома добар беседник. Сачувано нам је у фрагментима око осамдесет беседа. Дело *О земљорадњи* (*De agricultūrā*) написао је у дубокој старости, а у историјском делу *Посланци* (*Origīnes*), које је писао последњих двадесет година свог живота, дао је историју Рима од самих почетака до свога времена.

III. Преведите и анализирајте изразе:

tempore vēris; audaciā milītum Romanōrum; discipulo multa exemplaria Cicerōnis librōrum ērunt; antīquis tempōribus; Romānis vectigalia sunt; Cicerōnem consulem creant.

FORTASSE ĖRIT, FORTASSE NON ĖRIT.

Можда ће бити, можда неће бити.

PISCEM NATĀRE DŎCES.

Учиш рибу да плива.

Речи латинског порекла у српском језику:

импонирати (imponere) — наметнути
услове; наредити; правити утисак;
уливати или захтевати поштовање;
имати утицај на људе;

екстракт (extrāctum) — оно што је извучено специјалним фармацеутским, поступком;

анималист (animāl) — уметник (сликар, вајар) који ради животиње;

егземплар (exēmplār) — примерак, узорак, један једини примерак у збирци;

субјект (n. subiectum) — подмет.

XI ВЕЖБАЊЕ

(Придеви III деклинације)

DE ATHENĀRUM NOMĪNE

1) Attica celebrum poētārum, virōrum fortium, oratōrum, rhetōrum, philosophōrum patriā erat. 2) Non procul a mārī celēbris Atheniensium urbs sita erat. 3) Olim, ut antiqui poētae narrant, Neptūnus, potens omnium marium dominus, cum Minervā de urbis nomine certabat. 4) Dēi tum Iōvem, hominum deōrumque patrem, arbitrum certaminis acris statūunt. 5) Iuppiter dēis condiōnem statuit: „O dii, civibus donum utile dare debētis.“ 6) Neptūnus tridente acri terram percūtit et fontem aquae salsae facit. 7) Minerva prudens iuxta fontem inutilem olēam utilem inserit. 8) Sic dea dono utili victoriā reportat et urbi celēbri nomen proprium dat.

РЕЧИ

Именице

Athēnae, -ārum, f. Атина (град)
Attica, -ae, f. Атика
orator, -ōris, m. говорник
rhetor, -ōris, m. учитељ бесед-
ништва
philosophus, -i, m. филозоф
Athenienses, -ium, m. Атињани
Neptūnus, -i, m. Нептун
condicio, -ōnis, f. услов, предлог
donum, -i, n. дар
tridens, -entis, m. трозубац
aqua, -ae, f. вода
olea, -ae, f. маслина

Придеви

celeber, celēbris, celēbre чувен
fortis, forte храбар
potens, -entis моћан
omnis, omne сав
salsus, 3 слан
inutilis, inutile (са дат.) неко-
ристан
proprius, 3 сопствен

Глаголи

percutio 3. percussi, percussum ударити
insero, 3. inserui, insertum засадити
certo, 1. certavi, certatum надметати
се са неким око нечега (de са абл.)

Непроменљиве речи

procul (прилог) далеко
olim (прилог) једном
tum (прилог) тада, том приликом

iuxta (предлог са акуз.) крај,
код
sic (прилог) тако, на тај начин

МОРФОЛОГИЈА

Придеви III деклинације

Придеви III деклинације припадају вокалским -i основама:

Ген. мн. *acrī* -um, *utilī* -um *prudentī* -um

Придеви III деклинације у номинативу једине имају:

а) три завршетка, нпр. *ācer*, *ācris*, *ācre* жесток, -а, -о

		m.	f.	n.	Завршеци		
		-er	-(e)ris	-(e)re			
Једн.	Ном.	acer	acris	acre	-ēr	-īs	-ē
	Ген.	acris	acris	acris	-īs	-īs	-īs
	Дат.	acri	acri	acri	-ī	-ī	-ī
	Акуз.	acrem	acrem	acre	-ēm	-ēm	-ē
	Вок.	acer	acris	acre	-ēr	-īs	-ē
	Абл.	acrī	acrī	acrī	-ī	-ī	-ī
Мн.	Ном.	acres	acres	acrīa	-ēs	-ēs	-īā
	Ген.	acrīum	acrīum	acrīum	-īum	-īum	-īum
	Дат.	acrībus	acrībus	acrībus	-ībūs	-ībūs	-ībūs
	Акуз	acres	acres	acrīa	-ēs	-ēs	-īā
	Вок	acres	acres	acrīa	-ēs	-ēs	īā
	Абл.	acrībus	acrībus	acrībus	-ībūs	-ībūs	-ībūs

Напомена: код придева на -ēr треће деклинације такође наилазимо на појаву непостојаног -е чије се присуство утврђује према облику за женски род, нпр. *cēler celēris celēre* брз, али *ācēr*, *ācrīs* *ācrē*.

б) два завршетка, нпр. *ūtīlis*, *ūtīle* користан

		m.	f.	n.				
		-is	-is	-e	m.	f.	n.	
Једн.	Ном.	utīlis	utīlis	utīle	Мн.	utīles	utīles	utilīa
	Ген.	utīlis	utīlis	utīlis		utilīum	utilīum	utilīum
	Дат.	utīli	utīli	utīli		utilībus	utilībus	utilībus
	Акуз.	utīlem	utīlem	utīle		utīles	utīles	utilīa
	Вок.	utīlis	utīlis	utīle		utīles	utīles	utilīa
	Абл.	utīlī	utīlī	utīlī		utilībus	utilībus	utilībus

в) један завршетак за три рода (типични завршеци):

m. f. n.			m. f. n.			m. f. n.		
Ном.	-ens	prudens,	-ans	constans,	-x	fēlix		
Ген.	-entis	prudentis	-antis	constantis	-cis	felicis		
		разборит		постојан		срећан		

Ј е д н и н а				М н о ж и н а			
m.		f.	n.	m.		f.	n.
Ном.	prūdens	prūdens	prūdens	prudentes	prudentes	prudentia	
Ген.	prudentis	prudentis	prudentis	prudentium	prudentium	prudentium	
Дат.	prudenti	prudenti	prudenti	prudentibus	prudentibus	prudentibus	
Акуз.	prudentem	prudentem	prūdens	prudentes	prudentes	prudentia	
Вок.	prudens	prūdens	prūdens	prudentes	prudentes	prudentia	
Абл.	prudentī	prudentī	prudentī	prudentibus	prudentibus	prudentibus	

Абл. једн. -ī

Ном. акуз. вок. мн. средњег рода -iā

Ген. мн. -iūm

Напомена: именица *Iuppiter* се мења *Iuppiter, Iōvis, Iōvi, Iōvem, Iuppiter, Iōve*

СИНТАКСА

5) *dāre debētis* — морате дати; морате да дате

Глагол *debēo*, 2. *debūi, debītum*, у смислу морати, треба да, захтева допуну другог глагола у инфинитиву и преводи се инфинитивом или презентом и везником да.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

І. Преведите на латински језик и ставите дате примере у аблатив једнине, генитив множине и акузатив множине: славни песник, славни град, жестоко надметање, користан дар, разборит човек.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Нептун, Јупитеров брат, моћни господар свих мора, пребива у дубоком мору.
- 2) Брзога коња не подстичемо мамузом.
- 3) Јупитеру, бићеш праведни судија жестоког надметања.

SAPIENTI SĀT.

Паметноме доста.

DULCE CUM UTĪLĪ.

Угодно са корисним.

AUDĀCES FORTŪNA IŪVAT.

Храбрима помаже срећа.

(Вергилије)

**DULCE ĖNIM ETĪAM NŌMEN
ĖST PĀCIS.**

Слатко је већ и име мир. (Цицерон)

Речи латинског порекла у српском језику:

оратор (orātor) — говорник, беседник;
проповедник;

потентан (potens) — моћан, снажан; јак
арбитер (arbĭter) — изборни судија,
изабрани судија, судија у спору; по-
сматрач; неограничени господар; нај-
меродавнија личност у спорним пи-
тањима;

перкутирати (percutĕre) — испитивати
куцањем.

кондиција (condicĭo) — услов; служба,
положај; приватно подучавање ђака;
бити у кондицији — бити у добром
стању;

репортирати (reportāre) — натраг врати-
ти; нов, са лица места извештавати;

РИМСКА УПРАВА У ДОБА РЕПУБЛИКЕ

Римско друштво је било робовласничко, а противречност између робова и робовласника чинила је основну противречност у Риму. Робови су били важан произвођачки елеменат римског друштва. Према традицији, Римом су до 510. г. пре н. е. владали краљеви. Протеривањем последњег краља успостављена је аристократска република, која је постепено прерасла у принципат, прелазни облик ка царству. Током првих векова републике водила се жестока борба између два основна staleжа слободних Римљана, патриција и плебејаца. Када су се плебејци изједначили у својим правима са патрицијима, почели су унутрашњи немири око земље.

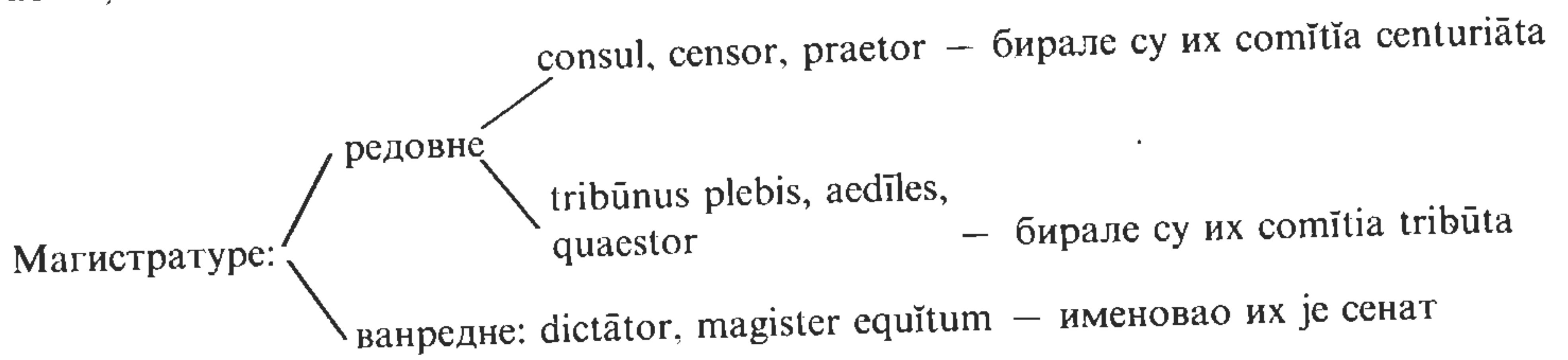
Неједнакост земљишног поседа убрзала је развој републике према принципа-ту, за чију се прву годину узима 31. г. пре н. е. Временом је, од краја III в., принципат изгубио све одлике републике и претворио се у доминат, јако централизовану монархију, у којој су цару указиване скоро божанске почести. Под притиском других народа, уздрмано унутрашњим и спољним сукобима, Западно Римско Царство пропало је у другој половини V в.

За време републике државом су управљали магистрати, сенат и народне скупштине.

Скупштине: *Comitia centuriata* добила је име по центурији, јединици која је бројала 200 људи, створеној реформама Сервија Тулија на основу имовинског ценза, заседала је на Марсовом пољу, а сазивао ју је конзул претор или диктатор. Одлуке ове скупштине постајале су закон, пошто их претходно одобри сенат. Временом је законодавна делатност ове скупштине прешла на трибутске комиције, задржавајући само изборну делатност и решавање питања рата и мира.

Comitia tributa чинили су првобитно плебејци који су се окупљали по трибама за изборе својих магистрата. Временом су се изједначиле у законодавној делатности са центуријатским комицијама. Заседале су на форуму, Капитолу и изван града. Сазивали су их конзули, народни трибуни или претори, а у њеном раду су могли учествовати и патрицији. Имала је законодавну и изборну функцију. Уколико је била само скупштина плебејаца, звала се *comitia plebis tributa* и на њој су се бирали народни трибуни и плебејски едили.

Magistratus означава и високу државну службу и лице које ту службу обавља. Вршење најодговорнијих служби у држави није се плаћало, већ се сматрало за част (*honor*) и стога су те службе називали *honores*. Редовне магистратуре биле су изборне, трајале су једну годину, осим код цензора, и биле су колегијалне. Врховна власт која је обухватала највишу грађанску власт, врховно војно заповедништво и право на ауспиције звала се *imperium*. Ову власт имали су само виши магистрати: *consul*, *tribunus militum consulari potestate*, *praetor*, *dictator*, *magister equitum*.

Consules (конзули) у почетку представљају једине изборне магистрате. Била су двојица и бирани су до 367. г. пре н. е. искључиво из редова патриција. У почетку су имали највишу грађанску власт и врховно војно заповедништво у рату. Док су боравили у Риму, управљали су наизменично месец дана, а у рату су заповедали истом војском сваки други дан. У знак високог достојанства пратило их је дванаест ликтора (*lictōres*), који су носили свежењеve прућа (*fascēs*) у које су, кад су излазили из Рима, заденули секире. Неке конзулске дужности су временом прешле другим магистратима — цензорима, преторима и едима. Као и сви виши магистрати, имали су *iūs agēndi cum populo*, тј. право да сазивају народну скупштину и право да седе на столици од слоноваче (*sella curulis*).

Censores (цензори) бирани су од 443. г. пре н. е. првобитно из редова патриција, да би касније та служба постала доступна плебејцима. Бирани су једном у пет година (*lustrum*), а мандат им је трајао годину и по дана. Имали су три дужности: 1) да састављају спискове грађана на основу имовинског ценза, да

их уписују у трибе и центурије и да их разврставају по сталежима (*ordīnes*), 2) да састављају списак сенатора (*album*), 3) да воде надзор над моралом грађана (*cūga mōrum*). Народни трибуни нису имали право жалбе на њихове одлуке.

Praetōres (претори) бирани су од 366. г. пре н. е. и то најпре само један из редова патриција да би му се ускоро придружио колега из редова плебејаца. Временом се њихов број повећао. Главна им је дужност била надзор у граду (*custodiā urbis*), а затим је уследио надзор над судовима и судским поступком у грађанским парницама и споровима, као и командовање војском. Као знак достојанства испред претора је ишло шест ликтора, а за време суђења стајала су крај њега два ликтора. Имали су *ius agēdi cum poplō* и право на *sella curūlis*. По прописима, које је завео Корнелије Сула (138 г. пре н. е.), претори су годину дана боравили у Риму, а следеће године су одлазили као пропретори у ону провинцију која им је била додељена на управу коцком.

Tribūni plebis (народни трибуни) били су плебејски магистрати који су штитили интересе плебејаца. Првобитно су бирана два или четири трибуна, а касније десет. Имали су следећа овлашћења: право да заштите плебејца (*iūs auxiliī*), да се мешају у рад сваког магистрата, осим диктатора и цензора (*iūs intercessiōnis*), да стављањем вета (*vēto* — забрањујем) укидају наредбу магистрата, одлуку народне скупштине или сената, право да ухапсе неког магистрата (*iūs prensiōnis*), да сазивају *comitiā tribūta* или *comitiā plebis tribūta* (*iūs agēdi cum plebe*); право да учествују у раду сената и да сазивају сенатске седнице (*iūs agēdi cum patribus*). Били су неприкосновени (*sacrōsancti*), тј. физички неповредиви. Њихова права су престајала ван бедема града Рима.

Aedīles plebis и aedīles curūles (народни едили и курулни едили) бирали су се заједно са народним трибунима. Плебејски едили су били бирани из редова плебса, а курулни, њих двојица, из редова патриција. Временом су се удружили у колегијум и старали се о реду у граду, о снабдевању града житом, водили надзор над трговинама и старали се о приређивању игара.

Quaestōres (квестори) били су помоћници конзула. Имали су надзор над државном благајном, водили књиге расхода и прихода, старали се о војној благајни и бринули се о подели и продаји ратног плена.

Dictator (диктатор) био је ванредни магистрат, кога је у изузетно тешким тренуцима за државу постављао сенат, и то највише на шест месеци. Његова власт је била неограничена (*summum imperiū*). Пред њим је ишло двадесет четири ликтора.

Senātus (сенат) су у доба републике чинили бивши магистрати и према рангу су били уношени у списак сената (*album*): прво бивши конзули, претори и тако редом. Први сенатор на списку називао се *prīnceps senātus*. Ову титулу је узео себи Октавијан Август када је завео принципат. Сенат није имао само саветодавну улогу поред магистрата већ је решавао питања религије, финансија, унутрашње безбедности и водио спољну политику. У доба републике био је најважнији политички орган у држави. У почетку је бројао 300 чланова, а доцније се тај број увећавао. Ословљали су их *pātres conscripti*.

XII ВЕЖБАЊЕ

(IV или u- деклинација; футур I актива глагола I — IV конјугације)

- 1) Mortaliūm homīnum brēvis est vīta; sed omnes egregīi vīri magnis nobilībusque facinorībus nōmen immortāle obtinēbunt.
- 2) Hōmo prōbe, egregīam multōrum magistratūm Romanōrum probitātem laudābis.
- 3) Post victoriām egregīam redītus in patriām exercitūi tūtus ērit.
- 4) Autumnō dulces fructus agricōlae collīgēt.
- 5)* Equitātus hostīum e dextērō cornū impētum in Romanōrum exercītum faciēt.
- 6) Cornūa caprārum acriā sunt.
- 7) Milītes fortes et animōsi, hostīum adventum non timebītis.
- 8) Vēre suāvem cantum avīum audiēmus.

РЕЧИ

Именице

vīta, -ae, f. живот
facīnus, -ōris, n. дело
probītas, -ātis, f. поштење
magistrātus, -us, m. магистрат,
државни чиновник
redītus, us, m. повратак
autumnus, -i, m. јесен
fructus, -us, m. плод
equitātus, -us, m. коњица
hostis, -is, m. f. непријатељ (у рату)
impētus, -us, m. напад, јуриш
adventus, -us, m. долазак
cantus, -us, m. певање, пој
āvis, -is, f. птица

Придеви

mortālis, -e смртан
brēvis, -e кратак
egregīus, 3 изврстан, особит
nōbīlis, -e познат
immortālis, -e бесмртан
prōbus, 3 ваљан, частан
tūtus, 3 безбедан, сигуран
dexter, -ēra, -ērum десни
suāvis, e- мио, пријатан

Глаголи

obtinēo, 2. obtinūi, obtentum задобити, имати
collīgo, 3. collēgi, collectum скупити
audīo, 4. audīvi, audītum слушати

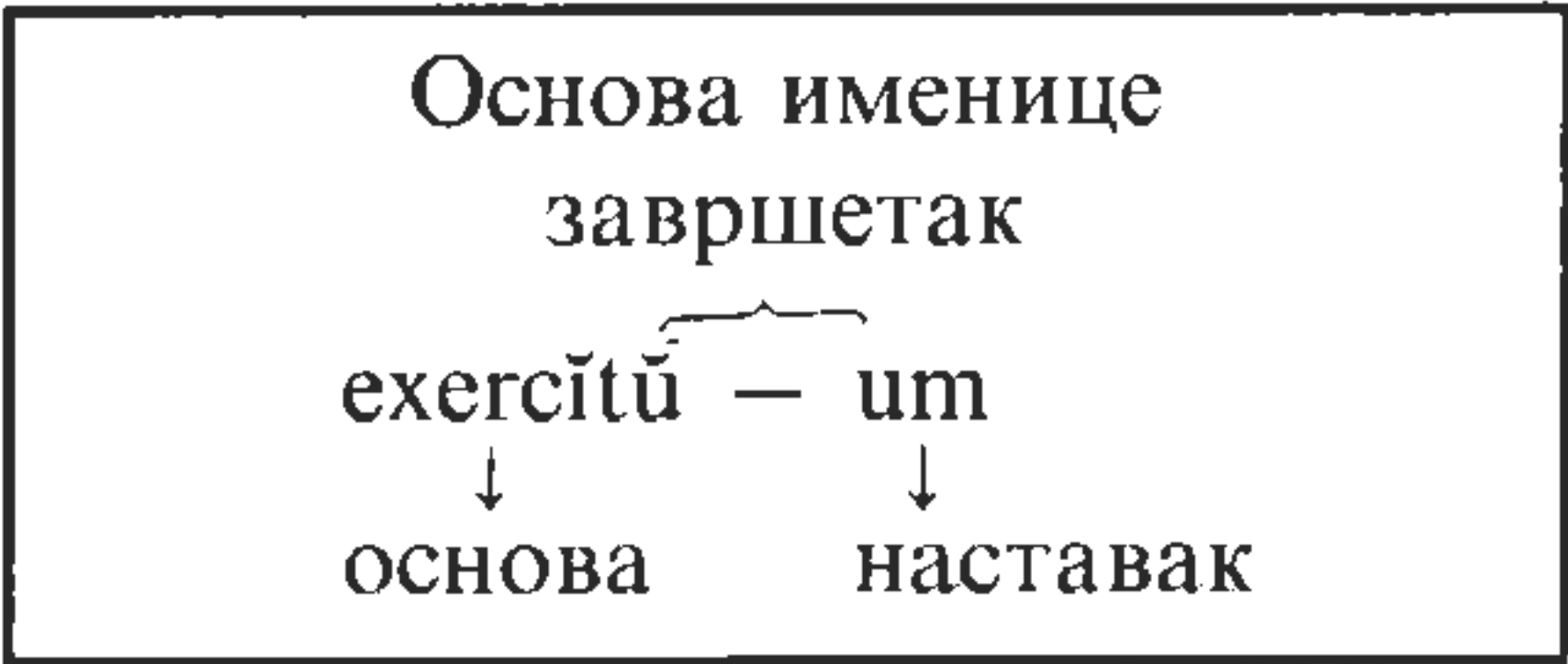
^{5)*} Реч cornu има два значења: рог животиње и рог као музички инструмент. Из првог значења развило се значење „крило“ у војној терминологији зато што је римска борбена линија била фланкирана коњицом, усмереном према непријатељу да га обесхрабри при покушају опкољавања. Војсковођи, који је на песку скицирао свој план операције, та „крила“ су изгледала као рогови па их је тако и приказивао.

МОРФОЛОГИЈА

IV или u- деклинација

	m.	n.
Номинатив јединице:	-ŭs	-ŭ
Генитив јединице:	-ŭs	

exercĭtŭs, -ŭs, m. војска				cornŭ, -ŭs, n. крило (војске)			
Завршеци				Завршеци			
Једн.	Ном.	exercĭtus	-ŬS	Једн.	Ном.	cornu	-Ŭ
	Ген.	exercĭtus	-ŬS		Ген.	cornus	-ŬS
	Дат.	exercitŭi	-ŬI		Дат.	cornu	-Ŭ
	Акуз.	exercĭtum	-ŬM		Акуз.	cornu	-Ŭ
	Вок.	exercĭtus	-ŬS		Вок.	cornu	-Ŭ
	Абл.	exercitŭ	-Ŭ		Абл.	cornŭ	-Ŭ
Мн.	Ном.	exercĭtus	-ŬS	Мн.	Ном.	cornŭa	-ŬĂ
	Ген.	exercitŭum	-ŬUM		Ген.	cornŭum	-ŬUM
	Дат.	exercitĭbus	-ĬBŬS		Дат.	cornĭbus	-ĬBŬS
	Акуз.	exercĭtus	-ŬS		Акуз.	cornŭa	-ŬĂ
	Вок.	exercĭtus	-ŬS		Вок.	cornŭa	-ŬĂ
	Абл.	exercitĭbus	-ĬBŬS		Абл.	cornĭbus	-ĬBUS

Футур I актива

Гради се од презентске основе којој се за I и II конјугацију додају завршеци -bŏ, -bĭs, -bĭt, -bĭmŭs, -bĭtĭs, -bŭnt, а за III и IV конјугацију завршеци -ăm, -ēs, -ēt, -ēmŭs, -ētĭs, -ēnt. Футуром I казује се радња која ће се збити у будућности.

I	laudo, laudāre	II	timĕo, timĕre	Завршеци
Једн.	1. laudā-bo хвалићу	timĕ-bo бојаћу се	timĕ-bis	-BŎ -BĬS -BĬT
	2. laudā-bis			
	3. laudā-bit			
Мн.	1. lauda-bĭmus	time-bĭmus	time-bĭtis	-BĬMŬS -BĬTĬS -BŬNT
	2. lauda-bĭtis			
	3. laudā-bunt			

III	lēgo, legēre	III	faciō, facēre	Завршеци
Једн.				
1.	lēg-am читаћу		faci-am чинићу	-ĀM
2.	lēg-es		faci-es	-ĒS
3.	lēg-et		faci-et	-ĒT
Мн.				
1.	leg-ēmus		faci-ēmus	-ĒMŪS
2.	leg-ētis		faci-ētis	-ĒTĪS
3.	lēg-ent		faci-ent	-ĒNT
III	statūo, statuēre	IV	audiō, audire	Завршеци
Једн.				
1.	statū-am одлучићу		audi-am чућу	-ĀM
2.	statū-es		audi-es	-ĒS
3.	statū-et		audi-et	-ĒT
Мн.				
1.	statu-ēmus		audi-ēmus	-ĒMŪS
2.	statu-ētis		audi-ētis	-ĒTĪS
3.	statu-ent		audi-ent	-ĒNT

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите облике именица:

exercitus, exercitum, cornūa, magistratūi, magistratibus, motū, motui, motum.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) У јесен видећете на њивама велико мноштво плодова.
- 2) Јелен има гранате рогове. (посесивни датив)
- 3) Нептун ће због (ob) срџбе подићи велике таласе.

III. Преведите реченицу и пребаците је у имперфект и футур:

- 1) Suāves aviūm cantus audis.

LAPSUS LINGŪAE.

Омашка у говору.

LAPSUS CALĀMI.

Омашка у писању.

LAPSUS MEMORIĀE.

Омашка у памћењу.

CORNŪ COPĪAE.

Рог изобиља. (Фортуна, богиња среће, приказује се са рогом изобиља)

VENĪES SŪB DENTEM.

Доћи ћеш под зуб.
(Допашћеш ми шака.)

Речи латинског порекла у српском језику:

колективизам (colligere) — осећање чврстости повезаности личности с колективом;

фруктоза (fructus) воћни шећер;
адвентисти (adventus) — верска секта која верује у други долазак Христа, суботари.

XIII ВЕЖБАЊЕ

(V или -е деклинација; индикатив перфекта актива: тип перфекта на -vi; индикатив перфекта глагола esse)

ГУСКЕ СПАСАВАЈУ РИМ*

1) Dīes pugnae Alliensis āter fūit. 2) Romāni in dubiis rēbus dīem ex dīe Gallōrum impētum expectābant. 3) Omnes spēs salutis vānae fuērunt; Galli rēi publicae Romānae perniciem cupivērunt. 4) Omnes custōdes arcis in silentiō noctis requievērunt. 5) Tum Galli in Capitolium ascendere temptavērunt. 6) Custōdes arcis dormiēbant, cum subīto M. Manlium clangor anserum Iunōni sacrōrum excitā-

РЕЧИ

Именице

pugna, -ae, f. битка
rēs, rēi, f. stvar, догађај, јуначко дело
Galli, -ōrum, m. Гали (Келти)
sālus, -ūtis, f. спас
perniciēs, perniciēi, f. пропаст
custos, -ōdis, m. f. чувар
silentium, -iī, n. тишина
nox, noctis, f. ноћ
clangor, -ōris, m. гакање
anser, ēris, m. гуска
Iūno, Iunōnis, f. Јунона
defensor, -ōris, m. бранилац
Capitolium, -iī, n. Капитолски брег
arx, -cis, f. тврђава
acies, -eī, f. бој; бојни ред

subīto (прилог) изненада
cito (прилог) брзо, хитро

Придеви

Alliensis, -e алијски
āter, -tra, -trum цри, кобан
vānus, 3 узалудан, јалов
egrēgius, 3 изврстан, особит
Capitolinus, 3 капитолски

Глаголи

ascendo, 3. ascendi, ascensum пења-
ти се
excito, 1. excitāvi, excitātum пробу-
дити
ad arma vocāre позвати на оружје, на
борбу

Непроменљиве речи

ob (предлог са акуз.) ради, због
non tantum... sed etiam не само...
него

* Последњих деценија V в. пре н. е. галска племена су прешла Алпе и раселила се дуж реке По. Гали су 390 г. пре н. е. прешли Апенине и опсели етрурски град Клузиј. Интервенција Римљана који су се залагали за мирно решење спора није успела и Гали су поразили Римљане код речице Алије, после чега су ушли и опљачкали Рим. По предању само је Капитол остао поштеђен, јер су га спасле гуске које су гакањем разбудиле посаду у тврђави. Римљани су морали да плате откуп. После најезде Гала око Рима се подижу чврсти бедеми.

vit. 7) Dux cetēros defensōres ad arma cīto vocāvit. 8) O defensōres arcis, egregiā virtūte in aciē non tantum Capitolium sed etiā rem publicam Romānam servavistis. 9)* Ob egregiā victoriā M. Manliō cognōmen Capitolinus fuit.

МОРФОЛОГИЈА

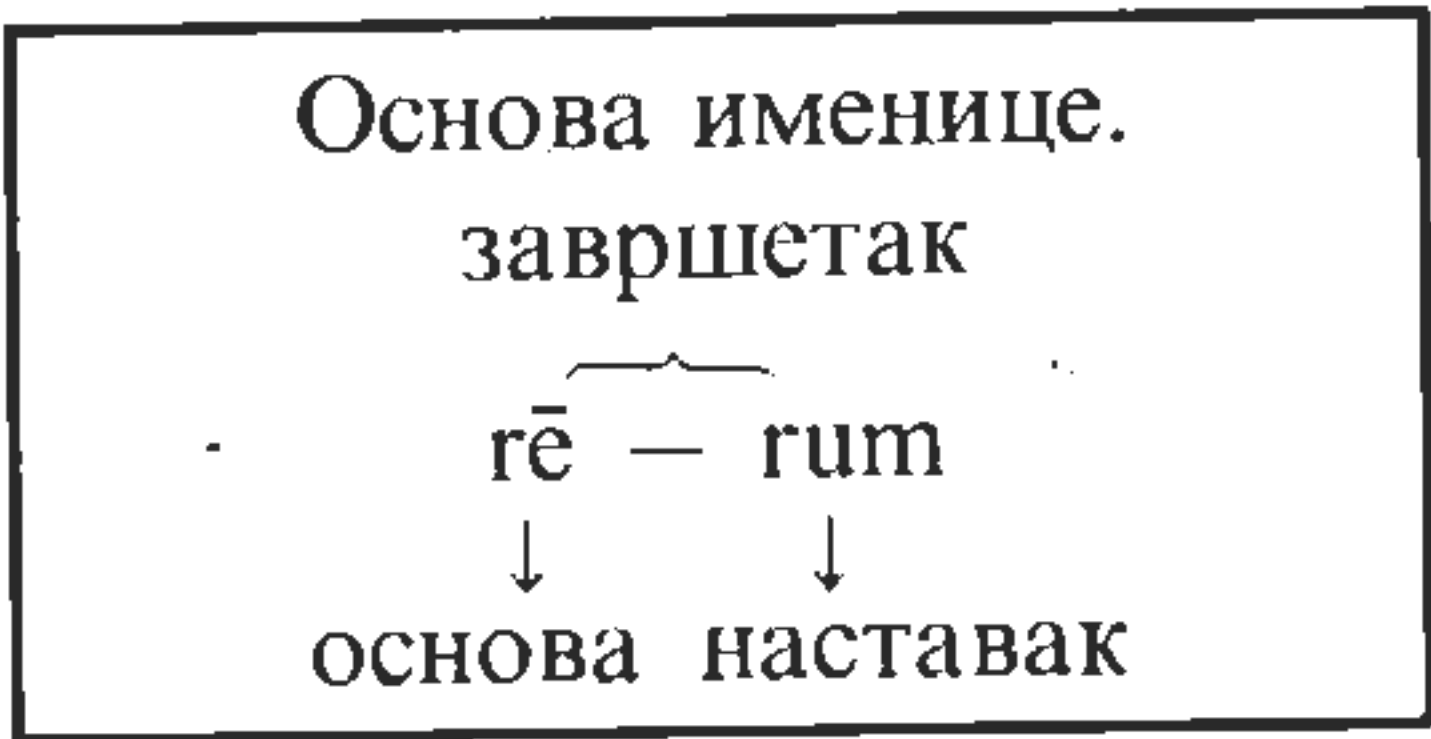
V или е- деклинација

Номинатив јединице:	-ēs
Генитив јединице:	-eī

Основа именица V деклинације завршава се на -ē. Све именице ове деклинације женског су рода, осим *dīes*, -ēī, *m.* дан и *merīdīes* -ēī, *m.* подне; потпуну множину имају само две именице: *rēs*, -ēī, *f.* ствар и *dīes*, -ēī, *m.* дан. Остале именице ове деклинације већином су апстрактне, па према томе имају само једину (*singulārīa tantum*).

Именица *spēs*, -ēī, *f.* нада, има номинатив и акузатив множине *spēs*.

rēs, -ēī, f. ствар				dīes, -ēī, m. дан		
Једнина		Завршеци		Множина		Завршеци
Ном.	rēs	dīes	-ĒS	rēs	dīes	-ĒS
Ген.	rēi	diēi	-EI	rērum	diērum	-ĒRŪM
Дат.	rēi	diēi	-ĒĪ	rēbus	diēbus	-ĒBŪS
Акуз.	rēm	diem	-ĒM	rēs	dīes	-ĒS
Вок.	rēs	dies	-ĒS	rēs	dīes	-ĒS
Абл.	rē	diē	-Ē	rēbus	diēbus	-ĒBŪS

9)* Према предању 387. године пре н. е. Марко Манлије одбио је напад Гала на Капитолску тврђаву. Легенда је, по свој прилици, настала да би се објаснио надимак Капитолски који су носили чланови огранка породице Манлија.

Римски грађани у доба републике обично су имали три имена:

Marcus	Manlius	Capitolinus
<i>praenomen</i>	<i>nomen (gentilicium)</i>	<i>cognomen</i>
(лично име)	(име рода)	(надимак)

Личних имена било је свега 18. Ако лично име стоји уз име рода и надимак пише се скраћено, нпр. *M. Manlius Capitolinus*. Жене су се најчешће звале по свом роду; удате жене су своме имену додавале име мужа, а неудате оца.

Надимак је могао потицати од имена огранка рода, нпр. gens Corneliа је имао више огранака, чији су надимци: *Scipiones*, *Sullae* и др., затим од неког телесног или душевног недостатка: *Cincinatus* коврцаст, *Cocles* хора, *Naso* носоња, *Brutus* глупак, *Pulcher* лепи; своме породичном надимку појединци су често додавали један или више надимака због својих ратних заслуга, нпр. *Publius Cornelius Scipio Africanus*.

Обратите пажњу на именице састављене од именице *rēs* и придева:

- rēs publica, rēi publicae, f.* држава
- rēs adversae, rērum adversārum, f.* несрећа
- rēs secundae, rērum secundārum, f.* срећа
- rēs familiāris, rēi familiāris, f.* породично имање
- rēs dubiae, rērum dubiārum, f.* неповољан положај, опасност
- rēs militāris, rēi militāris, f.* ратовање
- res novae, rērum novārum f.* преврат

Индикатив перфекта актива

Већ смо рекли да је глаголска основа онај део глагола из кога су изведене презентска, перфекатска и партиципска основа и да је носилац значења. Перфекатску основу налазимо у трећем облику глагола кад одбијемо лични наставак *-i*:

voco	vocare	vocavi	vocatum звати
1. л. једн. презента	инфинитив	1. л. једн. перфекта	партицип

Перфекатска основа глагола *vocare* гласи *vocāv-*, а настала је проширивањем глаголске основе гласом *-v*. Тип перфекта на *-vi* јавља се у све четири конјугације, а најчешћи је у глагола I и IV конјугације:

- tempto, 1. temptavi, temptatum* покушати
- dēlēo, 2. dēlēvi, delētum* разорити
- requiesco, 3. requiēvi, requiētum* почивати
- dormio, 4. dormīvi, dormītum* спавати

Када се у речницима уз глаголе I и IV конјугације не наводи перфект и партицип, значи да се завршава на *-āvi, -ātum*, односно на *-īvi, -ītum*. Индикатив перфекта актива гради се од перфекатске основе и личних наставка за перфект:

voco, 1. vocavi			Перфекатска основа	Лични наставци
Једн.	1. vocavi 2. vocavisti 3. vocavit	позвао сам позвао си позвао је	vocāv-	-ī -ISTĪ -IT
Мн.	1. vocavimus 2. vocavistis 3. vocaverunt	позвали смо позвали сте позвали су		-IMŪS -ISTĪS -ĒRUNT

Перфектом се казује прошла свршена радња. Преводи се нашим перфектом свршеног глаголског вида или аористом.

Перфекатска основа се може градити и на други начин, али се перфект увек мења како је већ наведено. Од перфекатске основе граде се перфект, плусквамперфект и футур II. Сва времена перфекатске основе преводе се свршеним глаголским видом.

Индикатив перфекта глагола esse

Помоћни глагол esse гради перфект од основе *fū-*:

sūm, esse, fūi			Перфекатска основа	Лични наставци
Једн.	1. fūi био сам 2. fuisti био си 3. fuit био је		fū-	-ī -ISTĪ -IT
Мн.	1. fuimus били смо 2. fuistis били сте 3. fuērunt били су			-IMŪS -ISTIS -ĒRUNT

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите следећу реченицу на српски језик:

Litterārum studiā adolescentiām ālunt, senectūtem oblectant, secundas res or
nant, adversis rēbus perfugiū ac solaciū praeбent.

(Цицерон, За песника Архију)

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Позлаћена коњаничка статуа Марка Аурелија налазила се на Капитолу.
- 2) Пријатељ дугује пријатељу поверење и у срећи и у несрећи.

RĒS NON VERBA
Дела не речи.

A. M.
(Ante meridiem.)
Преподне.

DĪES DĪEM DŌCET.
Дан дан поучава.

P. M.
(Post meridiem.)
Послеподне.

Речи латинског порекла у српском језику:

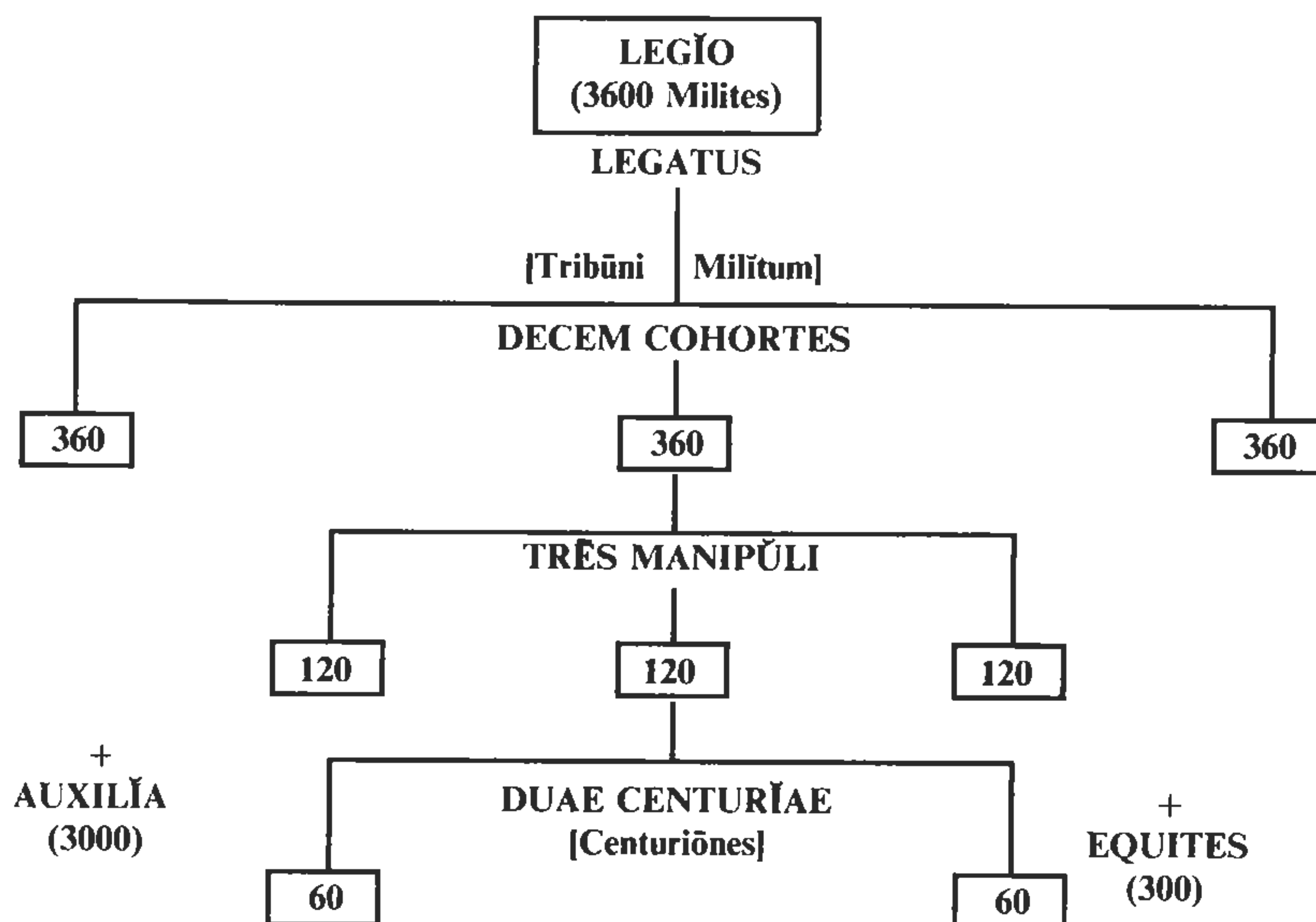
кустос (custos) — чувар, надзорник, службеник библиотеке, музеја и сл.
монета (Monēta) — Средином IV века пре н. е. подигнут је на Капитолу храм Јуноне Монете (monēre) на месту где су чуване гуске посвећене богињи. Оснивачка легенда која се спомиње код Цицерона објашњава како је Јунона добила име Монета пошто се

после једног земљотреса баш ту чуо глас који је наложио да се на том месту принесе жртва. Крај овога храма била је неко време државна ковница новца, и отуд се усталило да ковани новац у старо време назову монетом што је прешло и у савремене језике.

РИМСКА ВОЈСКА

Војници римске војске били су грађани Рима, већином сељаци и пастири, које је дужност позвала у рат да у сопственом и државном интересу шире границе великог Рима. За разлику од модерних армија, римска војска није била „стајаћа“, већ је регрутација спровођена непосредно пред војни поход. Римљани су имали веома развијен смисао за организацију и дисциплину, посвећивали су велику пажњу детаљима и припреми. Римска војска је временом постала савршена ратна машина која и данас импонује познаваоцима ратне вештине. Војска се састојала од четири или више легија.

Легија (legio) је могла имати 3 600—6 000 људи. Биле су називане редним бројевима Prima, Secunda, Tertia... слично данашњим дивизијама. Свака легија била је подељена на десет кохорти (cohortes). Једна кохорта састојала се од три манипуле (manipuli) које су имале по две центурије (centuriae). Укупно је легија имала тридесет манипула, односно шездесет центурија. Свакој легији била је придодата и коњица (equitatus) од 300 коњаника који су извиђали, гонили непријатеља и изненада нападали с крила. Помоћне трупе (auxilia) давали су савезници, а били су то праћкаши, стрелци итд.

Устројство легије

Војни заповедници

Војском су првобитно командовала два конзула, а касније је војно заповедништво прешло талентованим људима, познаваоцима ратне вештине, преторима, легатима, конзуларима и царевима. Када су заповедали војском кон-

зули су под својом командом имали 24 војна трибуна (tribūni militum), тако да је на једну легију долазило 6 војних трибуна. Војно заповедништво је конзул могао поверити једном од трибуна који је добијао назив легата (legātus). Највећи допринос борбеној спремности легије давало је 60 центуриона (centuriōnes). Сваки од њих је био одговоран за своју центурију, како за време обуке тако и у борби. Центурион је морао бити пример јунаштва и вештине, а за разлику од конзула и трибуна почињао је као обичан војник (miles gregārius) и напредовао је захваљујући својим заслугама.

Бојни знаци у римској војсци (signa) били су првобитно распоређени по манипулама као основним тактичким јединицама. Када је касније кохорта заменила манипулу као основну тактичку јединицу, бојни знак прве манипуле у кохорти био је и знак кохорте. У почетку је бојни знак био украс у облику руке постављен на врх мотке. Касније су на копље стављали фалере, венце и знаке зодијака. Знаконоша је у боју носио бојни знак и за њим су ишли у окршај војници. Легија је такође имала свој бојни знак, сребрног орла (aquilla) постављеног на врху копља, а у боју га је носио орлоноша. Бојни знак се није смео ни у каквим условима напустити или оставити да падне непријатељу у руке.

Miles legionarius
легионар

Aquilifer
орлоноша

Signifer
знаконоша

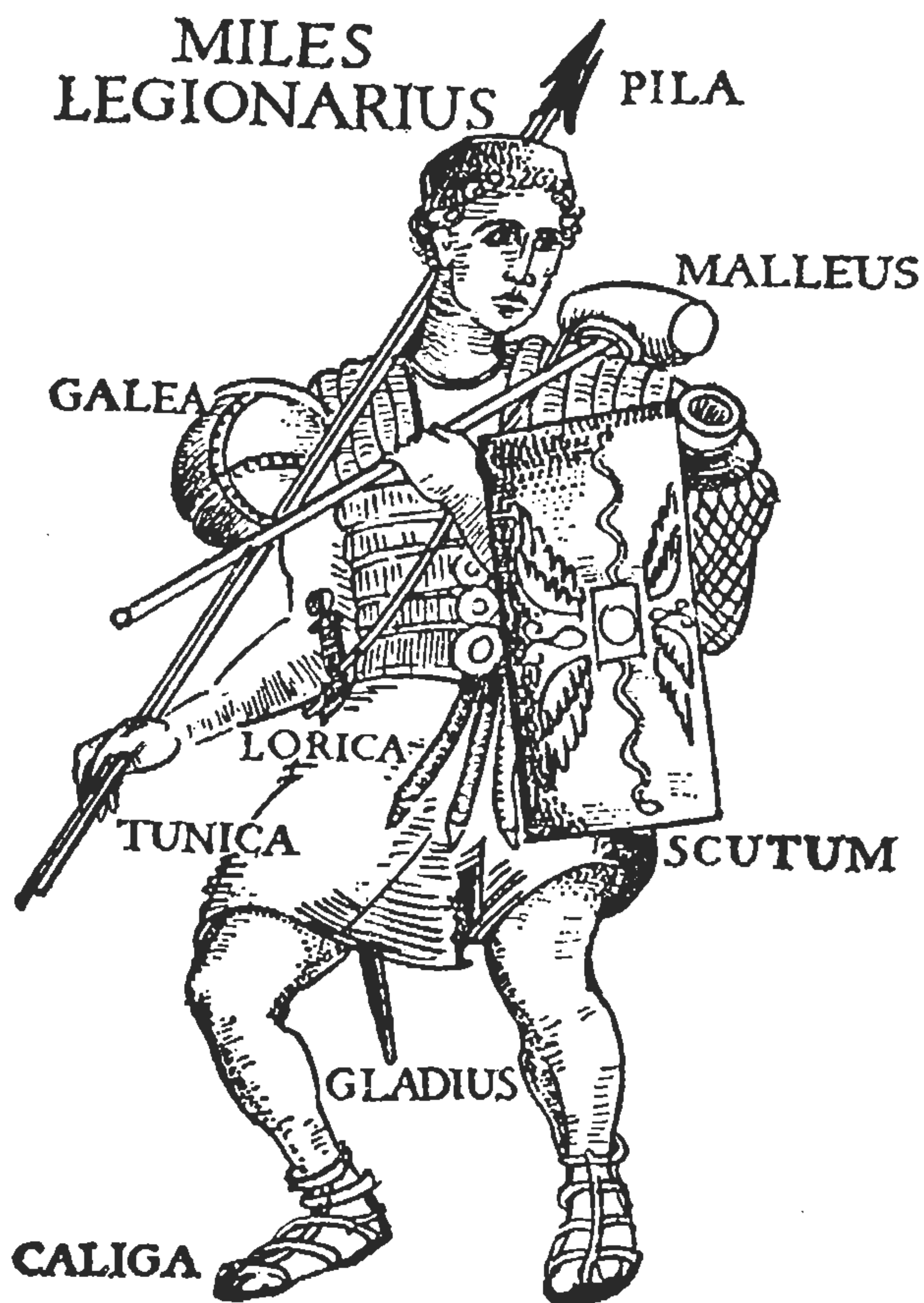

Centurio
центурион

Војници

Легионар (miles legionarius), као професионални војник, примао је плату. Војничка служба је била дуга и тешка: двадесет година или двадесет војних похода. Ислужени војници су се звали ветерани (veterānus) и добијали су земљу. Војник је на ратном походу носио сву своју опрему и наоружање у укупној тежини од око тридесет килограма. Био је обучен не само да се бори, већ и да копа, гради и кува. Вунена кошуља (tunica) и вунени огртач (sagum) штитили су га од хладноће, а метални шлем (galea), оклоп од кожних кајишева (lorica) и велики штит (scutum) од повреда. Оружје за напад им је

био кратки мач (gladius) и копље (pilum). Ашов, секира и маљ су им служили за грађење утврђења и то су увек носили са собом, као и полумесечно следовање хране, аван са тучком и судове за кување. Под овим теретом прелазили су за дан око двадесет километара.

На непријатељској територији дан се за војника није завршавао напорним маршем већ изградњом новог логора (castra) који је био готов за три до четири часа захваљујући одличној организацији и обуци. Логор је био правоугаоног облика са ровом (fossa) над којим се уздизао бедем (vallum) дуж целог обима логора. Заштитно поље осматрачнице на кулама и четири капије употпуњавале би изглед логора.

XIV ВЕЖБАЊЕ

(Компарација придева; тип перфекта на -si и на -i)

GRACŪLUS SUPERBUS ET PĀVO

1) Ōlim gracŭlus omnĭum avĭum superbissĭmus in prātō virĭdĭ pavōnem pulchrum vĭdit et dixit: „O āvem formosissĭmam! Multō pulchrĭor, multō nobilĭor est pāvo cetĕris avĭbus!“ 2) Forte in herbā vĭdit pennas pavonĭnas clariōres rōre, omnes collĕgit et propriū corpus exornāvit. 3) Pennis aliĕnis gracŭlus refertus cetĕros gracŭlos contempsit et ad venustissĭmos pavōnes accessit. 4) Āves nobilissĭmae advĕnae iactatiōnem parvi fecĕrunt et omnes pavonĭnas pennas gracŭlo extraxĕrunt. 5) Pavōnes gracŭlum repudiavĕrunt, sed gracŭli stultum socium non recepĕrunt.

(Према Федру)

РЕЧИ

Именице

gracŭlus, -i, m. чавка
prātum, -i, n. ливада
pāvo, -ōnis, m. паун
hĕrba, -ae, f. трава
penna, -ae, f. перо
rōs, rōris, m. роса
iactatiō, -ōnis, f. разметање

Придеви

virĭdis, -e зелен
formōsus, 3 леп
pavonĭnus, 3 паунов
aliĕnus, 3 туђ
venustus, 3 дражестан, љубак, леп
stultus, 3 глуп

Непроменљиве речи

forte (прилог) случајно, изненада
multō (прилог) много

Глаголи

dīco, 3. dixi, dictum рећи, казати
exōrno, 1. exornāvi, exornātum украшавати
contemno, 3. contempsi, contemptum презирати
accēdo, 3. accessi, accessum (ad ca акуз.) приступити, приближити се
parvi facĕre мало ценити
recipio, 3. recepi, receptum примити
repudiō, 1. repudiāvī, repudiātum одгурнути, одбацити

¹⁾ *Multō pulchrĭor* — multō појачава компаратив.

ФЕДАР (Phaedrus или Phaeder) увео је басну у римску књижевност као посебну књижевну врсту. О његовом животу се мало зна. Рођен је крајем I в. пре н. е. у Тракији и као дете дошао у Рим, где је добио брижљиво васпитање. Био је роб, а доцније ослобођеник цара Августа. Федар сам каже да је Езоп, грчки баснописац (вероват-

МОРФОЛОГИЈА

Компарација придева

У латинском, као и у српском језику, описни придеви се пореде, према степену јачине својства које изражавају, нпр.: леп, лепши, најлепши. Основни облик придева — позитив (*grādus pōsitīvus*), само констатује својство. Компаратив (*grādus comparatīvus*) — казује јачи степен својства у односу на позитив. Суперлатив (*grādus superlatīvus*) — казује најјачи степен својства у односу на све остале предмете или лица истога својства.

Компаратив

Компаратив се гради кад се од генитива једнине мушког рода у позитиву одбије завршетак *-ī* (II деклинација) или наставак *-īs* (III деклинација) и дода за мушки и женски род суфикс *-ior*, а за средњи род *-ius*.

Позитив	Генитив једнине	Компаратив	
		мушки и женски род	средњи род
cārus драг	cār- i	car-ior дражи, -a	car-ius драже
utīlis користан	utīl- is	util-ior кориснији, -a	util-ius корисније
prudens мудар	prudent- is	prudent-ior мудрији, -a	prudent-ius мудрије

Компаратив се деклинира по III деклинацији као сугласничке основе: абл. једн. *-ē*, ген. мн. *-iūm*, а ном. акуз. вок. мн. средњег рода *-ā*.

	m.	f.	n.		m.	f.	n.
Једн.	Ном. carior	carior	carius	Мн.	cariōres	cariōres	cariōra
	Ген. cariōris	cariōris	cariōris		cariōrum	cariōrum	cariōrum
	Дат. cariōri	cariōri	cariōri		cariōribus	cariōribus	cariōribus
	Акуз. cariōrem	cariōrem	carīus		cariōres	cariōres	cariōra
	Вок. carior	carior	carīus		cariōres	cariōres	cariōra
	Абл. cariōre	cariōre	cariōre		cariōribus	cariōribus	cariōribus

но VI в. пре н. е.), први неговао ову књижевну врсту, а он је само езопску басну пренео у латинске стихове. Написао је укупно пет књига басана. После објављивања прве две књиге пао је у немилост и био прогнан из Рима. Утицајна и богата римска господа су га касније вратила у Рим, где је објавио још три књиге басана, али у њима нема оне првобитно јасно изражене, социјалне и политичке тенденције. Својим делом извршио је велики утицај на каснију европску басну: Ла Фонтен, Крилов, Лесинг, Доситеј Обрадовић.

Суперлатив

Суперлатив се гради кад се од генитива једнине позитива мушког рода одбије завршетак *-ī* (II деклинација), односно наставак *-is* (III деклинација) и дода завршетак *-issīmus, -issīma, -issīmum*.

Позитив	Генитив једнине	Суперлатив
cārus драг utīlis користан prudens мудар	cār-i utīl-is prudēt-is	cār- issīmus, -a, -um најдражи, -a, -e utīl-issīmus, -a, -um најкориснији, -a, -e prudēt -issīmus -a, -um најмудрији, -a, -e

Суперлатив се деклинира по I и II деклинацији (као придеви на *-ūs, -ā, -ūt*). Суперлатив преводимо нашим суперлативом или позитивом придева и прилогом врло, веома, нпр. *utilissīmus* — најкориснији, врло користан.

У латинском језику уз компаратив предмет или лице у односу на које се врши поређење исказује се:

- а) аблативом без предлога (*ablatīvus comparatiōnis*), нпр. *Pulchrīor gracīlis ego*. Бићу лепша од чавки.
- б) прилогом *quam* са номинативом или акузативом, нпр. *Pulchrīor quam gracīli ego*. Бићу лепша него чавке.

Томе у нашем језику одговара:

- а) генитив са предлогом од,
- б) везник него са именицом.

Шире небо *од мора сињеја*,
брже очи *од коња бишеза*,
милиј’ драги *од браћа једина*.

(Тица и Ђевојка)

Лепше грло у Милоша царско
Јесте лепше *него је у биле*.

(Марко Краљевић и вила Равијојла)

Уз суперлатив увек стоји деони генитив (*genitīvus partitīvus*), нпр. *Gracīli superbissīmi omnīum avīum sunt*. Чавке су најохолије *од свих ишчица*.

Тип перфекта на *-ī*:

- а) уз дужење самогласника у основи

iūvo, 1. iūvi помагати
vīdēo, 2. vīdi видети
vēnīo, 4. vēni доћи

facīo, 3. fēcī	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. fēcī учинио сам	fēc-	-ī

Тип перфекта на -si настао је додавањем -s сугласничким основама, а најчешћи је у глагола III конјугације.

rīdēo, 2. rīsi смејати се
mitto, 3. mīsi слати
sentio, 4. sēnsi мислити

mitto, 3. mīsi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. mīsi послао сам	mis-	-ī

Напомена: испред гласа *s* неки сугласници трпе промене, нпр. dīxi од dīc -si, scripsi од scrib -si, mīsi од mīt -si.

Неки придеви у латинском језику захтевају:

— *іениіиub*

cupīdus pulchritūdīnis жељан лепоте
perītus rei militāris вичан војевању
avidus honōris жељан части

— *gaiіиub*

vicīnus urbi у суседству града
utīlis civībus користан грађанима
sācer Minervae посвећен Минерви

— *аблаіиub*

superbus pulchritūdine охол са лепоте
dignus laude достојан славе
indignus glōria недостојан славе

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Направите компаратив и суперлатив следећих придева:
prudens; dignus, 3; stultus, 3; brēvis, -e.

II. Преведите на латински језик и анализирајте:
разборитија од осталих, достојнији славе од свих војника, од свих дечака најжељнији љубави, од свих девојака најразборитија, жељнија знања од осталих девојака, војници вичнији војевању од Римљана, песник жељнији части од осталих људи, недостојнији поверења од осталих. најпознатије дело славног песника, пример грађанима кориснији од речи.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:
1) Exercitus omnium exercituum clarissimus ad urbis moenia accessit.
2) Milites, numquam clariorem victoriam vidistis, numquam ducem prudentiorem habuistis.
3) Vidistine amicum in foro? Vidi.

RECTA LINĒA BREVISSĪMA, RECTA VĪA TUTISSĪMA.

Права линија је накраћа, прави пут је најсигурнији.

VĒNI, VĪDI, VĪCI!

Дођох, видех, победих!

(Цезарева порука римском сенату да је код Зеле 47. г. пре н. е. победио Фарнака.)

IUSTITĪA OMNĪ AURŌ CARĪOR.

Правичност је од свега злата скупоценија. (Цицерон)

Речи латинског порекла у српском језику:

хербарист (herba) — познавалац биљака; сакупљач биљака; трговац биљкама;

ванитет (vanitas) — таштина, сујета;

мисија (mittĕre, missio) — посланство послано са одређеним циљем.

XV ВЕЖБАЊЕ

(Суперлатив придева са завршетком -*gimus* и -*limus*; тип перфекта са редупликацијом; изузеци у роду и облицима I и II деклинације)

- 1) *Vitīa vituperāre facillimum est, emendāre difficillimum.*
- 2) *Celeberrimōrum pictōrum tabūlae pinacothēcas orbis terrae implent.*
- 3) *Hannībal magnō cum elephantōrum numērō et ingentibus milītum copīis per lōca asperrīma et difficillīma Alpes transcendit et in Italiām pervēnit.*
- 4)* *O Gāi Iulī Caesar, propter effigiem Pompēi, acerrīmi inimīci, cecidīsti.*
- 5)* *Pulcherrīmam et uberrīmam Aegyptum Herodōtus, scriptor rērum, dōnum Nīli amnis appellāvit.*
- 6) *Copīa procerārum et nigrārum cupressōrum ōram mārīs Hadriatīci ornat.*
- 7)* *Alexander Magnus Persas bellicosissimos devīcit et magnam nummum copīam dīs deabusque dōno dēdit.*
- 8) *Vulcāne, impīger deus deōrumque fāber, cellerrīma fulgūra Iōvi excudīsti.*

4)* По преласку Рубикона 49. г. пре н. е. Цезар је ушао у отворен сукоб са Помпејем и оптиматима. Приморао је 48. г. пре н. е. Помпејеве заповеднике Афранија и Петреја код Илерде у Хиспанији да се предају; исте је године прешао у Епир настојећи да уобручи опсадом Помпеја у Дирахију, што му због недовољног броја снага није пошло за руком. Те је године сукобивши се са Помпејем у Тесалији код Фарсала постигао да Помпеј потражи уточиште у Африци. И поред војничких успеха, успешних реформи у држави, Цезар је изазвао опште незадовољство, и у редовима чак својих присталица јер је преузимао у своје руке најважније функције у држави, примао готово божанске почести. Стога је под оптужбом да тежи монархији и тиранији, иако је одбио понуђену титулу краља, као доживотни диктатор, неповредиви народни трибун, Велики понтифик био убијен 44. г. пре н. е. од завереника.

5)* Херодот (480 — 425. год. пре н. е.) из Халикарнаса у Малој Азији је грчки историчар кога је Цицерон назвао оцем историје зато што је први почео да објашњава историјски след догађаја и реално да их приказује. У центру његовог интересовања је сукоб Истока и Запада који прати од Лиђанина Креза до Ксеркса. Саставио је **Историју** у девет књига у којој је прикупио грађу о начину живота, обичајима, религији и историји Грка и народа страних њима (Египћани, Лиђани, Персијанци). Херодотова **Историја** је преведена и на наш језик.

6)* 331. г. пре н. е. Александар је из Египта прешао у Вавилонију где је Дарије прикупио свеже чете за одбрану и код Гаугамела је победио Персијанце на њиховом терену. После овог боја опијен победом Александар је освајао персијске престонице Вавилон, Сусу, Персеполис, Екбатану у којима су се налазиле ризнице персијског царства. По Даријевој смрти Александар се прогласио царем, и наставио је да се током наредне три године широм пространстава од Каспијског језера до Хинду — Куша бори са одметницима и устаницима да би напoкон женидбом са кћерком сатрапа Согдијане Роксаном учврстио свој положај у Персији.

РЕЧИ

Именице

vitium, -ī, n. грешка, недостатак
 pictor, -ōris, m. сликар
 pinacothēca, -ae, f. галерија (слика)
 orbis, -is, m. круг
 orbis terrae свет
 Hannībal, -ālis, m. Ханибал
 elephantus, -i, m. слон
 Alpes, -ium, f. Алпи
 Caesar, -āris, m. Цезар
 inimicus, -i, m. непријатељ
 Herodōtus, -i, m. Херодот
 scrīptor (-ōris, m.) rērum историчар
 māre Hadriaticum, -is -i n. Јадранско море
 Alexander, -dri, m. Александар
 Vulcānus, -i, m. Вулкан, бог ватре
 fāber, -bri, m. ковач
 fulgur, -ūris, n. муња

Глаголи

vitupēro, 1. vituperāvi, vituperātum кудити, корити
 emendo, 1. emendāvi, emendātum поправити
 implēo, 2. implēvi, implētum испунити, напунити
 transcendo, 3. transcendī, transcendum прећи
 cādo, 3. cecīdi, cāsum пасти, срушити се
 appellō, 1. appellāvi, appellātum назвати (са два акуз.)
 devinco, 3. devīci, devictum победити
 dōno dare (са дат.) дати на дар
 excūdo, 3. excūdi, excūsum исковати

Придеви

ingens, -entis голем, силан
 asper, -ēra, ērum нераван, трновит

uber, -ēris плодан, богат
 niger, -gra, -grum црн

Непроменљиве речи

propter (предлог са акуз.) уз, покрај, због

МОРФОЛОГИЈА

Придеви на -ēr II и III деклинације граде суперлатив тако што се номинативу једине мушког рода дода завршетак -rīmus, -rīma, -rītum:

Позитив мушки род	Суперлатив
pulcher леп	pulcher- rīmus, -a, -um најлепши, -a, -e
acer оштар	acer- rīmus, -a, -um најоштрији -a, -e

Шест придева граде суперлатив помоћу завршетка -līmus, līma, -lītum:

Позитив	Генитив једине	Суперлатив
facilis, -e лак	facil-is	facil- līmus, -a, -um најлакши, -a, -e
difficilis, -e тежак	difficil-is	difficil-līmus, -a, -um најтежи, -a, -e
similis, -e сличан	simil-is	simil- līmus, -a, -um најсличнији, -a, -e
dissimilis, -e различит	dissimil-is	dissimil- līmus, -a, -um најразличитији -a, -e
humilis, -e низак	humil-is	humil-līmus -a, -um најнижи, -a, -e
gracilis, -e танак	gracil-is	gracil-līmus, -a, -um најтањи, -a, -e

Тип перфекта са редупликацијом настаје удвајањем или почетне групе сугласника, или само почетног сугласника са самогласником *-e*, по чему и носи назив (*reduplicatio* удвајање). Овај се тип перфекта јавља најчешће код глагола III конјугације:

do, 1. dēdi дати
 posco, 3. pōposci захтевати
 condo, 3. condīdi утемељити

dō 1. dēdi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. dēdi дао сам	dēdi-	-ī

У латинском језику, како смо већ споменули, род именица се одређује према значењу — природни род, или према односу завршетака у номинативу и генитиву једнине — граматички род. Граматички и природни род често се подударају (*puella* девојка), али када су различити, превагу односи природни род.

По значењу мушког рода су углавном имена мушких лица и њихових занимања, народа, река и месеци:

nauta, -ae, m. морнар	nauta bōnus добар морнар
Persa, -ae, m. Персијанац	Persa bellicōsus ратоборни Персијанац
Arsīa, -ae, m. Раша	Arsīa pulcher лепа Раша
Ianuārius (mensis) -īī, m. јануар	

Женског рода су углавном имена жена, земаља, острва, градова и дрвећа:

sōror, -ōris, f. сестра	sōror cāra драга сестра
Aegyptus, -ī, f. Египат	Aegyptus frugifēra плодносан Египат
Phārus, -ī, f. Фар	Phārus parva малени Фар
Corinthus, -ī, f. Коринт	Corinthus opulenta богати Коринт
cupressus, -ī, f. чемпрес	cupressus procēra високи чемпрес.

Неке именице имају у множини друго значење:

littēra, -ae, f. слово	littērae, -ārum, f. књижевност; писмо; алфавет
copīa, -ae, f. мноштво	copīae, -ārum, f. чете
āqua, -ae, f. вода	āquae, -ārum, f. бања

Неке именице II деклинације у множини могу да имају различите родове (*heterogenēa*):

lōcus, -ī, m. место
 мн. lōci (librōrum) места у књигама
 lōca (terrārum) места на земљи

Лична имена на -āius, -ēius, -īus у генитиву једнине завршавају се на -āi, -ēi, -īi или -ī, а у вокативу једнине на ī:

Једн. Номинатив	Gāius	Pompēius	Amulius
Генитив	Gāi	Pompēi	Amulīi (Amulī)
Вокатив	Gāi!	Pompēi!	Amulī!

Именице које означавају мере, новац или службу у генитиву множине имају наставак -um:

puntnus, -i, m. новац

coria puntnum мноштво новца

Именица dea, -ae, f. богиња и filia, -ae, f. кћерка када се нађу уз именице истог корена мушког рода deus, -i, m. бог и filius -ii, m. син, у дативу -аблативу множине добијају завршетак -abus да би се разликовале обликом.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Дате глаголе преведите и ставите у исто лице и број индикатива перфекта актива:

laudas, faciēmus, poscēbam, additis, dabunt, cādit.

II. Преведите следећу реченицу на српски језик:

Multi Caesarem Alexandro Magno simillimum putavērunt: nam in proeliō audacissimus, in consiliō prudentissimus, lenissimus in cives, in hostes acerrimus fuit.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Домаћин је дао синовима и кћеркама добро образовање.
- 2) Веома је различито кретање звезда.
- 3) Хомер, најчувенији од грчких песника, оставио је људима света најлепше епове.
- 4) Пас је веома сличан вуку.

DIEM PERDIDI.

Изгубио сам дан.

SUNT FACTA VERBIS DIFFICILIORA.

Тежа су дела него речи. (Цицерон)

Речи латинског порекла у српском језику:

емендирати (emendāre) — исправити, поправити;
апеловати (appellāre) обратити се за помоћ;

локатор (lōcus) — електронски уређај за откривање објеката, њиховог положаја, правца и брзине кретања.

XVI ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци III дефлекције; тип перфекта на -i и на iī)

- 1) Vetēres Lacedaemoniī puēros fāmem, sītim, algōrem tolerāre exercuērunt.
- 2) Viatoribus fessis longa itinēra molesta sunt.
- 3) Antīquis temporibus agricōlae agros bōbus arābant.
- 4)* Troianōrum dūcem deōrum consilium et ventōrum vīs ad Afrīcae litōra ēgērunt.
- 5)* Mīles Romānus secūrī pontem secūit, sed hostes flūmen transcendērunt.
- 6) Ūbi alta turris nautis vīam ignibus ostendēbat? In Pharō, insulā prope Alexandriām, ignes altā turri accensi certam vīam nautis ostendēbant.
- 7) Hominibus cāro, pellis, cornūa bōum et ovium utilia sunt.
- 8) Templum Iōvis in Monte Capitolinō Tarquiniūs Priscus aedificāvit.
- 9) Virtus dūcis militibus fessis nōvas vīres praebuit.

РЕЧИ

Именице

Lacedaemonius, -iī, m. Лакедемоњанин
fāmes, -is, f. глад
algor, -ōris, m. зима, студен
viātor, -ōris, m. путник
ventus, -i, m. ветар
pons, -tis, m. мост
ignis, -is, m. ватра
Alexandriā, -ae, f. Александрија, град
у Египту
pellis, -is, f. кожа
mons, -tis, m. брдо, брег
Tarquiniūs (-iī) Priscus, -i, m. Тарквиније Приск, пети од седам легендарних римских краљева

Непроменљиве речи

prōpe (предлог са акуз.) близу

Глаголи

tolēro, 1. tolerāvi, tolerātum подносити
exercēo, 2. exercūi, exercitum вежбати
seco, 1. secūi, sectum сећи
aro, 1. arāvi, arātum орати

Придеви

fessus, 3 уморан
molestus, 3 тегобан
altus, 3 висок, дубок
accensus, 3 (партицип) запаљен
certus, 3 одређен

- ^{4)*} Енеја, на свом путу ка новој постојбини провео је извесно време код картагинске краљице Дидоне која га је страсно заволела. Међутим, како су богови одредили Енеји да оснује град на италском тлу, он је морао да напусти Дидону која је у очајању себи одузела живот.
- ^{5)*} Најједноставнији импровизовани дрвени мостови грађени су тако што су једно поред другог ређана дрвена стабла на која су постављани лика и грање. Балвани су привезивани за дрвене подупираче и по преласку војске преко ужих водених токова везе су се према потреби могле пресећи секиром.

МОРФОЛОГИЈА

Група једнакосложних именица (parisyllāba) III деклинације задржала је одлике старе вокалске промене:

Ном.	Ген.	Акуз.	Абл.
sītis, f. жеђ	sītis	sītim	sītī
puppis, f. крма	puppis	puppim	puppī
turris, f. торањ	turris	turrim	turrī
tussis, f. кашаљ	tussis	tussim	tussī
fēbris, f. грозница	fēbris	fēbrim	febrī
sēcūris, f. секира	secūris	secūrim	secūrī
Tibēris, m. Тибар	Tibēris	Tibērim	Tibērī
Neapōlis, f. Напуљ	Neapōlis	Neapōlim	Neapōlī

Именице III деклинације са посебном променом:

iter, n. пут, путовање у генитиву једнине гласи itinēris и све остале падеже изводи од основе itinēr-.

bōs, bōvis, m. f. говедо у генитиву множине гласи bōim, а у дативу и аблативу множине bōbus или būbus.

vīs, f. сила у једнини има још само акузатив vim и аблатив vī; множина је потпуна: vīres, viriūm, viribus, vīres, vīres, viribus.

cāro, carnis, f. месо има завршетак -iūm у генитиву множине, carniūm.

Група придева III деклинације има промену као сугласничке основе:

m. f. n.	Ген.	Абл.	Ген. мн.	Ном. акуз. вок. мн.
dīves богат	divīt-is	divīt-e	divīt-um	*divītes богаташи
pauper сиромашан	paupēr-is	paupēr-e	paupēr-um	*paupēres сиромаси
vētus стар	vetēr-is	vetēr-e	vetēr-um	vetēres, vetēra

Тип перфекта на -i

- б) без дужења самогласника у основи
defendo, 3. defendi бранити
ostendo, 3. ostendi показивати
sōlvo, 3. sōlvi ослободити

ostendo, 3. ostendi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. ostendi показао сам	ostend-	-I

* У множини придеви dives и pauper имају супстантивиране облике divītes и paupēres — богаташи и сиромаси. Придев vētus у множини има облик за сва три рода.

Тип перфекта на *-vī* јавља се најчешће у II и III конјугацији, ређе у I, а веома ретко у IV конјугацији, нпр.

sēco, 1. secūi сећи
hābēo, 2. habūi имати
gigno, 3. genūi рађати
aperio, 4. aperui открити

Код многих глагола перфекатски завршетак *-vi* је прешао у *īi*.

habēo, 2. habūi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. habūi имао сам	habū-	-ī

СИНТАКСА

7) Cāro et pellis utīlis est. Месо и крзно је корисно.
Caro et pellis et cornūa utilīa sunt. Месо и крзно су корисни.

Ако су субјекти ствари различитог рода, именски део предиката слаже се са ближим субјектом или стоји у множини средњег рода.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Преведите и анализирајте облике:
- vincīmus, vīcīmus, exercebīmus, defendam, defendīmus, contempsistis, cupīent, vincēbas, vincam, exercūit, exercet, dedisti.
- II. Преведите следеће реченице на латински језик:
- 1) Да ли сте већ видели, о ученици, Напуљ, да ли сте видели Тибар и Рим?
 - 2) Силу смо одбили силом.
 - 3)* После дугих маршева Ханибалове чете су стигле до Алпа.

^{3)*} Ханибал, велики картагински војсковођа, син Хамилкара Барке, родио се средином III в. пре н. е. Као десетогодишњак кренуо је са оцем у Хиспанију где је учествовао у ратним операцијама Хамилкара, а по његовој смрти и Хасдрубала. Када је 221. г. пре н. е. Хаздрубал умро, Ханибал је преузео војно заповедништво и наскоро је уз ризик рата са Римом напао опсадом и заузео град Сагунт, који је био римски савезник. Овај је догађај био повод Другом пунском рату. Хотећи да моментом изненађења затекне Римљане неспремне, и да тако стекне предност, кренуо је из Нове Картагине регрутујући војску уз пут са неких 35 000 – 40 000 војника и стигао до Роне одакле је кренуо преко Алпа у северну Италију. У прелазу Алпа страдало је око 10 000 војника. С ове стране Алпа поразио је одмах у два маха Римљане код Тицина и Требије, 218. г. пре н. е.

III. Преведите и анализирајте изразе:

fortitūdo iuvenum, secūri secūt altam puppim, navium
celerium puppis, agri pauperum agricolarum, pauperes sine spe.

AB IŌVE PRINCIPIUM. Vīs Lēgis.

Од Јупитера почетак. Сила закона.

(Почнимо с најважнијим.)

Bŏvi imponere clitellas.

Волу ставити самар.

Речи латинског порекла у српском језику:

толерисати (tolerāre) — подносити, сносити, допуштати;

егзерцирати (exercēre) — вежбати; вршити војне вежбе;

акта (agere) — дела; списи који се тичу суда и државних установа;

трансцендентан (transcendēre) — мат. који се не може изразити алгебарски; фил. који прелази границе могућег искуства.

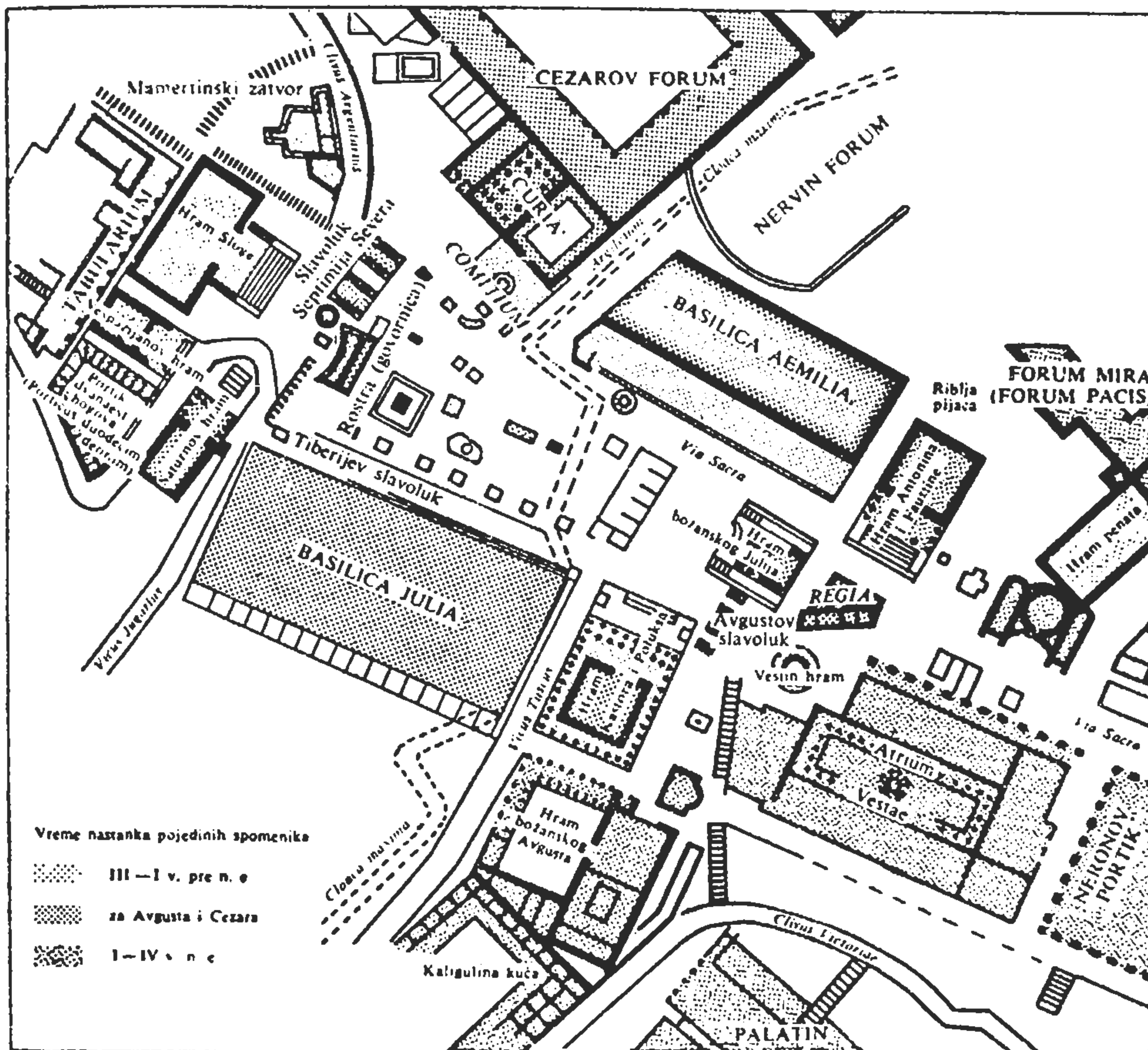
РИМСКИ ФОРУМ — СРЦЕ ГРАДА

Сваки антички град имао је свој трг (fōrum) на коме су се грађани окупљали да размене новости, чују најновије вести из политике, обаве своје приватне послове, грађанске дужности, тргују, купују и одају боговима пошту. Средиште живота многољудне империје био је Fōrum Rōmānum, главни трг у Риму, који се протезао неких пола километра у дужину између Капитола, Квиринала и Палатина. Изградњом великог одводног канала (Cloaca maxīma) у 6. в. пре н. е. исушена је мочвара и на том тлу су почели да граде јавне грађевине и храмове. Тако се постепено овај простор од градског трга претворио у административни, економски и политички центар на коме је решавана судбина највеће државе тадашњег света. Изградњом царских форума у потоње време Fōrum Rōmānum је изгубио свој административни и економски значај, али је остао и даље значајан политичко-историјски симбол. Временом је мењао свој изглед, грађевине су обнављане, нешто је додавано, рушено и поново грађено. Споменућемо само неке од значајнијих грађевина из времена републике и преласка на царство.

Курија (Curia) сенатска већница, коју је према традицији подигао Тул Хостилије и стога су је звали Хостилијева курија. Обнављана је у неколико махова. Била је правоугаоног облика и у њој је била смештена сала за седнице сената и секретаријат сената. Сала је била правоугаона са подестом за столицу магистрата, постављеном према улазу у средини. Са обе стране магистратова седишта били су низови мермерних клупа за сенаторе. На овај је начин магистрат имао пред очима све присутне као и улаз у салу.

Испред курије налазио се Комициј (Comitium), простор на коме се народ окупљао у скупштину. Ту се налазила и говорница (Rostra) са које се магистрат обраћао народу. Rostrum заправо значи кљун лађе или птице, а говор-

ницу су тако назвали зато што су на њу, у славу своје победе над становницима Анција 338. г. пре н. е., кљунове заробљених непријатељских лађа ставили као украс. Иза говорнице према Капитолу налазио се Сатурнов храм из V в. пре н. е. у коме је била државна ризница (*Aerarium*). Осим блага, у њему су чувани текстови закона (*leges*), одлуке сената (*senātus consulta*), који су постајали правоснажни тек када су их остављали у овом храму.

Forum Romanum (план)

Поред ризнице налазио се храм Слоге (*Concordiae templum*). Подигнут је у IV в. пре н. е., а као знак помирења и будуће грађанске слоге обновљен је и посвећен након немира насталих у вези са реформама браће Граха. У овом храму је за време Цицероновог конзулства одржана седница сената на којој су осуђени на смрт учесници Катилине завере. У I в. пре н. е. Сатурновом храму и ризници била је придодата још једна грађевина за чување државног архива (*Tabularium*). Грађевина која је временом постала карактеристична за античке тргове била је базилика (*basilica*). На форуму су биле две базилике. Старија је Емилија (*basilica Aemilia*), коју је у I в. пре н. е. поново обновио Луције Емилије Паул, син Лепидов. Пошто му је недостајало средстава да

градњу приведе крају, продао је Гају Јулију Цезару своју неутралност у грађанском рату, био је на име осведочени оптимат, за 1 500 талената. Другу базилику (*Iulīa*) почео је да гради Гај Јулије Цезар, а довршио је и украсио Октавијан Август. Базилике су биле простране грађевине чија је дужа страна била окренута према тргу, са низом стубова у средини који су носили дрвени кров. Дуж дужих страна имала је колонаде и унутра галерије. Светлост је добијала кроз зид са отворима који је служио као светларник, а неке су могле имати и салу за седење са мермерним клупама. Овај тип зграде дошао је Римљанима од Грка, о чему сведочи и њено име. Био се усталио обичај да у базиликама заседају судови. Поред ових базилика били су редови радњица, углавном са прехрамбеном робом. Доцније су радњице уклонили са форума. Поред Базилике Јулије био је велелепни храм Кастора и Полукса у коринтском стилу, тријумфални Августов лук, подигнут у знак победе 31. г. пре н. е. над Антонијем и Клеопатром. Ту је био Храм божанског Јулија који је подигао Август на месту где је маса спалила тело Јулија Цезара после говора Марка Антонија: Ту у близини се налазе и две најстарије грађевине на римском форуму. *Aedes Vestae*, округли храм у коме није било обредне статуе богиње, већ је на огњишту града горео вечити пламен као симбол вечности и чистоте. У ризници овога храма налазили су се пенати града Рима, које су могле видети само весталке одређеног дана у години, а од чијег чувања је, према веровању, зависила судбина Рима. Најраспрострањеније мишљење је било да је то Паладион, статуа Атене коју је Зевс лично дао Дардану, оснивачу Троје, а Енеја је са собом донео у Италију. Поред храма је било светилиште у коме се налазила зграда (*Atrium Vestae*) у којој су под строгим правилима живеле весталке. Поред Вестиног храма налазила се Регија (*Regia*), према предању двор Нуме Помпилија, у коме је живео Велики понтифик (*Pontifex maximus*) врховни свештеник, где су се скупљали понтифици и где је била смештена њихова архива. У дворишту Регије било је светилиште бога Марса у коме је чувано његово оружје као највећа светиња. На форуму је било још грађевина које не можемо све побројати. Замислите још многе победне стубове, статуе и славолуке, портике, широку улицу (*Via sacra*), која је целом дужином пресекала форум водећи на Капитол. Њом се свакога дана тискала маса угледних и неугледних житеља града, а о празницима су ишле свечане процесије на Капитол. Истим тим путем пролазила је и бучна тријумфална поворка у којој је војсковођа слављеник уживао скоро божанске почасти.

XVII ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци у роду и облицима IV и V дефлекције; индикатив плусквамперфекта актива)

- 1) Homīnes, postquam antiquissimis temporibus in specubus habitaverant, primo cāsas deinde pulchras dōmos aedificaverunt.
- + ✕ 2)* Graeci nāves, quas Persārum rex contra Graeciam comparaverat, in pugnā Salaminīā delevērunt.
- + ✕ 3) Hannībal, postquam Alpes transcendērat, copias contra Romānos duxit.
- 4) Etiam mūres ināni domō fugient.
- 5) Mānum dextēram dāre amicitiae signum est.
- • 6) Porticus procērae dōmos Romānas ornābant.
- 7) Vetēres Romāni domi parci, in amicos fidēles fuērunt; templa deōrum pietāte, dōmos proprias gloriā ornavērunt.
- + • 8) Diē dictā omnes hostiūm dūces ad flumīnis lītus convenērunt; postērō diē pācem fecērunt.
- + • 9)* Cīves Romāni P(ublium) Scipiōnem, quia Carthaginiensium exercitum in Africā vicērat, Africānum appellaverunt.

РЕЧИ

Именице

cāsa, -ae, f. колиба
mus, mūris, m. (ген. мн. mugium) миш
amicitia, -ae, f. пријатељство
pietas, -ātis, f. побожност
signum, -i, n. знак

Глаголи

compāro, 1. comparāvi, comparātum спремити
conveniō, 4. convēni, conventum скупити се
delēo, 2. delēvi, delētum разорити
descendo, 3. descendi, descensum доћи, силазити
fugio, 3. fūgi, fugitūrus (са акуз.) бежати, клонити се кога чега

Непроменљиве речи

postquam (везник) пошто
ante (предлог са акуз.) пре

Придеви

primō (од primus, 3) у почетку
parcus, 3 штедљив
fidēlis, -e искрен, веран
dictus, 3 (партицип) уговорен
postērus, 3 будући, следећи
Salaminīus, 3 саламински

²⁾ quas које

⁹⁾ Публије Корнелије Сципион Афрички старији (236—184. г. пре н. е.) победио је Ханибала у Африци код Заме 202. г. пре н. е. и тако као освајач Африке стекао надимак Афрички.

МОРФОЛОГИЈА

Изузеци у роду и облицима IV и V деκлиналије
Именице женског рода IV деκлиналије на -us:

ācus, -us, f. игла	ācus magnetīca магнетна игла
mānus, -us, f. рука	mānus sinistra лева рука
Idus, -ūm, f. иде	Idus Martīae мартовске иде
porticus, -us, f. трем	porticus procēra висок трем
dōmus, -us, f. кућа	dōmus antiq̃ua старинска кућа.

Именица dōmus има неке падеже по II деκлиналији:

Једнина	Множина	
Ном.	dōmus	dōmus
Ген.	dōmus	domūm, domōrum
Дат.	domūi	domībus
Акуз.	dōtum	dōmos
Вок.	dōmus	dōmus
Абл.	dōmō	domībus

Напомена:
Dōtum venīat. Доћи ћу кући.
На питање куда? стоји акузатив без предлога.
Domō exēdo. Излазим из куће.
На питање одакле? стоји аблатив без предлога.
Dōmi manēo. Остајем код куће.
На питање где? стоји стари лока- тив dōmi.

Група двосложних именица задржала је стари датив-аблатив са завршетком на -ūbus:

spēcus, -us, m. пећина	specūbus
lācus, -us, m. језеро	lacūbus
ācus, -us, f. игла	acūbus
portus, -us, m. лука	portūbus, portībus
arcus, -us, m. лук	arcūbus

Именица dīes, -ēi, m. када означава рок или одређен дан женскога је рода, нпр. dīes certa одређен дан.

Од именица које се не мењају (substantīva indeclinabilīa) најчешће су у употре- би: fas, n. право, pēfas, n. грех, māne, n. јутро.

Индикатив плусквамперфекта актива

Индикатив плусквамперфекта актива гради се од перфекатске основе и за- вршетака за плусквамперфект.

Глагол	Перфекатска основа	Завршеци	Превод
manēo, 2. mansi	Једн.	1. mans-	бејах остао
		2. mans-	бејаше остао
		3. mans-	бејаше остао
	Мн.	1. mans-	бејасмо остали
		2. mans-	бејасте остали
		3. mans-	бејаху остали

Глагол	Перфекатска основа	Завршеци	Превод
hābēo, 2. habūi	1. habŭ-	-ĕram	бејах имао
do, 1. dēdi	1. dēd-	-ĕram	бејах дао
fāciō, 3. fēcī	1. fēc-	ĕram	бејах учинио
orno, 1. ornāvi	1. ornāv-	-ĕram	бејах украсио
sum, esse, fŭi	1. fu-	-ĕram	бејах био

Плусквамперфект казује радњу која се извршила пре неке друге прошле радње, нпр.

Marco Manlio, quod Capitolium servaverat, Capitolinus cognomen fuit. Марко Манлије је имао надимак Капитолски зато што бејаше одбранио Капитол.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите:

dŏmō, dŏmī, dŏmum, acŭi, lacŭbus, dŏmus, manībus, dextĕra manus, acris Ńcus, e portībus, ad diem dictam, postĕrō diē.

II. Дате глаголе преведите и ставите у исто лице и број индикатива плусквамперфекта актива:

specto, habebāmus, capiēbas, venērunt, sŭmus, dedisti, dicebātis, scribīmus.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Omnes lēges aut divīnae aut humānae fuĕrant: „Fas“ lex divīna fuĕrat, „ius“ lex humāna.
- 2) Multi rĕrum scriptōres rĕs gestas Alexandri scripsĕrant.
- 3) Acus magnetica nautis utilissima est.

MĀNUS MĀNUM LĀVAT.

Рука руку мије.

MĀNŪ PROPRIĀ.

(Скраћено т. р.)
Својеручно.

Речи латинског порекла у српском језику:

- пијетет (piĕtas) — побожност; успомена пуна поштовања и љубави према некоме, захвална љубав;
- конвенирати (convenīre) — слагати се, одговарати; пристајати;
- постериоран (posterīor) — доцнији, који се догодио после нечега;
- антедатирати (ante dātum) — уместо данашњег ставити ранији датум;
- чуман (humānus) — човечан, милосрдан.

XVIII ВЕЖБАЊЕ

II 3, 1, 4, 5, 8 II 4, 3, 4, 7

(Суплетивна компарација; футур II актива)

- 1) Minīma res interdum multōrum malōrum fons est.
- 2) Cum dōmi manserīmus, carmīna pulcherrīma optimōrum poētārum legēmus.
- 3)* Alexander Magnus, Philippi Macedōnum rēgis filiūs, maiōrem partem Asiāe armis cēpit.
- 4) Māla lingua interdum plūra vulnēra quam gladiūs inflixit.
- 5) Antiquōrum philosophōrum optimū praeceptum: Felīces erītis, si bōni et benigni fuerītis.
- 6)* Multi homīnes nōva cupiunt, sed saepe nōva non meliōra sunt antīquis (quam antīqua).
- 7) Omnes dēi praeter Discordīam, pessīmam deārum, in nuptiīs Pelēi et Thetīdis, Achillis parentum, nondum cenavērant, cum subīto dēa irāta inter dēas māximas mālum aurēum cum titūlo „pulcherrīmae dēae“ iēcit.
- 8) Milītes, recessum non faciēmus, priusquam vicerīmus.

РЕЧИ

Именице

Philippus, -i, m. Филип
Macedōnes, -um, m. Македонци
praeceptum, -i, n. правило
nuptīae, -ārum, f. свадба
Discordīa, -ae, f. Дискордија, богиња
неслоге
Peleus, -ēi, m. Пелеј, краљ у Тесалији
Thētis, -īdis, f. Тетида
parens, -tis, m. f. родитељ
mālum, -i, n. јабука (плод)
titūlus, -i, m. натпис

Глаголи

inflīgo, 3. inflixi, inflictum задати
cēno, 1. cenāvi, cenātum обедовати

Придев

aurēus, 3 златан

Непроменљиве речи

interdum (прилог) каткад
praeter (предлог са акуз.) осим
priusquam (прилог) пре него
nondum (прилог) још не

- ¹⁾* Филип. Аминтин син, краљ Македоније, владао је од 356 до 336. год. пре н. е. Реорганизовао је државне финансије и војску, створио фалангу, проширио Македонију према Тракији и почео да осваја Грчку. Победио је удружене грчке снаге 338. год. пре н. е. код Херонеје. Од тога пораза Грчка се није више опоравила и 337. год. пре н. е. у Коринту признала је врховну власт Македоније.
- ⁶⁾* Придеви се често употребљавају у значењу именице (супстантивирано). Тако се може употребити и облик за мушки и женски род divītes богаташи, paupēres сиромаси; средњи род у ном. и акуз. множине означава скуп појединих истоврсних ствари а преводи се сингуларом средњег рода: omnia facere чинити све, multa scire знати много, многе ствари.

МОРФОЛОГИЈА

Суплетивна компарација

Придеви који од различитих основа граде компаратив и суперлатив имају суплетивну (supplēre допунити) компарацију.

Позитив	Компаратив		Суперлатив
	мушки и женски род	средњи род	
bōnus, -a, -um добар	mēliōr бољи, -a Ген. meliōris	mēlius боље	optīmus, -a, -um најбољи
mālus, -a, -um зао	rēiōr гори, -a Ген. reiōris	rēius горе	ressīmus, -a, -um најгори
magnus, -a, -um велик	māiōr већи, -a Ген. maiōris	māius веће	maxīmus, -a, -um највећи
parvus, -a, -um мален	mīnor мањи, -a Ген. minōris	mīnus мање	minīmus, -a, -um најмањи
multus, -a, -um многи		Једн. Ном. Вок. Акуз. plūs више Ген. plūris (нема осталих падежа)	plurīmus, -a, -um највише
	Мн. plūres plūra Ген. мн. plurīm итд.		

Упоредите у нашем језику и у страним језицима које изучавате поређење придева добар, зао, мален и велик.

„Зли би теби свањивали дани,
а јоре ти ноћи долазиле
у нашему двору бијелому.“

(Женидба Максима Црнојевића)

Компаратив придева multus у једнини има само средњи род.
Уз plūs именица стоји у генитиву:

Nōmo stultus *plūs vanitātis* quam scientīae habēbit.
Глуп човек ће имати више таштине но знања.

У множини *plūres*, *plūra* слажу се у роду, броју и падежу са именицама уз које стоје:

Plūres amīcas in scholā vīdi.
Видех више пријатељица у школи.

Plūra dōna amīco dēdi.
Подарио сам пријатељу више дарова.
Компаратив *plūs* као и *plūres*, *plūra* на српски језик преводе се прилогом више.

Футур II актива

Футур II актива гради се од перфекатске основе и завршетака:

Глаголи	Перфекатска основа		Завршеци	Превод
lēgo, 3. lēgi	Једн.	1. lēg-	-ěro	будем прочитао
		2. lēg-	-ěris	будеш прочитао
		3. lēg-	-ěrit	буде прочитао
	Мн.	1. lēg-	-erīmus	будемо прочитали
		2. lēg-	-erītis	будете прочитали
		3. lēg-	-ěrint	буду прочитали
haběo, 2. habŭi		1. habu-	-ěro	будем имао
do, 1. dēdi		1. dēd-	-ěro	будем дао
dīco, 3. dīxi		1. dīx-	-ěro	будем рекао
supěro, 1. superāvi		1. superāv-	-ěro	будем, победио
sum, esse, fŭi		1. fu-	-ěro	будем био

Напомена: обратите пажњу да је у 3. л. мн. завршетак -ērīnt.

Футуром II казује се будућа радња која ће се завршити пре радње футура I, нпр. *Si arcem Romānam ceperīmus non tantum magnam praedam sed etiam gloriām et laudem reportabīmus.*

Ако *будемо освојили* римску тврђаву *нећемо смети* само велики плен, него и славу и дику.

Футур II често преводимо на наш језик презентом свршених глагола.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Анализирајте и преведите следеће облике:
ōpus māius, cum meliōre amīcō, optīmus dūcum, plura exemplariā vīdīmus, plūs scientīae hābet quam cetĕri discipūli, plūs nummi habĕre cupīmus, plurībus verbis docĕre, plurīmas effigĕs in fōrō vidĕmus.

II. Формулишите наведене реченице у компаративу и суперлативу ставивши њихове предикате у футур I, затим у индикатив перфекта:

- 1) Ōpus magnum et pulchrum in manibus habēo.*
- 2) Cognosco homīnem bōnum et clārum.
- 3) Vidēo parvam et gracīlem āvem.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Persārum regibus plurīmae gentes moribus dissimillīmae parēbant.
- 2) O milites, si hostium oppidum ceperitis et deleveritis, maxīmam fāmam et admiratiōnem civium obtinebitis.

¹⁾ in manibus habēre — имати у рукама, радити на нечему.

ŪSUS EST OPTĪMUS MAGISTER.

Искусство је најбољи учитељ.
(Цицерон)

PLŪS, MĪNUS.

Више, мање.
(Отприлике.)

**UT SEMENTEM FECĒRIS, İTA
MĒTES.**

Како посејеш, тако ћеш жњети.

MĀLUM DISCORDIAE.

Јабука раздора.

Речи латинског порекла у српском језику:

оптимиста (optīmus) — човек склон да све ствари гледа у лепој боји;

песимизам (pessīmus) — склоност да се ствари узимају са најгоре стране;

плус (plūs) — више; знак за сабирање; знак којим се означава позитиван број; знак за означавање позитивног електрицитета, пола; надмоћност, предност; супротно минус;

фама (fāma) — глас, вест; говоркање;

адмиратија (admiratiō) — чуђење, дивљење;

титула (titūlus) — натпис; назив који некоме припада по његовом сталежу, положају или звању;

прецепт (praeseptum) — учење, поука, правило; судска наредба налог.

1, 2, 3

(Описна компарација придева; императив презента, императив футура глагола I—IV конјугације и глагола *esse*)

- 1) Ex plurimis maximeque variis consiliis hōmo saluberrimum eligito!
- 2) Amīci māgis necessariī sunt quam pānis et āqua! Amīcos amatōte!
- 3) Si cum maxime strenuā virtūte certaveritis, milites, māior erit victoria. Este victōres!
- 4) Discipuli versus poētārum optimōrum ediscunto; nam litterārum et poētārum cognitio iuvenibus maxime necessaria est.
- 5) Non praeceptis, sed exemplis, parentes, liberos docēte!
- 6) Amīce, ignaviā fūge! Ignaviā, amīci, fugite!
- 7) Libēri, parentibus oboedite! Parentes maximo in honore habetote!
- 8) Puer, semper dic vērū! Puēri, semper dicite vērū!

РЕЧИ

Именице

pānis, -is, m. хлеб
versus, -us, m. стих
cognitio, -ōnis, f. познавање

Непроменљиве речи

si (везник) ако

Придеви

salūber, -bris, -bre користан, ваљан

Глаголи

eligo, 3. elēgi, electum бирати, избирати
in honore habere (са акуз. лица) поштовати некога
edisco, 3. edidici — научити напамет
oboedio, 4. oboedivi, oboeditum (са дат.) слушати кога; покоравати се

МОРФОЛОГИЈА

Описна компарација придева

Придеви II деклинације са самогласницима *e*, *i*, *u* пред завршетком *-us* описују компаратив и суперлатив помоћу прилога *māgis* (више) и *maxime* (највише).

Позитив	Компаратив	Суперлатив
variūs, -a, -um различит	māgis variūs, -a, -um различитији, -a, -e	maxīme variūs, -a, -um најразличитији, -a, -e
idonēus, -a, -um подесан	māgis idonēus, -a, -um подеснији, -a, -e	maxīme idonēus, -a, -um најподеснији, -a, -e
strenūus, -a, -um одважан	māgis strenūus, -a, -um одважнији, -a, -e	maxīme strenūus, -a, -um најодважнији, -a, -e

Напомена: обратите пажњу на промену компаратива и суперлатива:

Ном. māgis idonēus lōcus
Ген. māgis idonēi lōci
Дат. māgis idonēo lōco...

Ном. maxīme idonēum tempus
Ген. maxīme idonēi tempōris
Дат. maxīme idonēo tempōri...

Императив

Императив је глаголски начин (mōdus imperatīvus) којим се изриче заповест или подстицање, а јавља се само у презенту и футуру.

Императивом I или императивом презента изриче се заповест коју треба извршити одмах или се очекује да се тако изврши. Овај императив има само 2. л. једн. и 2. л. мн.

У глагола I, II и IV конјугације, као и у глагола esse, 2. л. једн. одговара презентској основи, док је 2. л. мн. одређено наставком -te.

Глаголи III конјугације у 2. л. једн. добијају -e; у 2. л. мн. сугласничке основе презентску основу и лични наставак -te повезују тематским вокалом -i-.

I	amo, amāre	II	docēo, docēre	IV	venīo, venīre
Једн. 2.	āma воли	dōce поучавај		vēni дођи	
Мн. 2.	amāte волите	docēte поучавајте		venīte дођите	
III	lēgo, legēre		fugīo, fugēre		statūo, statuēre
Једн. 2.	lēge читај		fūge бежи		statūe постави
Мн. 2.	legīte читајте		fugīte бежите		statuīte поставите

Једн. 2.	sum, esse, fūi
Мн. 2.	es буди este будите

Три глагола III конјугације dīco, dūco, faciō губе у 2. л. једн. императива I -e:

dīc кажи, *dūc* води, *fāc* чини

Императивом II или императивом футура изриче се заповест коју треба извршити у будућности и зато овај императив најчешће налазимо у законима, завештањима и правилима за живот.

Императив II има 2. и 3. л. једнине и множине који се одређују наставцима -to, -to, -tōte, -nto. У глагола I, II, IV конјугације, глагола на -iо и глагола esse наставци се додају непосредно презентској основи, док се сугласничким основама III конјугације наставци додају посредством тематских вокала; глаголи IV конјугације, као и глаголи на -iо у 3. л. мн. такође посредством тематског вокала добијају наставак -nto.

I	āmo, amāre	II	docēo, docēre	IV	venīo, venīre
Једн. 2. 3.	amāto воли amāto нека воли	docēto docēto		venīto venīto	
Мн. 2. 3.	amatōte волите amanto нека воле	docetōte docento		venitōte veniūnto	
III	facīo, facēre	lēgo, legēre		statūo, statuēre	
Једн. 2. 3.	facīto facīto	legīto legīto		statuīto statuīto	
Мн. 2. 3.	facitōte faciūnto	legitōte legunto		statuitōte statuūnto	

	sūm, esse, fūi
Једн. 2. 3.	esto буди esto нека буде
Мн. 2. 3.	estōte будите sunto нека буду

Уз императив II може стајати нега-
ција не и у том случају се изриче
забрана:

Ne punīto! Не кажњавај

Напомена: глагол scīre има само им-
ператив II.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике:

māgis necessaria, maxīme idonēi, māgis strenūō, maxīme strenūis; audīte, lauda,
esto, vincitōte, es, capiūnto, facīte, scīto, fāc.

II. Преведите на латински језик следеће реченице:

- 1) Гај Јулије Цезар био је у рату најбољи и најодлучнији римски запо-
ведник.
- 2) Здравље је потребније људима него богатство.
- 3) Нека весталке чувају (увек у будућности) вечну ватру!

TEMPŌRI PARCE!

Штеди време!

**SI FUĒRIS *RŌMAE, ROMĀNŌ
VIVĪTO MŌRE,
SI FUĒRIS ALĪBI, VIVĪTO SĪCUT
ĪBI.**

Ако будеш у Риму, живи на римски
начин,
ако будеш на другом месту, живи као
онде.

* Rōmae (локатив) у Риму

CLAUDE ŌS, APĒRI OCŪLOS!
Ћути и гледај!

FESTĪNA LENTE!
Жури полако!

Речи латинског порекла у српском језику:

алиби (alibi) — другде, стварна неприсутност једне особе на једном месту, где је, према нечијем тврђењу, тобоже била;

аквадукт (aqua, ducere) — водовод, канал; грађевина подигнута преко реке или долине ради превођења канала за снабдевање насеља водом; стари римски водовод;

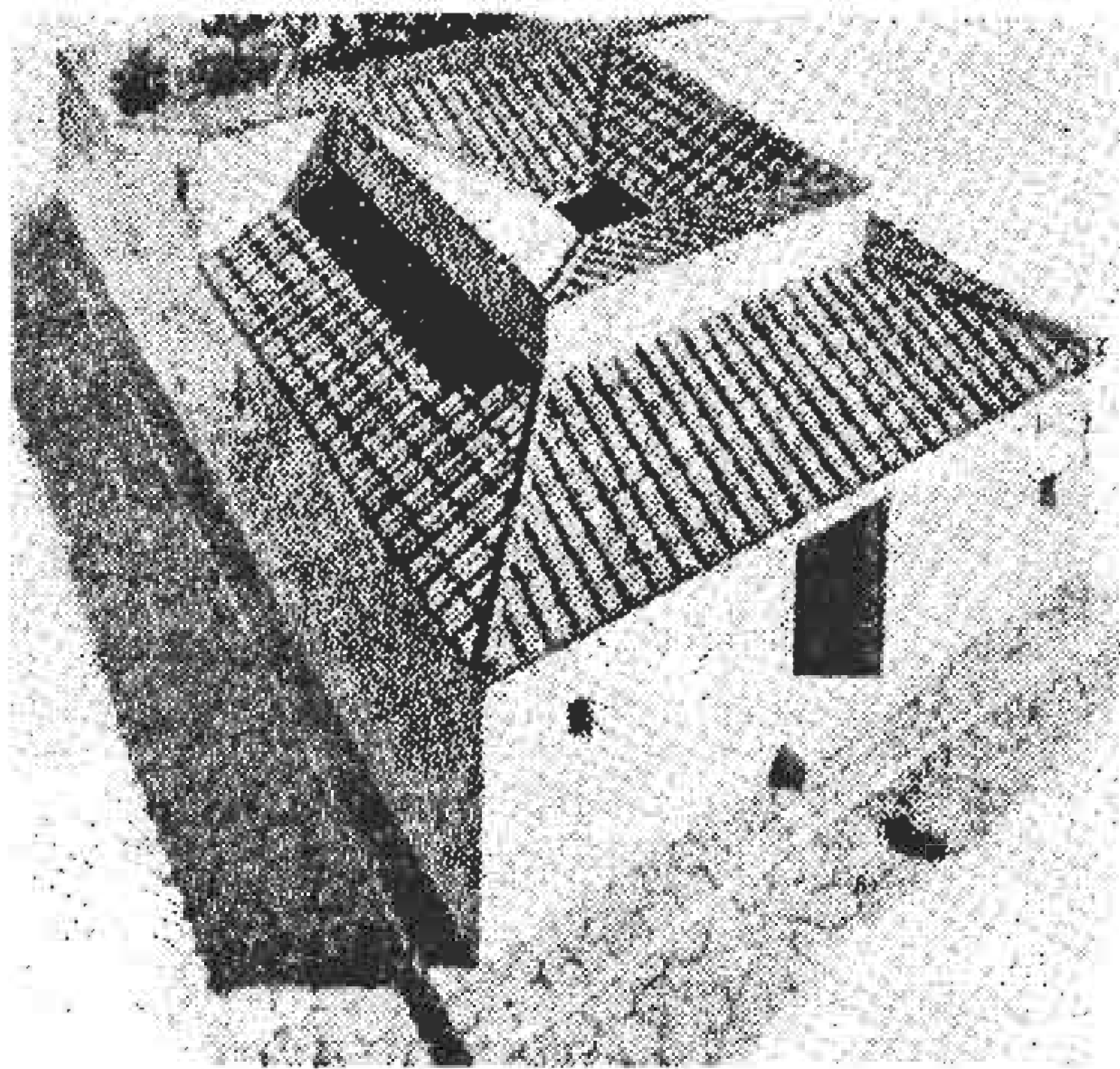
когитација (cogitatio) — мишљење, размишљање; свест;

прецепт (praescriptum) — учење, поука, пропис; наредба; судска наредба, налог;

доцирати (docere) — поучавати, учити; говорити сувише учено; гњавити својим тумачењима.

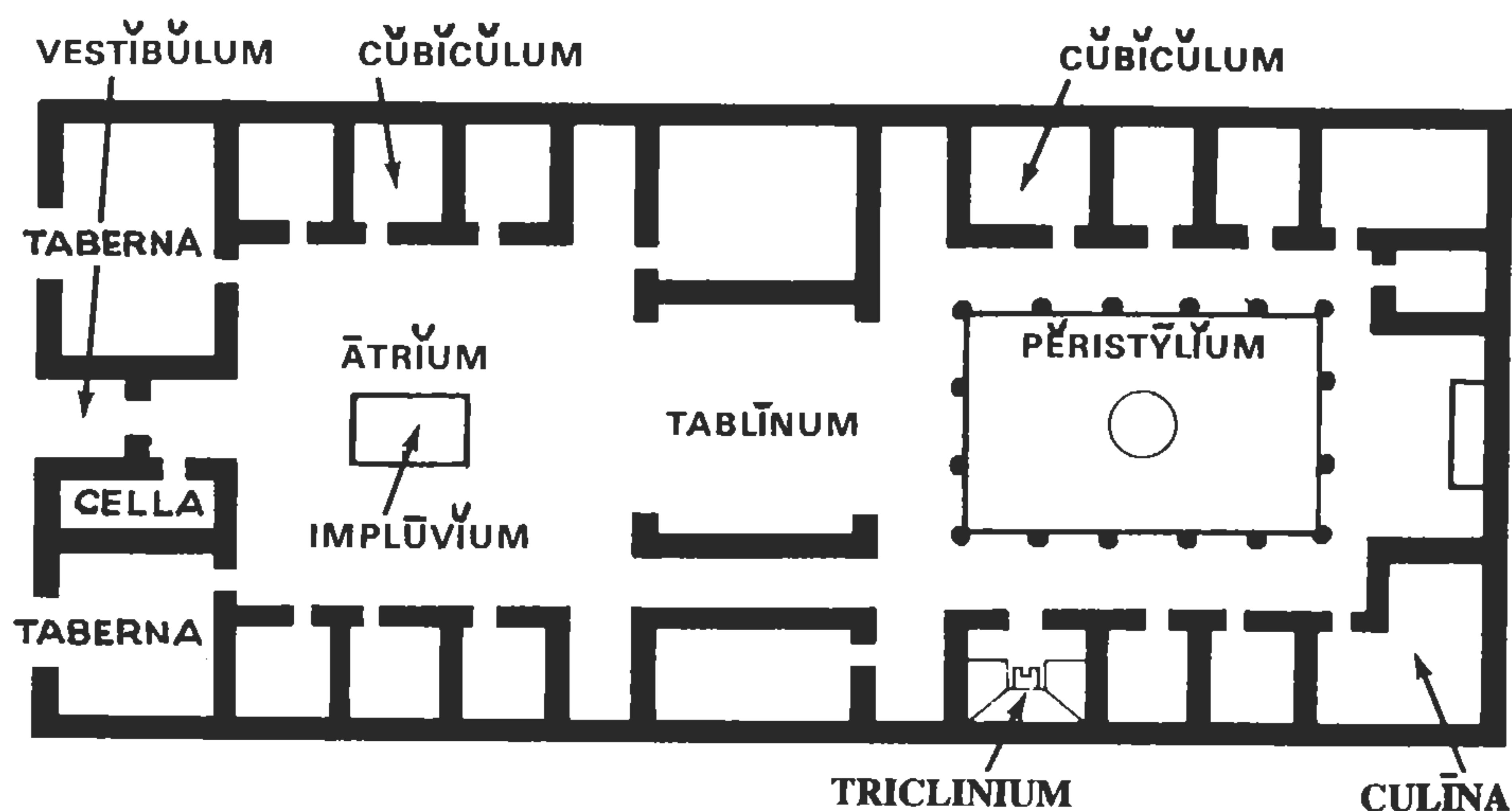
КАКО СУ РИМЉАНИ СТАНОВАЛИ

Рим је у доба Царства пружао слику престонице света. Био је то град лепих тргова са божјим храмовима, јавним зградама, споменицима и славолуцима. Тргове су окруживали портици, пријатна шеталишта украшена статуама и споменицима. Више јавних купатила (thermae), угонулих у густо зеленило парка са језером, пружало је пријатно освежење у спарне летње дане. Неколико позоришта, одеон, мноштво библиотека, велики циркус и амфитеатар, нудили су разоноду у свако доба дана. На сваком раскршћу чуо се вечни жубор воде са скромне или велелепно украшене јавне чесме. С оне стране Тибра Август Октавијан је саградио амфитеатар у коме су приређиване поморске битке, па је по њима назван Naumachia. За потребе овог амфитеатра био је спроведен седми аквадукт. Град је имао водовод и канализацију. Да би слика града била потпуна, треба додати отмене градске четврти пуне зеленила у којима су биле палате (domūs) римских богаташа и вишеспратнице (insulae), где је становала градска сиротиња у мање отменом делу града. Палата богатих Римљана је временом мењала изглед и постајала је све раскошнија и луксузнија. Овде ћемо споменути само оно што је било за њу карактеристично. О њеном изгледу и плану сазнајемо из вила откривених у Помпеји, кампанском граду који је затрпала лава 79. г. н. е. приликом ерупције Везува. Палата је била чврсто грађена и могла је имати приземље и један или два спрата. Високи зид је делио кућу и вртове од улице. Прозори са улице били су постављени високо и због страха од лопова били су врло мали. У кућу се улазило са улице прво у предворје (vestibulum). Поред врата (ianua) била је вратарева собица (cella ianitoris). Вратар је био роб, често везан да не одлута и остави кућу без надзора. Одатле се кроз ходник (fauces) улазило у atrium. Атриј је служио за проветравање, расвету и скупљање кишнице. У средини је имао отворен кров, који је био косо нагнут

Градска кућа (реконструкција)

слива киша у базен под њим (impluvium). Кровну конструкцију придржавао је низ стубова са све четири стране. Тачно према улазу у атриј налазила се радна соба домаћина (tablinum) у којој су чувани кућни пенати, драгоцености, породична архива и попрсја предака (imagines), уколико је кућа припадала нобилима. Таблинум је био отворен према врту (peristylum) или вратима чији су се капци широко раскриљивали, или великим прозором (specularia) застрвеним врстом лискуна, касније ваљаним стаклом. Кроз атриј и таблинум струјао је стално ваздух, што је било врло пријатно лети, али је промаја могла и сметати и тада су стављали покретне параване или би капцима затварали излаз из таблинума у врт. Са леве и десне стране таблинума налазиле су се две мање одаје, обично трпезарија (triclinium) и соба за примање. Дуж левог и десног зида атрија налазиле су се собе од којих је већина била за спавање (cubicula). У њима се на подесту налазио лежај (lectus). Зидови су били богато украшени орнаментима у штуку и фрескама, а подови су били у мозаику.

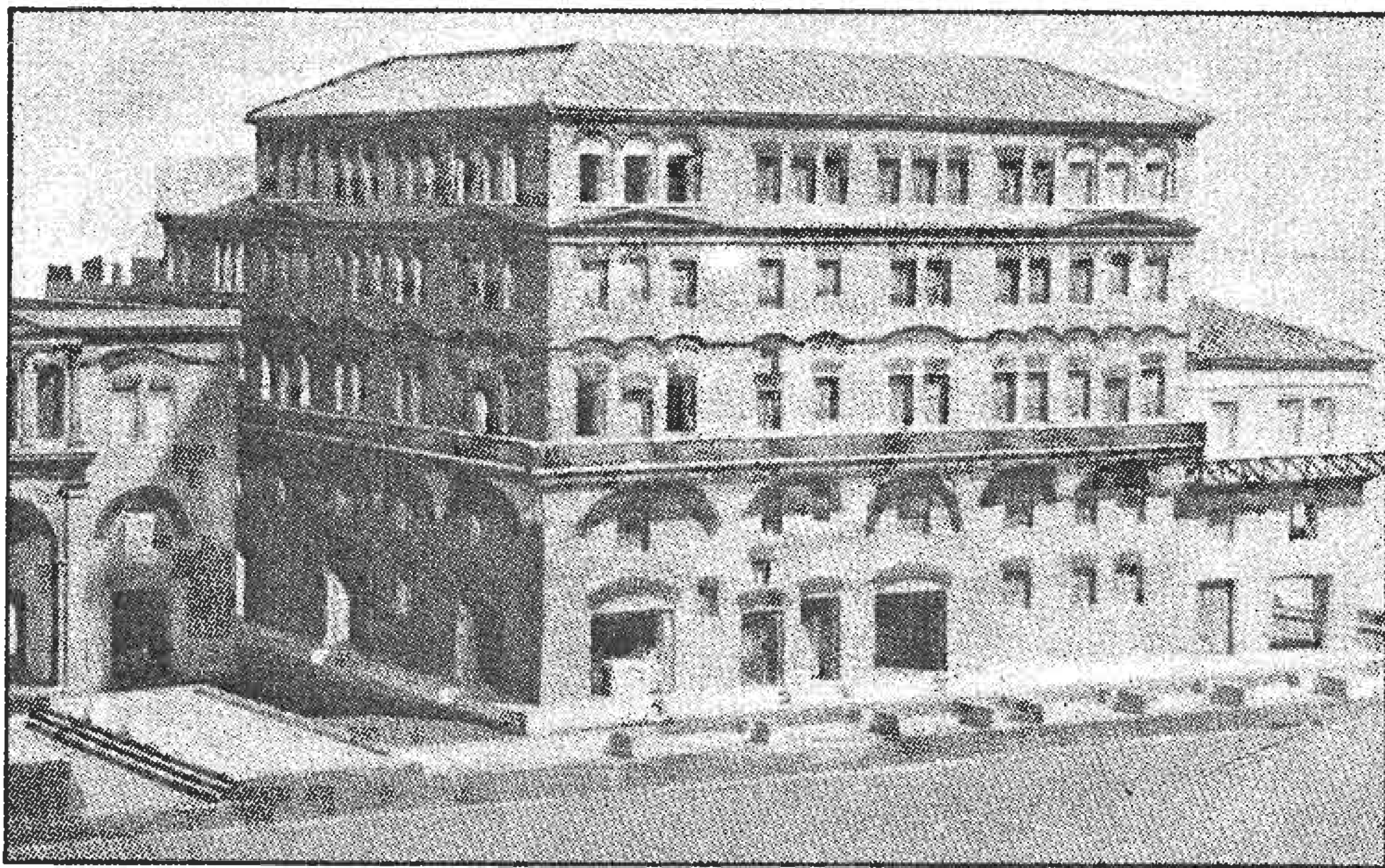

План римске куће

Врт окружен портиком (peristylum) примили су Римљани из грчке архитектуре. У врту цвећа и дрвећа налазиле су се размештене статуе, водоскоци, купатила за птице и други украси. Под портиком је била сеновита стаза, а иза ње просторије: летње трпезарије (triclinium) у којима су лежаји били распоређени у облику ћирилског слова п, са столом у средини; биле су ту летње спаваће собе, оставе, кухиња (culina) и клозет (latrina). Поред улаза с једне и друге стране, биле су две просторије у које се улазило са улице и које су власници куће давали под закуп трговцима. Ове су радње (tabernae) биле широм отворене према улици, а увече су их затварали јаким дрвеним крилима. Палата је могла имати један или два спрата. На спрату су биле просторије за робове, јер је једна господска кућа располагала великим бројем робова.

Вишеспратнице за изнајмљивање (insulae) могле су имати од три до осам спратова. У приземљу су биле радње или кафанице (thermopolia). Фасаде

су им биле доста китњасте, са украсним луцима од опеке изнад прозора, балконима и понекад аркадама у приземљу. Но њихова грађа је била доста слаба, темељи нису били способни да издрже толику висину (20 m), тако да су се често куће саме од себе рушиле. Конструкција им је била дрвена, зидови од опеке, а преградни зидови од набоја. Дрвене ступнице су водиле право са улице на спратове. Сваки спрат је имао неколико станова у којима није било кухиње, клозета и грејања. Воде и канализације у овим кућама није било. Становници оваквих кућа су се купали у јавним купатилима, воду су доносили са јавне чесме на најближем раскршћу и служили се јавним клозетима којих је било у близини већих тргова и у термама. Римљани су знали за систем централног грејања кроз шупље цигле у поду и примењивали га у термама и у палатама изузетно богатих људи, а остали су се грејали покретним мангалима на дрвени угаљ. Исто тако, у инсулама су кували на некој врсти роштиља на дрвени угаљ или су доносили готово јело из оближњег термополија. У инсулама је често долазило до пожара од угарка из мангала, или роштиља, и тада је настајала страховита паника и гужва јер би расушено дрво плануло за тили час као буктиња. Док би ланчаним системом донели воду са јавне чесме, пожар је увелико захватао и суседне зграде, тако да су ватрогасци, кад стигну,

Инсула (реконструкција)

рушили суседне зграде намерно да би изоловали ватру. У Остији, неких двадесетак километара од Рима, археолози су открили остатке инсула и на основу тих и других налаза знамо како су изгледале. Станарина је у њима била висока, тако да је купац стана издавао стан подстанарима, који су могли изнајмљивати и оно мало свога простора. Тако је стан постајао само заклон за ноћ, док су све слободно време сиромаси проводили ван њега.

XX ВЕЖБАЊЕ

(Грађење и компарација прилога)

DE THĒSEŌ

1) Aegēo, Atheniensium regi, iam sēni Aethra filium Thēsēum longe, ab Athēnis pepērit. 2) Aegeus mox discessit et tenērum in cunabulis filium mātri et āvo, Troezeniōrum regi, invite reliquit. 3) Ante discessum Aegēus filio calīgas et gladium sub lapīde gravissimō callīde occultāvit. 4) Cum adulescens iam sātis robōris habēbat, corpōris vīres cottidīe exercēbat. 5) Fortissimē, peritissime cum luctatoribus contendēbat, celerrime currēbat et inter iuvēnes pulcherrimus erat. 6) Tum dēmum Aethra filio pātris signa ostendit. 7) Thēsēus lapīdem facillime mōvit, pātris signa cēpit et periculōsā viā ad pātrē iter audacter fēcit.

РЕЧИ

Именице

Thēsēus -ēi, m. Тезеј
Aegēus, -ēi, m. Егеј
Aethra, -ae, f. Етра
cunabula, -ōrum, n. колевка
avus, -i, m. деда
Troezenīi, -ōrum, m. Трезењани
discessus, -us, m. одлазак
calīga, -ae, f. војничка чизмица
gladius, -iī, m. мач
lapis, -idis, m. камен
adulescens, -entis, m. f. младић, девојка
luctātor, -ōris, m. рвач

Глаголи

discēdo, 3. discessi, discessum отићи;
растати се
occulto, 1. occultāvi, occultātum сакрити
contendo, 3. contendi, contentum огледати се
curro, 3. cucūrri, cursum трчати

Придеви

sēnex, -nis стар

Непроменљиве речи

longe (прилог) далеко
callīde (прилог) вешто, домишљато
mōx (прилог) ускоро

sātis (прилог) довољно, доста
cottidīe (прилог) свакодневно
dēmum (прилог) управо, баш

Тезеј (*Theseus*) — је био син атинског краља Егеја (по неким митовима бога мора Посејдона) и Етре, кћерке трезенског краља Питеја; рођен је у Трезену у Арголиди и био је највећи атички херој. На путу у Атину извршио је низ јуначких дела. Савладао је Перифетиса, разбојника који је гвозденим топузом убијао недужне путнике на дру-

му; Синида, који је путнике везивао за врхове два бора које је претходно савио до земље, а потом их пуштао те су приликом свог усправљања растрзали несрећнике; Керкиона, који је сваког ко је дошао у његову близину натерао да се с њим рве; Прокруста, који је путнике стављао у постељу па је онима којима је постеља била кратка одсецао ноге, а друге је истезао док их не изравна с дужином постеље. Када је стигао у Атину и ступио у очев двор, отац га прво није препознао, већ га је препознала чаробница Медеја, која је стекла велику наклоност остарелог краља обећањем да ће му својим чаролијама повратити младост. Медеја се уплашила да ће доласком Тезеја изгубити свој утицај на двору и зато је наговорила остарелог краља да младића отрује тврдећи да је непријатељски ухода. У последњем тренутку Егеј је препознао свој белег и пресрећан представио народу свог наследника.

Међутим, млади јунак није могао мирно да живи у Атини. На Маратонском пољу је убио бика који је пустошио Атику, а после тога је отпловио на Крит у жељи да победи Минотаура и тако спасе Атињане крвавог данка. Аријадна му је дала клупко помоћу кога ће наћи излаз из Лавиринта, уколико победи Минотаура. У тешкој борби Тезеј је савладао и убио чудовиште, па је са Аријадном кренуо натраг у отаџбину. Егеј је на литици крај мора очекивао повратак сина са Крита. Договорили су се да ће се Тезеј вратити са белим једрима уколико савлада чудовиште. Тезеј је на то заборавио и када је Егеј угледао синовљеву лађу са црним једрима, бацио се у море које се по њему прозвало Егејско.

МОРФОЛОГИЈА

Прилози

Прилози (*adverbīa*) су непроменљиве речи које најчешће стоје уз глаголе. Свака радња се врши на неком месту, у неко време и на неки начин. Кад је потребно да се било који од ових момената означи, употребљавамо прилог. Прилози могу стајати још уз придеве и друге прилоге (упоредите у нашем језику одвећ велики напор, сасвим срећно).

Прилози се деле на:

- 1) прилоге за време (*adverbīa tempōris*), нпр. nunc сада, tunc тада, ōlim некад,
- 2) прилоге за место (*adverbīa lōci*), нпр. rursūs натраг, поново; prōcul далеко, prōgē близу,
- 3) прилоге за начин (*adverbīa mōdi*), нпр. ĭta тако, tām толико.

Прилози за начин настали од описних придева имају различите завршетке.

а) Од придева II и I деklinације прилози се граде тако што се од генитива мушког рода одбије завршетак *-ī* и дода суфикс *-ē*.

Позитив придева	Генитив једнине	Прилог
callīdus, 3 вешт, домишљат pulcher, -chra, -chrum леп	callīd -ī pulchr -ī	callīd -ē вешто pulchr -ē лепо

б) Као прилог употребљава се аблатив једине неких придева I и II деклинације:

Придев	Прилог
cītus, 3 брз rārus, 3 редак	cītō брзо rārō ретко

в) Од придева III деклинације прилози се граде тако што се од генитива једине мушког рода одбије наставак -is и дода суфикс -īter.

Позитив придева	Генитив једине	Прилог
cēler -ēris, -ere брз facilis, -e лак	cēler -is facil -is	cēler -īter брзо (facil -īter) facile* лако
fēlix, -cis срећан	felīc -is	felic-īter срећно

* Придеви са два завршетка употребљавају чешће облик средњег рода уместо прилога на-īter.

г) Придеви III деклинације са једним завршетком на -ans и -ens граде прилоге помоћу суфикса -ēr.

Позитив придева	Генитив једине	Прилог
constans, -antis постојан sapient, -entis mudar	constant -is sapient -is	constant -er постојано sapient -er мудро

Напомена: од придева audax, -cis (смео) прилог гласи audacter (смело).

Компарација прилога за начин

Прилози за начин такође се могу поредити.

Као *компаратив прилога* употребљава се номинатив једине компаратива придева средњег рода од кога је прилог изведен.

Суперлатив прилога гради се од суперлатива придева од кога је прилог изведен кад се од номинатива једине одбаци завршетак -is, и дода суфикс -ē.

Позитив прилога	Компаратив	Суперлатив
perīte вешто pulchrē лепо celerīter брзо felicīter срећно facile лако sapientēr мудро rārō ретко saepe често	peritīus вештије pulchrius лепше celerius брже felicīus срећније facilius лакше sapientius мудрије rarius ређе saepius чешће	peritissimē највештије pulcherrimē најлепше celerrimē најбрже felicissimē најсрећније facillimē најлакше sapientissimē најмудрије rarissimē најређе saepissimē најчешће

Суплетивна и описна компарација прилога

Прилози изведени од придева који имају суплетивну и описну компарацију такође се суплетивно односно описно пореде:

Позитив прилога	Компаратив	Суперлатив
bēne добро māle лоше magnōpēre } врло valde pārum мало multum* много	mēlius боље pēius горе māgis више mīnus мање plūs више	optīme најбоље pessīme најгоре māxīme највише mīnīme најмање plūrimum највише
varīe различито	magis varīe различитије	maxīme varīe најразличитије

* Поред облика multum постоји још и multō, а користи се за истицање компаратива придева, нпр. multō melior — много бољи, — а.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Од наведених придева направите прилоге и компарирајте их:

miser, -ēra, -erum; similis, -e; prudens; animosus, 3.

II. Одредите позитиве наведених прилога:

optīme, māgis, plurīme, maxīme idonee, facilius, nobilissime, saepissime, elegantius, audacissime, rectius.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Non facile senex sententiam mutat.
- 2) Iactatio et vanitas gloriam ardentius cupiunt.
- 3) Homo sapiens non semper sapientissime agit.
- 4) Romani in theatrum clamabant: Pulchre, bene, recte!

MĀLA HERBA CĪTO CRESCIT.

Коров брзо расте.

CERTŌ CERTIUS.

Сигурније од сигурнога.

Речи латинског порекла у српском језику:

инкунабуле (incunabula) — прве штампане књиге, издате од 1450 до 1500. године; повој, колевка;

адолесцент (adolescens) — младић; жутокљунац.

XXI VEЖБАЊE

III 1, 2, 3, 5, 7

(Основни бројеви)

- 1)* Septem annos pius Aenēas per mariā multa navibus celeribus errābat.
- 2) Scientia est non uniū diēi ōpus sed multōrum annōrum.
- 3)* Apud Romānos cīves quotannis creābant: dūos consules; dūos deinde octo praetōres; dūos deinde quinque, deinde dēcem tribūnos; dūos deinde sex aedīles; postrēmo dūos deinde quattuor, deinde viginti, deinde quadraginta quaestōres.
- 4) Fortūna Philippo, Macedōnum rēgi, ūnō diē trēs felicissimas rēs dēdit: rēgis aurīga Olympiōrum victoriām reportavērat; ūnus e Macedōnum ducibus acri impētū hostiū exercitū superavērat; Olympias rēgi valīdum filiū, Alexandrum, genuērat.
- 5) Mensi Februariō duodetriginta aut undetriginta dies sunt.
- 6)* Athēnae ērant patriā triūm in arte tragica celeberrimōrum poētārum: Aeschyli, Sophoclis, Euripidis.
- 7) In legiōne Romānā initio quattuor milia et ducenti, postea sex milia militum fuērunt.

РЕЧИ

Именице

consul, -ūlis, m. конзул
praetor, -ōris, m. претор
tribūnus, -i, m. трибун
aedīlis, -is, m. едил
quaestor, -ōris, m. квестор
mensis, -is, m. месец
aurīga, -ae, m. кочијаш
Olympia, -ōrum, n. олимпијске
игре
Olympias, -adis, f. Олимпијада, Фи-
липова жена
Aeschylus, -i, m. Есхил
Sophocles, -is, m. Софокле
Euripides, -is, m. Еурипид
initium, -iī, n. почетак

Придеви

pius, 3 побожан; родољубив
valīdus, 3 снажан, моћан
tragicus, 3 трагички

Глаголи

erro, 1. errāvi, errātum лутати
gigno, 3. genui, genitum родити

Непроменљиве речи

quotannis (прилог) сваке године
postrēmo (прилог) напoкон

1)* septem annos — на питање колико дуго? стоји акузатив времена.

3)* Прочитајте поглавље Римска управа у доба републике.

6)* Да би се три атинска великана трагичког песништва довела у хронолошку везу, потекла је прича да је Софокле после саламинске битке, у којој се Есхил борио, био на челу дечачког хора који је певао победнички пеан, а Еурипид се истога дана родио.

МОРФОЛОГИЈА

Основни бројеви

Основни бројеви (*numerālia cardinālia*) у латинском језику већином су непроменљиви. Мењају се: *ūnus* један, *dūo* два, *trēs* три, *ducenti*, *-ae*, *-a*, стотине и *mīlia* хиљаде, мн. од *mille* хиљада. Остали бројеви су непроменљиви.

Римска ознака броја	Основни бројеви стоје на питање quot? колико?	
I	ūnus, -a, -um	један
II	dūo, dūae, dūo	два
III	trēs, tria	три
IV	quattuor	четири
V	quīnque	пет
VI	sēx	шест
VII	sēptem	седам
VIII	octo	осам
IX	nōvem	девет
X	dēcem	десет
XI	undēcim	једанаест
XII	duōdēcim	дванаест
XIII	trēdēcim	тринаест
XIV	quattuordēcim	четрнаест
XV	quīndēcim	петнаест
XVI	sēdēcim	шеснаест
XVII	septendēcim	седамнаест
XVIII	duodeviginti	осамнаест
XIX	undeviginti	деветнаест
XX	viginti	двадесет
XXI	ūnus et viginti	двадесет и један
	viginti ūnus	двадесет један
XXII	dūo ēt viginti	двадесет и два
	viginti dūo	двадесет два
XXVIII	duodetriginta	двадесет осам
XXIX	undetriginta	двадесет девет
XXX	triginta	тридесет
XL	quadraginta	четрдесет
L	quingenta	педесет
LX	sexaginta	шездесет
LXX	septuaginta	седамдесет
LXXX	octoginta	осамдесет
XC	nonaginta	деведесет
C	centum	сто

Промена бројева

један, -а, -о	два	три
Ном. м. р. <i>ūnus</i> ж. р. <i>ūna</i> ср. р. <i>ūnum</i>	<i>dūo</i> <i>dūae</i> <i>dūo</i>	<i>trēs</i> <i>trēs</i> <i>trīa</i>
Ген. м. р. ж. р. <i>ūnīus</i> ср. р.	<i>duōrum</i> <i>duārum</i> <i>duōrum</i>	<i>trīum</i>
Дат. м. р. ж. р. <i>ūnī</i> ср. р.	<i>duōbus</i> <i>duābus</i> <i>duōbus</i>	<i>trībus</i>
Акуз. м. р. <i>ūnum</i> ж. р. <i>ūnam</i> ср. р. <i>ūnum</i>	<i>dūo (s)</i> <i>duas</i> <i>dūo</i>	<i>trēs</i> <i>trēs</i> <i>trīa</i>
Абл. м. р. <i>ūnō</i> ж. р. <i>ūnā</i> ср. р. <i>ūnō</i>	<i>duōbus</i> <i>duābus</i> <i>duōbus</i>	<i>trībus</i>

Променљиви број се слаже са именицом у роду, броју и падежу као придев. Број у латинском језику уопште не утиче на падеж именице:

Trēs libros hābes. Имаш три књиге.

Објекат налаже акузатив и именици и броју.

Ако је основни број непроменљив, именица уз њега стоји у падежу у коме би била да нема броја:

Quindēcim libros hābes. Имаш петнаест књига.

У латинском језику већ уз број два стоји множина:

Dūos libros hābes. Имаш две књиге.

Уз број сложен са *ūnus* именица стоји у множини:

Trīginta ūnus discipŭli lingŭam Latīnam discunt. Тридесет и један ученик учи латински језик.

Напомена: у српском језику од основних бројева мењају се један, два три и четири. У савременом језику примери с променљивим облицима бројева два, три и четири су ређи. У нашем језику множина долази тек од броја четири, а уз непроменљив број стоји генитив.

Римске ознаке	Основни број	
CI	centum (et) ūnus	сто (и) један
CII	centum (et) dŭo	сто (и) два
CC	ducenti, -ae, -a	две стотине (двеста)
CCC	trecenti, -ae, -a	три стотине (триста)
CD (CCCC)	quadringenti, -ae, -a	четири стотине (четиристо)
D	quingenti, -ae, -a	пет стотина (петсто)
DC	sescenti, -ae, -a	шест стотина (шестсто)
DCC	septingenti, -ae, -a	седам стотина (седамсто)
DCCC	octingenti, -ae, -a	осам стотина (осамсто)
CM (DCCCC)	nongenti, -ae, -a	девет стотина (деветсто)
M	mille	хиљада
IIM (II)	dŭo mīlia	две хиљаде
IIIM (III)	trīa mīlia итд.	три хиљаде итд.

mille (хиљада) је непроменљив придев средњег рода употребљен као главни број и означава скуп истоимених бића или предмета.

Ном.	<i>Mille milītes venērunt.</i>	Дошло је хиљаду војника.
Ген.	<i>exercitus mille milītum</i>	војска од хиљаду војника
Дат.	<i>pecuniā mille militibus</i>	новац за хиљаду војника (дао је)
Акуз.	<i>Mille milītes vīdet.</i>	Види хиљаду војника.
Абл.	<i>Cum mille militibus vēnit.</i>	Долази са хиљадом војника.

mīlia (хиљаде) је средњи род -i основе, подразумева две хиљаде и више; уз *mīlia* стоји деони генитив.

Ном.	<i>Dŭo mīlia milītum venērunt.</i>	Дошло је две хиљаде војника.
Ген.	<i>exercitus quattuor milium milītum</i>	војска од четири хиљаде војника
Дат.	<i>pecuniā tribus milibus milītum</i>	новац за три хиљаде војника (дао је)
Акуз.	<i>Dŭo mīlia milītum vīdet.</i>	Види две хиљаде војника.
Абл.	<i>Cum sex milibus milītum vēnit.</i>	Дошао је са шест хиљада војника.

Код бројева већих од сто мањи број стоји иза већег са везником или без њега, нпр. *centum (et) ūnus* — сто (и) један. Ако пак иза већег броја следи више мањих бројева, онда се не повезују везником *et*, нпр. *centum viginti quinque* — сто двадесет (и) пет.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Деклинирајте:
ūnus rēx, dŭae rēs, trīa genēra.
- II. Прочитајте и напишите:
XXVIII, CCCIII libri, II M homīnum, III oppīda, II consilīa cēpi.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Цела Грчка је десет година опседала један град.
- 2) Отац има два сина и три кћери.
- 3) У школској библиотеци има више хиљада књига.

ŪNA HĪRUNDO NŌN FĀCIT VĒR. NĒC HERCŪLES CONTRĀ DŮŌS.

Једна ластва не чини пролеће.

Ни Херкул (не може) против двојице.

Речи латинског порекла у српском језику:

креирати (creāre) — створити, пронаћи; установити, основати;

валидан (valīdus) — јак, снажан; правно важан, пуноважан;

иницирати (initīum) — започети, покренути; увести, остварити нешто (као новину),
зачети;

деценијум (dēcem, annus) — период од десет година;

миленијум (mille, annus) — период од хиљаду година;

иницијатива (initīum) — самосталан подстрек на нешто.

XXII VEЖБАЊE

U 4.5.7

(Редни бројеви; индикатив презента пасива глагола I и II конјугације)

- 1) Cāto sēnex historiārum septem libros scrīpsit: prīmus contīnet rēs gestas popūli Romāni, secundus et tertius origīnes omnīum civitātum Italicārum; in quartō autem bellum Punīcum primum, in quintō secundum narrātur.
- 2) Ab amīcō optīmō beneficiā dantur priusquam rogantur.
- 3) O iuvēnes, prīmā ab iuventūte vīres corpōris exercitatiōne augentur.
- 4)* Apud Romānos prīmus mensis dies Kalendae, quintus aut septīmus Nōnae, tertius decīmus aut quintus decīmus Idus appellātur.
- 5)* In vicesīmō secundō librō Historiārum a Titō Livīō clādes Cannensis narrātur.
- 6) Hōra est quarta et vicesīma pars diēi, mensis duodecīma pars anni.
- 7) O hōmo, nonne errorībus aliēnis docēris?

РЕЧИ

Именице

historia, -ae, f. историја
rēs gestae, rērum gestārum дела, под-
визи, историја
origo, -gīnis, f. утемељење
iuventus, -ūtis, f. младост
exercitatio, -iōnis, f. вежбање
Kalendae, -ārum, f. 1. дан у месецу
Nōnae, -ārum, f. 5. или 7. дан у ме-
сецу
clādes, -is, f. пораз
error, -ōris, m. грешка, заблуда

Глаголи

continēo, 2. continūi, contentum обух-
ватити, садржавати
rogo, 1. rogāvi, rogātum питати,
тражити

Придеви

Punīcus, 3 пунски
Cannensis, -e кански

4)* Римљани су имали у месецу три стална дана према којима су одређивали датуме тако што су бројали унатраг, урачунавајући при том и стални дан и дан који је требало одредити. (У марту, мају, јулу и октобру ноне су биле 7. дан а иде 15.)

5)* 216. год. пре н. е. код Кане у Апулији, одиграла се велика битка између Картагиња-на на челу са Ханибалом и римске војске. Том приликом римска војска је претрпела тежак пораз.

МОРФОЛОГИЈА

Редни бројеви

Редни бројеви (*numerālīa ordinālīa*) мењају се као придеви II и I деклинације на *-us, -a, -um*. Стоје уз именицу као атрибут.

Редни бројеви стоје на питање <i>quōtus?</i> који по реду?			
prīmus, -a, -um secundus, -a, -um или altēr, -ēra, -ērum tertīus, -a, -um quartus, -a, -um quintus, -a, -um sextus, -a, -um septīmus, -a, -um octāvus, -a, -um nōnus, -a, -um decīmus, -a, -um	први други трећи четврти пети шести седми осми девети десети	alter et vicēsīmus vicēsīmus alter tricēsīmus, -a, -um quadragēsīmus, -a, -um quingagēsīmus, -a, -um sexagēsīmus, -a, -um septuagēsīmus, -a, -um octogēsīmus, -a, -um nonagēsīmus, -a, -um centēsīmus, -a, -um	двадесет други тридесети четрдесети педесети шездесети седамдесети осамдесети деведесети стоти
undecīmus, -a, -um duodecīmus, -a, -um tertius decīmus, -a, -um quartus decīmus quintus decīmus, -a, -um sextus decīmus, -a, -um septīmus decīmus, -a, -um duodevicēsīmus, -a, -um undevicēsīmus, -a, -um vicēsīmus -a, -um ūnus et vicēsīmus, vicēsīmus prīmus	једанаести дванаести тринаести четрнаести петнаести шеснаести седамнаести осамнаести деветнаести двадесети двадесет први	centēsīmus prīmus centēsīmus alter ducentēsīmus, -a, -um trecentēsīmus, -a, -um quadringentēsīmus, -a, -um quingentēsīmus, -a, -um sescentēsīmus, -a, -um septingentēsīmus, -a, -um octingentēsīmus, -a, -um nongentēsīmus, -a, -um millēsīmus, -a, -um	сто први сто други двестоти тристоти четиристоти петстоти шестстоти седамстоти осамстоти деветстоти хиљадити

Напомена: за редни број други у сложеним бројевима чешће се употребљава *alter*, нпр. *vicēsīmus altēr* двадесет и други: двадесет први, тридесет први чешће се казује са *ūnus*.

У латинском језику редним бројевима се одређују:

а) године догађања, нпр.

Conspirāti septingentesīmō decīmō annō post Rōmam condītam Caesārem necavērunt.* Завереници су убили Цезара седамсто десете године после оснивања Рима.

Вишецифрени редни бројеви наводе се у целости редним бројевима у чему се разликују од нашег језика где се само последњи број наводи као редни.

б) часови, нпр. *Quōta hōra est?* Који је сат? Колико је сати? *Quīnta.* Пет.

* *post Rōmam condītam*

Ако желимо да означимо неку годину пре н. е., полазимо од традиционалне године оснивања Рима 753. год пре н. е., при чему одређену годину морамо да одбијемо од 754. год. и тако добијамо годину пре наше ере израчунату од оснивања града.

Пасив

У латинском језику, као и у српском, постоје два глаголска стања — *активно* и *пасивно*.

Када се глаголска радња приписује неком лицу или предмету као њеном покретачу, вршиоцу, за глаголске облике којима се таква радња означава каже се да су у *радном стању*, у *активу*.

Међутим, када се глаголска радња припише објекту на коме се врши, који ту радњу трпи, тј. кад објект радње постане средиште излагања, та радња се казује облицима *шрпној стања*, *пасава*.

У латинском језику пасив се чешће употребљава него код нас. Потпун пасив имају сви прелазни глаголи, а непрелазни само 3. л. једн. са безличним значењем нпр. *Nōmo ad nonagēsimum annum vīvit. Vivitur ad nonagēsimum annum.*

Човек живи до деведесете године. Живи се до деведесете године.

У латинском језику постоје проста и сложена времена, као и у нашем.

Проста времена су: *презент*, *имперфект*, *футур I активно* и *пасивно*, *перфект*, *илусквмперфект* и *футур II активно*. О сложеним временима ће бити речи касније.

У српском језику облици трпног стања су углавном сложени облици, мада се могу казивати активом и повратном заменицом *се* (бивам назван, називам се).

У латинском језику пасивна времена презентске основе одређују се помоћу пасивних личних наставака: *-r, -rīs, -tūr, -mūr, -mīni, -ntūr*.

Глаголи I и II конјугације граде индикатив презента пасива без посредства тематских вокала — атематски.

Индикатив презента пасива глагола I и II конјугације

I	rogō, rogāre	II	docēo, docēre
Једн.			
1.	rog-or бивам питан		docē-or бивам поучаван
2.	rogā-ris		docē-ris
3.	rogā-tur		docē-tur
Мн.			
1.	rogā-mur		docē-mur
2.	roga-mīni		doce-mīni
3.	roga-ntur		doce-ntur

Напомена: инд. презент пасива задржава у 1. л. једн. активни наставак -ō, па тек онда прима пасивни наставак -r у све четири конјугације.

Свака активна реченица која има објекат у акузативу може се изрећи пасивно:

Māgister discipūlum laudat.
Lābor hōmīnem fīrmāt.

Учитељ хвали ученика.
Рад јача човека.

Discipūlus ā māgistrō laudātur.
Hōmo lābōre fīrmātur.

Ученик бива хваљен од учитеља.
Човек се јача радом.

Приликом претварања активне реченице у пасивну објекат у акузативу постаје субјекат у номинативу, а субјекат активне реченице ставља се у аблатив са предлогом *a, āb* (ако је нешто живо), иначе без предлога; предикат се ставља у пасив и са новим субјектом се слаже у лицу и броју.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) *Romūlus Rōmam secundō annō Olympiādīs* sextae condīdit.*
- 2) *Romūlus pāter gentis Romānae appellātur.*
- 3) *Res familiāris industriā et parsimonīa augētur.*
- 4) *O discipūli, a magistrō ob tantam industriām laudamīni.*

II. Преведите следеће реченице пасивно:

- 1) Учитељи хвале ученике.
- 2) Вежбање увећава телесну снагу.
- 3) Војници нападају град.

* Грци су као полазну тачку у рачунању времена, узели 776. г. пре н. е. када су према предању одржане прве олимпијске игре и затим рачунали време по периодима од четири године, према одржавању игара.

TERTIUM NON DĀTUR.

Трећега нема.

(Између два суда нема трећега који би их измирио.)

PRĪMUS INTER PĀRES.

Први међу једнакима по рангу.

AD KALENDAS

GRAECAS.

О грчким календама.
(Никада.)

Речи латинског порекла у српском језику:

оригинал (*origo*) — нешто што је прво у својој врсти, што није израђено подражавањем;
континирати (*continēre*) — садржавати, обухватити;

календар (*Kalendae*) — првобитно, код Римљана, књига у коју су се уносили порези прикупљени о календама; годишњак (данас);

децималан (*decimus*) — који се састоји од десет делова;

прима (*prīma*) — прва, најбоља или најфинија врста неке робе;

примордијалан (*primordium*) — прапочетни, првобитни, главни, битни.

XXIII ВЕЖБАЊЕ

(Личне заменице и лична повратна заменица; индикатив презенте пасива глагола III и IV конјугације)

LŪPUS ET AGNUS

- 1) Ōlim sitis lūpum et agnum ad parvum rīvum venīre compellit. 1a) Ōlim lūpus et agnus ad parvum rīvum venīre siti compelluntur. 2) Supra lūpus stābat, infra et longius ab eō agnus.
- 3) A lūpō, latrōne, causa iurgīi stātim invenītur:
— Tū mīhi, dum bībo, āquam turbulentam fācis.
- 4) Tum agnus timīde:
— Non est tibi ōpus iurgīō, domīne, nam āqua abs tē decurrit ad me.
- 5) Latro ēi irātus stātim sibi altēram iurgīi causam invēnit:
— Ante sex menses mīhi maledixīsti. 6) — Carissīma māter, domīne, necdum me genuērat; numquam tibi maledīxi. 7*) Prae timōre vestri vōx lūpi a mē numquam exprīmītur. Nōs agni timīdi vōs lūpos timēmus.
- 8) Sed lūpus:
— At pātre m hābes, is nōbis maledīxit.
- 9) Deinde agnus a lūpō corripītur et necātur.

(Према Федру)

РЕЧИ

Именице

rīvus, -i, m. поток
causa, -ae, f. повод, разлог
iurgium, -iī, n. свађа
ōpus est (са дат. лица и абл. предмета) потребно је нешто
timor, -ōris, m. страх

Непроменљиве речи

supra (прилог) горе
infra (прилог) доле, ниже
stātim (прилог) сместа, одмах
timīde (прилог) бојажљиво, опрезно
necdūm (прилог) још не
prae (предлог са абл) од; пред

Придеви

turbulentus, 3 мутан
irātus, 3 (са дат.) разљућен
cārus, 3 мио, поштован
timīdus, 3 бојажљив

Глаголи

compello, 3. compūli, compulsum натерати
sto, 1. stēti, stātum стајати
bībo, 3. bībi — пити
decurro, 3. decurri decursum тећи на-ниже
maledīco, 3. maledīxi, maledīctum (са објектом у дат.) псовати, ружити
exprīmo, 3. expressi, expressum изговорити (јасно)
corripio, 3. corripūi, correptum шчепати

) vōx lūpi — реч вук

МОРФОЛОГИЈА

Употреба заменица у латинском језику може бити двојака:

- *именичка*, када заменица стоји самостално уместо именице; у том се случају заменица слаже са именицом коју замењују у броју и роду;
- *ипригевска* (атрибутивна), када заменица стоји уз именицу у служби атрибута и слаже се са њом у роду, броју и падежу.

Личне и лична повратна заменица употребљавају се увек именички.

Личне заменице

(*Pronomīna personalīa*)

	Једнина		Множина	
	1. лице	2. лице	1. лице	2. лице
Ном.	ēgo ја	tū ти	nōs ми	vōs ви
Ген.	mēi мене, ме	tūi тебе, те	{ nōstri нас nōstrum од нас	{ vēstri вас vēstrum од вас
Дат.	mīhi мени, ми	tībi теби, ти	nōbis нама, нам	vōbis, вама, вам
Акуз.	mē мене, ме	tē тебе, те	nōs нас	vōs вас
Абл.	(a) mē од мене mēcum са мноm	(abs) tē од тебе tēcum са тобом	(a) nōbīs од нас nōbiscum са нама	(a) vōbīs од вас vōbiscum са вама

Ēgo tū sum, tū es ēgo: ūni anīmi sūmus. Ја сам као ти, ти си као ја: једнодушни смо у хтењу.

Други облик за генитив личних заменица за 1. и 2. л. мн. *nōstrum* и *vēstrum* најчешће се употребљава у партитивном значењу: *multi nōstrum* или *prīmus discipūlus vēstrum*.

Предлог *cum* се са личним заменицама спаја као енклитика: *mēcum* са мноm, *tēcum* с тобом, *nōbiscum* с нама, *vōbiscum* с вама, при чему се нагласак помера на последњи слог заменице.

Лична заменица се појачава речцом -mēt, нпр. ēgōmet.

Облици личне заменице за 3. лице не постоје, па их зато надокнађујемо облицима показне заменице *īs*, *ēa*, *īd* и личном повратном заменицом. Наглашени облици личне заменице могу се надокнадити и показним заменицама.

Једн.	m.	f.	n.
Ном.	īs он	ēa она	īd оно
Ген.	eīus њега, га	eīus ње, је	eīus њега, га
Дат.	eī њему, му	eī њој, јој	eī њему, му
Акуз.	eum њега, га	eam њу, ју	īd њега, га
Абл.	(ab) eō од њега (cum) eō са њим	(ab) eā од ње (cum) eā са њом	(ab) eō од њега (cum) eō са њим

Мн.	m.	f.	n.
Ном.	īi (ei) они	eaе оне	ea она
Ген.	eōrum њих, их	eārum њих, их	eōrum њих, их
Дат.	iis (eis) њима, им	iis (eis) њима, им	iis (eis) њима, им
Акуз.	eos њих, их	eas њих, их	ea њих, их
Абл.	(ab) iis (eis) од њих cum iis (eis) с њим	(ab) iis (eis) од њих cum iis (eis) с њима	(ab) iis (eis) од њих cum iis (eis) с њима

Fuit quidam sēnex mercātor: navem is frēgit apud Issam insulam. Is vītam amīsit. Био је јадан стари трговац: он је слупао лађу код острва Виса. Он је изгубио живот.

Erant in quādam civitatē rex et regīna. Ii trēs filias pulcherrimas habuerunt. Били у једној држави краљ и краљица. Они су имали три веома лепе кћери.

Лична повратна заменица

(*Pronomen personāle reflexivum*)

Ном.	—	
Ген.	sui	себе, се
Дат.	sibi	себи, си
Акуз.	se	себе, се
Абл.	(a) se	од себе
	secum	са собом

Напомена: ови облици служе и за једину и за множину.

У нашем језику лична повратна заменица је заменица свакога лица, а у латинском језику употребљава се само кад се односи на субјекат 3. лица.

(ēgo) āquam turbulentam faciō mīhi

себи мутим воду

(tū) āquam turbulentam facis tibi

себи мутиш воду

(īs, ea) āquam turbulentam facit sibi

себи мути воду

(nōs) āquam turbulentam facimus nōbis

себи мутимо воду

(vōs) āquam turbulentam facitis vōbis

себи мутите воду

(īi, eaе) āquam turbulentam faciunt sibi

себи муте воду

Amīcus magnopere tūā sui memoriā delectatur. Пријатељ се веома радује због твога сећања на њега.

Me ad se ad cēnam vōcant. Позивају ме к себи (у своју кућу) на вечеру.

Индикатив презенте пасива глагола III и IV конјугације

III	lěgo, legěre	III	capĭo, capěre
Једн. 1. lěg-or бивам читан 2. leg-ě-ris 3. leg-ĩ-tur Мн. 1. leg-ĩ-mur 2. leg-i-mĩni 3. lěg-u-ntur			capĩ-or бивам заробљен capě-ris capĩ-tur capĩ-mur capi-mĩni capĩ-u-ntur
III	tribũo, tribuěre	IV	erudĩo, erudĭre
Једн. 1. tribũ-or бивам додељен 2. tribu-ě-ris 3. tribu-ĩ-tur Мн. 1. tribu-ĩ-mur 2. tribu-i-mĩni 3. tribũ-u-ntur			erudĩ-or образујем се erudĩ-ris erudĩ-tur erudĩ-mur erudi-mĩni erudĩ-u-ntur

Напомена: глаголи сугласничких и -у основа III конјугације граде индикатив презенте пасива посредством тематских вокала. Глаголи -і основа III конјугације, као и глаголи IV конјугације граде индикатив презенте актива атематски, са изузетком у 3. лицу множине.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите облике:

erudīris, erudīmur, corripīor, corripīuntur, sēcum, nostrum timidissīmus, tīmor nostri, multi vestrum, āmor vestri.

II. Конјугирајте у свим лицима изразе:

ignosco mīhi errōrem; lāvo me; a mē invenītur.

III. Пребаците следеће реченице из актива у пасив:

- 1) Lēgo Phaedri fabellam de lūpō et agnō.
- 2) Carmīna poētārum non tantum legīmus sed etīam ediscīmus.
- 3) Nunc, puēri, vōs erūdit et instrūit magister, cras vīta.
- 4) Memorīam nostri servātis.

TENĒO TĒ, AFRĪCA!

Држим те, Африко!

(Светоније)

Док се искрцавао на афричку обалу,
Цезар се спотакао и пригрливши аф-
ричко тло изговорио је ову реченицу.

INTER NŌS.

Међу нама.

AMĪCUS CERTUS ĪN RĒ INCERTĀ CERNĪTUR.

Прави се пријатељ познаје у невољи.

Речи латинског порекла у српском језику:

цертифицирати (certē, facēre) — писмено
посведочити, потврдити, оверити;

сертификат (certē, facēre) — писмено
уверење, исправа, признаница; сведо-
чанство;

експресионизам (exprimēre) — правац у
књижевности од почетка XX века, за
који је карактеристично изражавање
субјективних идеја и расположења не-
зависно од конвенционалних и об-
јективних судова и стварности.

статист (stāre) — лице које се појављује
на позорници само у споредним, об-
ично немим улогама;

супранатурализам (supra, natūra) — ве-
ра у постојање натприродних сила и у
натприродно и натчулно божанско
откривање религије;

статор (stāre) — непомичан део елек-
тричног генератора;

турбулентан (turbulēntus) — немиран,
буран, узбуркан, необуздан.

XXIV ВЕЖБАЊЕ

(Присвојне заменице; присвојна повратна заменица; индикатив имперфекта пасива глагола I—IV конјугације; пребацивање реченица из актива у пасив)

- 1) Hostes dōmos nostras et agros frugifēros nostros delēbant et ignī vastābant.
- 1a) Dōmus nostrae et agri frugifēri nostri ab hostībus delebantur et igni* vastabantur.
- 2) Magister discipūlos erudiēbat et amābat.
- 2a) _____
- 3) Mī fili, a magistrō tuō bēne erudiebāris.
- 3a) _____
- 4) Omnes nōs verba vestra aurībus accipiebāmus.
- 4a) _____
- 5) Itērum et saepius hostes diem colloquii statuēbant.
- 5a) _____
- 6) Fulgurībus terrebamīni.
- 6a) _____
- 7) Spartam pectōra civiū plus quam moenīa defendēbant.
- 7a) _____
- 8) A rēge Philippō magnus equus emītur.
- 8a) _____
- 9) Filium mēum vīdi. Vidistine filiū tūum?
- 10) Filios sūos vīdit. Vidistine eius filios?
- 11) Homīnes ex operībus sūis agnoscuntur.
- 11a) Homīnes ex operībus eōrum agnoscīmus.

РЕЧИ

Именице

auris, -is, f. уво
coloquium, -iī, n. договор, разговор
Sparta, -ae, f. Спарта
pectus, -ōris, n. груди

Глаголи

agnōsco, 3, agnōvi, agnītum позна-
ти, препознати

porto, 1. portāvi, portātum носити
ēmo, 3. ēmi, emptum куповати

Непроменљиве речи

itērum (прилог) поново, по други
пут

¹)* ignis има абл. једн. igne и ignī.

МОРФОЛОГИЈА

Присвојне заменице (*Pronomina possessiva*)

1. mēus, mēa, mēum мој, -а, -е	noster, nostra, nostrum наш, -а, -е
2. tūus, tūa, tūum твој, -а, -е	vester, vestra, vestrum, ваш, -а, -е

Присвојне заменице се мењају као придеви II и I деклинације на -us, -a, -um и -er, -ga, -rum.

Присвојне заменице, као и присвојна повратна заменица, налазе се углавном у атрибутивној служби, значи слажу се са својом именицом у роду, броју и падежу. Могу се употребити и супстантивирано, као именица, најчешће у средњем роду мн. тѐа -- моје ствари.

Mī amīce, dilīgo te. Пријатељу мој, поштујем те и волим.

Amīcum vestrum in schōlā vīdī. Видео сам у школи *ваше* пријатеља.

Omnes nostra diligīmus. Сви ценимо *своје* (свари).

Супстантивирани средњи род заменице или придева у множини може се превести или средњим родом једнине „наше“ или описно „наше ствари“. Овакав супстантивирани облик косе падеже описује (осим акузатива и вокатива), било да се мења заменица или придев, помоћу именице *rēs*, нпр. *nostra, nostrārum rērum, nostris rēbus, nostra, nostra, nostris rēbus*.

Напомена: вокатив једнине мушког рода заменице *mēus* гласи *mī*.

Присвојне заменице немају посебан облик за 3. лице *његов, њен, њихов*. Ове облике надокнађују присвојним генитивом показне заменице *īs, ea, id*, или присвојном повратном заменицом.

eius његов, њен

eōrum, eārum њихов

Eius magister bōnus est.

Његов (њен) учитељ је добар.

Ном. *eius* magister

Ген. *eius* magistri

Дат. *eius* magistro итд.

Discipūli magistrum laudant; *eōrum* magister bōnus est.

Ученици хвале учитеља; *њихов* учитељ је добар.

Discipūlae magistrum laudant; *eārum* magister bōnus est.

Ученице хвале учитеља; *њихов* учитељ је добар.

Присвојни генитив личне заменице у функцији присвојне заменице стоји испред именице, а присвојне заменице — иза именице.

Присвојна повратна заменица (*Pronomen possessivum reflexivum*)

sūus, sūa, sūum свој, -а, -е

Присвојна заменица *sboj* у нашем језику је заменица свакога лица. Она означава припадање 1. 2. и 3. лицу кад год у једној реченици треба означити да нешто припада њеном субјекту. У латинском језику повратна заменица *suus*, -a, -um употребљава се само за изрицање *sboјине субјекта у 3. лицу једнине и множине*.

(ěgo) patriam *měam āmo*
(tū) patriam *tūam āmas*
(is, ēa) patriam *sūam āmat*

болим sboју отаџбину
болиш sboју отаџбину
боли sboју отаџбину

(nōs) patriam *nostram amāmus*
(vōs) patriam *vestram amātis*
(ii, ēae) patriam *sūam amant*

болимо sboју отаџбину
болише sboју отаџбину
боле sboју отаџбину

Dux copias suas ad urbem duxit. Војсковођа је повео своје чете до града.

Индикатив имперфекта пасива

I	āmo, amāre	II	terrēo, terrēre
Једн. 1. 2. 3.	amā-ba-r бејах вољен ama-bā-ris ama-bā-tur	terrē-ba-r бејах плашен terre-bā-ris terre-bā-tur	
Мн. 1. 2. 3.	ama-bā-mur ama-ba-mīni ama-ba-ntur	terre-bā-mur terre-ba-mīni terre-ba-ntur	
III	agnosco, agnoscere	III	capio, capere
Једн. 1. 2. 3.	agnosc-ēba-r бејах пре- agnosc-ebā-ris познаван agnosc-ebā-tur	capi-ēba-r бејах зароб- capi-ebā-ris љаван capi-ebā-tur	
Мн. 1. 2. 3.	agnosc-ebā-mur agnosc-eba-mīni agnosc-eba-ntur	capi-ebā-mur capi-eba-mīni capi-eba-ntur	
III	statuo, statuere	IV	erudio, erudire
Једн. 1. 2. 3.	statu-ēba-r бејах по- statu-ebā-ris стављан statu-ebā-tur	erudi-ēba-r бејах васпи- erudi-ebā-ris таван erudi-ebā-tur	
Мн. 1. 2. 3.	statu-ebā-mur statu-eba-mīni statu-eba-ntur	erudi-ebā-mur erudi-eba-mīni erudi-eba-ntur	

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите облике и изразе:

mī filī, mēi filīi, fratri tūo, virtūti vestrae, mǎnū suā scrīpsit, eius virtūte, eārum scientiā, virtūtis vestrae memōres estōte, mēa civitāti do, nostra defendīmus.

II. Мењајте:

mē mēaque civitāti do; meam matrem laudo et amo (кроз сва лица у активу и пасиву).

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Multi militum fortium in pugna saepe interficiebantur, rari ab hostibus capiebantur.
- 2) Tempa deorum et domus civium Romanorum a servis custodiebantur.

TŪ QUŌQUE, BRŪTE, MĪ FĪLĪ!

Зар и ти, сине Бруте!

(Према римском историчару Светонију то су биле последње Цезарове речи.)

MĚA PARVĪTĀS.

Моја маленкост.

HŌMO SŪI IŪRIS.

Самосталан, независан човек.

Речи латинског порекла у српском језику:

колоквијум (colloquium) — разговор; усмени испит (на факултету);

колоквијалан (colloquium) — који је својствен свакидашњем језику, ненамештен стил говора;

опус (opus) — дело (научно или уметничко); композиција.

XXV VEЖБАЊE

II 2, 3, 5, 6, 8
II 5, 6, 8

(Показне заменице)

- 1) Opĕra hūius artifĭcis clarissĭma sunt.
- 2) In hīs parietĭbus artifĭcum Graecōrum imagĭnes sunt. Hae imagĭnes ab omnĭbus laudantur.
- 3) Haec verba nōbis obscūra sunt, illa autem clariōra.
- 4) Hūius potentĭa maxĭma est, huic omnĭum homĭnum sālus cāra est, hunc omnes bōni cĭves dilĭgunt, ab hōc spem hābent magnae felicitātis.
- 5) Ferrum māgis necessarĭum est quam aurum; hūius autem cupidiōres sunt homĭnes quam illĭus.
- 6) Nōtum est illud Catōnis: Bōnus agricōla est bōnus vĭr.
- 7) O carissĭme magister, istĭus tui amōris erga discipūlos semper memōres erĭmus.
- 8) Hōmo ipse fāber suae fortūnae est.
- 9) Multi homĭnes de iisdem rēbus eōdem diē non eādem sentiunt.
- 10)* Pompēius puer mĭles in exercĭtū optĭmi imperatōris fūit, adulescens ipse maxĭmi exercĭtus imperātor.

^{10)*} Гнеј Помпеј Велики (106—48. пре н.е.), римски војсковођа и државник, до 87. год. пре н.е. ратовао је под заповедништвом свога оца Гнеја Помпеја Страбона.
puer ... adulescens (предикатно употребљене именице) — као дечак ... као младић

РЕЧИ

Именице

artifex, -ĭcis, m. f. уметник
paries, -ētis, m. зид зграде
imāgo, -ĭnis, f. кип, слика
potentĭa, -ae, f. сила, моћ
sālus, -ūtis, f. добробит, спас
felicitas, -ātis, f. срећа
ferrum, -i, n. гвожђе, мач
Pompēius, -i, m. Помпеј

Глаголи

dilĭgo, 3. dilēxi, dilēctum поштовати,
ценити

Непроменљиве речи

autem (везник) а, па, пак
erga (предлог са акуз). према

Придеви

obscūrus, 3 нејасан, мрачан

МОРФОЛОГИЈА

Показне заменице (*Pronomina demonstrativa*)

hīc, haec, hoc овај, ова, ово	is, ea, id онај, она, оно
iste, ista, istud тај, та, то	ipse, ipsa, ipsum сам, сама, само
ille, illa, illud онај, она, оно	idem, eadem, idem исти, иста, исто

Показне заменице мењају се по I (женски род) и II (мушки и средњи род) деκлинацији. Особитост промене показних заменица је:

Једнина m. f. n.
Генитив -īus
Датив -ī

Једнина				Множина		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Ном.	hīc	haec	hoc	hī	hae	haec
Ген.	hūius	hūius	hūius	hōrum	hārum	hōrum
Дат.	huic	huic	huic	hīs	hīs	hīs
Акуз.	hunc	hanc	hoc	hōs	hās	haec
Абл.	hōc	hāc	hōc	hīs	hīs	hīs
Ном.	iste	ista	istud	isti	istae	ista
Ген.	istīus	istīus	istīus	istōrum	istārum	istōrum
Дат.	isti	isti	isti	istis	istis	istis
Акуз.	istum	istam	istud	istos	istas	ista
Абл.	istō	istā	istō	istis	istis	istis
Ном.	ille	illa	illud	illi	illae	illa
Ген.	illīus	illīus	illīus	illōrum	illārum	illōrum
Дат.	illi	illi	illi	illis	illis	illis
Акуз.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Абл.	illō	illā	illō	illis	illis	illis
Ном.	īdem	eādem	īdem	īdem (īdem, eīdem)	eaedem	eādem
Ген.	eiusdem	eiusdem	eiusdem	eōrundem	eārundem	eōrundem
Дат.	eidem	eidem	eidem	iisdem (īsdem, eīsdem)	iisdem	iisdem
Акуз.	eundem	eandem	īdem	eosdem	easdem	eadem
Абл.	eōdem	eādem	eōdem	iisdem (īsdem, eīsdem)	iisdem	iisdem

Напомена: заменица *ipse, ipsa, ipsum* мења се исто као *iste, ista, istud*; заменица *īdem, eādem, idem* сложена је од *is, ea, id* и непроменљивог суфикса — *dem*. Испред *d* прелази *t* у *n* и зато у акуз. једн. и ген. мн. имамо *eundem, eandem, eōrundem, eārundem*.

Употреба показних заменица

Показне заменице најчешће стоје уз именицу атрибутивно. У именичкој употреби замењују личне заменице 3. лица као наглашенији облик. Средњи род показних заменица такође се употребљава у именичкој употреби (супстантивирано) и са променом која је већ објашњена код присвојних заменица.

hīc — означава биће или предмет у непосредној близини првог лица које говори (овај, -а, -о поред мене), нпр.

Hōs discipūlos linguam Latīnam dōcēo. (атрибутивна употреба)

Obe ученике (пред собом) поучавам у латинском језику.

Hī mē ad sē dūcunt. Ови ме воде својој кући. (наглашена, лична заменица).

Haec mihi nota sunt. Ово ми је познато. (именичка употреба)

istē — означава биће или предмет удаљенији него *hīc*, а поред 2. лица једн. или мн. коме се обраћа:

Ista tua amicitia mihi carior auro est. То *твоје* пријатељство ми је драгоценије од злата.

illē — означава особу или предмет удаљеније и од *hīc* и од *iste*; има понекад функцију истицања особина: *Ille Tibērius Gracchus strenuus tribunus plebis fuit.* Слабни Тиберије Грах био је одважан народни трибун.

illud уз посесивни генитив властитог имена значи она (изрека):

Celeberrimum est illud Caesaris: Veni, vidi, vici! Веома је чувена она Цезарова изрека: Дођох, видех, победих!

hīc и *illē* служе за супротстављање два бића или предмета:

Hic modestia, ille iactatione clarus fuit. Овај је био славан по скромности, онај по разметању.

Када *hīc* и *illē* замењују лице или ствари именоване у претходној реченици, онда се *hīc* односи на последњи појам претходне реченице, а *ille* на онај први.

Maxima est laus Achillis et Ulixis: huius prudentia, illius virtus ab Homero laudatur. Веома је велика слава Ахила и Одисеја: Хомер хвали досетљивост *овога* (последњег), а *онога* (првог) храброст.

is, ea, id — кад стоји уз именицу (атрибутивно) значи овај. Тако се често употребљава у спрези са односном заменицом:

Ei pueri, qui discunt, sciunt. Они дечаци, који уче, знају.

ipse — служи за истицање (он, она, оно лично, сам, -а, -о) и стоји иза имена на које се односи:

Dūcem ipsum vīdi. Видео сам војсковођу *ілабом* (самог војсковођу).

Ipsē dixit. Он лично је рекао.

Тако може појачавати и личне заменице.

Ego ipse vīdi. Ја сам лично видео.

idem — означаје лице или ствар исте врсте:

Tu autem eōdem mōdō omnes causas āges? Да ли ћеш на исти начин водити све парнице?

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите изразе одредивши врсту употребе показних заменица:

ab agricōlis ipsis arātur, laus ipsīus imperatōris, in eōdem lōcō mansit, dēcus eiusdem rei publicae, narro haec, illa exempla virtūtis, hae dūrae lēges, haec filia nōbis carissīma, hi ad nōs venērunt, huius nōmen clārum est.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Мудрац у себи има богатство; наиме у њему самом су истинска добра.
- 2) Грађани исте државе имају иста права, исте обичаје, истим законима, истим магистратима се покоравају.
- 3) Стрпљив и храбар човек себе самог чини срећним.

III. Деклинирајте и преведите супстантивирани облици придева и заменица:
mea, sua, omnia, multa.

NOSCE TĒ IPSŪM.

Упознај себе сама.

Латински превод чувене Сократове мисли урезане на тимпанону Делфијског храма.

ID EST.

(Скраћеница: i. e.)
То јест.

HŌC LŌCŌ.

На овом месту.
Овде.

Речи латинског порекла у српском језику:

потенција (*potentia*) — моћ, сила, снага, јачина; покретна сила; степен једног броја;
опскуран (*obscurus*) — мрачан, нејасан, неразумљив;
егоцентричан (*ego, centrum*) — који у свом мишљењу и делању у средиште свега ставља своје сопствено ја;
ипсизам (*ipse*) — себичност, самољубље.

XXVI VEŽBAŃE

(Односна заменица; футур I пасива глагола I—IV конјугације)

DEMOSTHĚNES ATHENIENSES MŎNET*

1) DemosthĚnes, ille Atheniensĭum orātor, cūius oratiōnes ab hominĭbus orbis terrae leguntur, inimĭcus Philippi, Macedŏnum rēgis fūit. 2) Consilĭa Philippi, quae oratōri lūce clariōra fuērunt, a DemosthĚne Atheniensibus aperientur. 3) Cĭves et urbis primōres, quōrum ūnam partem rex aurō et pecuniā corrupĕrat, DemosthĚnes orationĭbus suis admonĕbat: „Initiŏ oppĭda, quae Macedonĭbus finitĭma sunt, capientur; agri et vĭci vastabuntur, delebuntur. 4) Deinde castra in Atticā, quam tantum amāmus, ponentur. 5) Mox etiā urbs nostra ab hostĭbus vĭ opprimĕtur, bŏna publicā et privāta diripientur. 6) Condiĭōnes nŏbis et lĕges nŏvae a rēge statuentur. 7) Omnes nŏs, qui libertātem amāmus, Macedonĭbus parĕre cogĕmur.“

РЕЧИ

Именице

DemosthĚnes, -is, m. Демостен
oratiŏ, -ŏnis, f. говор
inimĭcus, -i, m. непријатељ
lux, lūcis, f. светлост
primōres, -ŏrum, m. најугледнији
људи, прваци
vĭcus, -i, m. село, четврт града
condiĭŏ, -ŏnis, f. услов,
погодба, захтев

Глаголи

corrūmpo, 3. corrūpi, corruptum
уништити, подмитити
admonĕo, 2. admonŭi, admonĭtum
опомињати
oppriĭmo, 3. oppressi, oppressum
притиснути
diripĭo, 3. diripŭi, direptum пљачка-
ти, разграбити
cŏgo, 3. coĕgi, coactum присилити

Придеви

finitĭmus, 3 суседни с ким (дат.)

privātus, 3 лични

* ДЕМОСТЕН (*DĕmosthĚnes* 384—322. г. пре н. е.) био је један од највећих грчких говорника. Своју беседничку каријеру започео је судским беседништвом: најпре у парницама које је водио против својих старалаца који су му упропастили очевину а потом је, да би побољшао своје материјално стање, почео писати за плату беседе за оне који су имали неку парницу.

Активно је учествовао у политичком животу свога града. Нарочито се истакао својим говорима против Филипа II, бранећи и речју и делом самосталност своје отаџбине.

Умро је на Калаурији, попивши отров да не падне жив у руке непријатељима.

МОРФОЛОГИЈА

Односна заменица (*Pronōmen relatīvum*)

quī, quae, quōd који, -а, -е

Једнина				Множина			
	m.	f.	n.	m.	f.	n.	
Ном.	quī	quae	quod	quī	quae	quae	
Ген.	cūius	cūius	cūius	quōrum	quārum	quōrum	
Дат.	cui	cui	cui	quibus	quibus	quibus	
Акуз.	quem	quam	quod	quos	quas	quae	
Абл.	quō	quā	quō	quibus	quibus	quibus	

Напомена: акузатив једнине мушког рода и облик за датив и аблатив множине сва три рода имају наставке III дефлекције.

Односна заменица може се употребити:

— атрибутивно

Puellae, quae impīgrae sunt, bōnae discipūlae sunt.

Девојке које су вредне добре су ученице.

— именички

Puella, quam in schōlā vidisti, fratris mēi amica est.

Девојка коју си видео у школи, пријатељица је мога брата.

Quae de amīcō nostrō ad mē scrībīs, mīhi iam nōta sunt.

Оно што ми пишеш о нашем пријатељу, већ ми је познато.

Ген. једн. *cūius*, и ген. мн. *quōrum*, *quārum* често преводимо заменицом *чији*, *-а*, *-е*:

Populus, cūius āmor libertātis carīor vītā est, ab hostībūs non vincētur.

Народ *чија* је љубав према слободи скупља од живота, неће бити побеђен од стране непријатеља.

Предлог *cum* се са односном заменицом спаја као енклитика: *quōcum*, *quācum*, *quībuscum*, при чему се нагласак помера на последњи слог заменице.

Односној заменици често претходи показна заменица *is*, *ea*, *id*:

Is qui discit, scit. Онај који учи, зна.

Кад су обе заменице у истом падежу, показна се изоставља, те се односна заменица јавља на почетку реченице и преводи се онај који, онај:

Qui discit, scit. Онај који учи, зна.

Онај учи и зна.

Футур I пасива

I	vasto, vastāre	II	monēo, monēre
Једн. 1. vastā-bor бићу разорен 2. vasta-bēris 3. vasta-bītur Мн. 1. vasta-bīmur 2. vasta-bimīni 3. vastā-buntur		monē-bor бићу опоми- mone-bēris њан mone-bītur mone-bīmur mone-bimīni monē-buntur	
III	lēgo, legēre	III	capīo, capēre
Једн. 1. leg-ar бићу читан 2. leg-ēris 3. leg-ētur Мн. 1. leg-ēmur 2. leg-emīni 3. leg-entur		capī-ar бићу освојен capi-ēris capi-ētur capi-ēmur capi-emīni capi-entur	
III	statūo, statuēre	IV	aperīo, aperīre
Једн. 1. statū-ar бићу постав- 2. statu-ēris љан 3. statu-ētur Мн. 1. statu-ēmur 2. statu-emīni 3. statu-entur		aperī-ar бићу откриван aperi-ēris aperi-ētur aperi-ēmur aperi-emīni aperi-entur	

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике одредивши врсту употребе односно заменице:

hostīum, quōrum arma vidīstis; cum gloriā, cūius memōres sūmus; puellis, quārum comae vittis ornabuntur; amīco, qui fuērat vobiscum, dīxi; narrāte, quae legīstis.

II. Преведите на латински језик следеће облике:

бићу хваљен, биће разаран, бићемо послани, биће додељена, бићете заробљени, бићеш кажњен, биће купљени, бићу читан.

III. Допуните следеће реченице одговарајућим падежом односне заменице qui, quae, quod:

1) Agricōla, _____ agrum ārat,
(који)

_____ littēras accepīsti,
(од кога)

_____ in agrō vidistis,
(кога) _____ in casā parvā habītat.

2) Oppīda, _____ ad mārīs litōra sīta sunt,
(који)

_____ incōlae divitiās hābent,
(чији) _____ pulchra sunt.

3) Āvem, _____ superbissīma omnīum avīum ērat,
(која)

_____ pavōnum pennae pulchriōres quam suae ērant,
(којој) _____ grex proprius contempsit.

CONDICIŌ SINE QUĀ NŌN.

Услов без кога је нешто немогуће.
(Једино под тим условом.)

QUAE NŌCENT, SAEPE DŌCENT.

Што шкоди, често учи.

Речи латинског порекла у српском језику:

ораторика (orātor) — говорништво, говорничка вештина;

орација (oratiō) — говор, беседа;

приватан (privātus) — који није државни, који припада једној личности, лични, незваничан; поверљив;

корумпирати (corrumpere) — кварити, изопачити; подмитити, поткупити;

опресиван (opprimere) — угњетачки, који гуши.

XXVII ВЕЖБАЊЕ

(Упитне заменице)

- 1) Discipŭli, qui conditōres Rōmae, Italīae capītis, fuērunt? Quis vestrum scit?
— Omnes, magister, scīmus. Romŭlus et Rēmus Rōmam condidērunt.
- 2) Quae patriā eōrum fuit?
— Alba Longa, Latinārum urbium opulentissima, eōrum patriā fuit.
- 3) Quōrum filii Romŭlus et Rēmus fuērunt?
— Martis, dēi belli et armōrum, et Rhēae Silvīae, Numitōris filiae, filii fuērunt.
- 4) Quid dicētis mīhi de Amulio, Numitōris frātre?
— Vir pessīmus et crudelissīmus fuit, nam frātre Numitōrem ex patriā pepulit, nepōtes eius in alvō positos in Tibērim coniēcit.
- 5) A quō gemini inveniuntur?
— A lŭpā gemini inveniuntur et lacte nutriuntur. Deinde pastor regiŭs (Faustŭlus ei nōmen fuit) geminos inveniet, in cāsam suam asportābit et ut liberos suos educābit.
- 6) Quibuscum Romŭlus et Rēmus Amulium necavērunt?
— Gemini cum pastoribus, sociis suis, Amulium necavērunt et Numitōri, āvo sŭo, regnum Albae Longae reddidērunt.

РЕЧИ

Именице

conditor, -ōris, m. оснивач
āvus, -i, m. деда
nepos, -ōtis, m. унук
lŭpa, -ae, f. вучица
lac, lactis, n. млеко
pastor, -ōris, m. пастир
Faustŭlus, -i, m. Фаустул

Глаголи

nutrio, 4. nutrivi, nutritum хранити
asporto, 1. asportavi, asportatum од-
нети
edŭco, 1. educavi, educatum одгајити

МОРФОЛОГИЈА

Упитне заменице

(Pronomīna interrogatīva)

quīs, quīd? ко, шта? (именички облик)

quī, quae, quōd? који, -а, -е? (придевски облик)

Једнина		
	m. f.	n.
Ном.	quīs	quīd
Ген.	cū ius	cū ius
Дат.	cui	cui
Акуз	quem	quīd
Абл.	quō	quā rē

Упитна заменица *quī, quae, quōd?* мења се исто као односна заменица.

Заменица *quīs, quīd?* употребљава се именички:

Quētm ex amīcis ad te vōcas? Кога од пријатеља позиваш у кућу?

Quīd āgis? Шта радиш?

Заменица *quī, quae, quōd?* употребљава се придевски:

Quōs libros lēgis? Које књиге читаш?

Напомена: горе наведене упитне заменице употребљавају се за више од две особе или два предмета. Ако се формулише питање за две особе или два предмета употребљава се заменички придев *ūter, ūtra, ūtrum?* који од двојице, од две, од два?

Cicēro et Demosthēnes optīmi oratōres fuērunt. Ūter eōrum melior fuit? Цицерон и Демостен су били најбољи говорници. Који је од њих двојице био бољи?

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће изразе одредивши врсту употребе упитних заменица:

quis discipulōrum? ūter vestrum? de quā rē librum scrībis? cui gratīam debēmus? quae vidētis? quae spes? quā in pugnā vītā amīsīt? cūis in honōrem? quid nōvi?

II. Преведите на латински језик следеће реченице:

- 1) Ко је од говорника у Грчкој био славнији од Демостена?
- 2) Имам две кћери. Коју си јуче видео?
- 3) Које сте девојке видели у школи?

III. Допуните следеће реченице одредивши врсту употребе упитних заменица:

- 1) _____ filiā Mars, deus belli et armorum, amavit?
(Чију)
- 2) _____ effigiem in domo mea vidisti?
(Коју)
- 3) _____ cras aget?
(Шта)

IV. Преведите на српски језик:

Qui sunt qui foedera rupērunt? Carthaginenses. Qui sunt qui crudēle bellum in Italiā gessērunt? Carthaginenses. Qui sunt qui Italiā deformavērunt? Carthaginenses.

(Катон Старији против Картагињана)

CUI BŎNO?

У чију корист?

NŌN QUĪS, SĒD QUĪD.

Не ко, већ шта.

(Када је извршилац неког дела непознат, онда се у истрази полази од овог питања)

Речи латинског порекла у српском језику:

лактати (lact) — соли млечне киселине;

лактичан (lact) — млечан;

лактоза (lact) — шећер који се добија од млечног шећера;

кондиционализам (conditio) — учење по којем појам узрока треба заменити појмом услова;

федерализам (foedus, fr. fédéralisme) — државно уређење које здружује већи број држава и покрајина у политички, привредни и културни савез, при чему поједини чланови савеза задржавају што већу самосталност;

деформисати (deformare) — унаказити, наружити, искварити облик.

КЊИГА У РИМЉАНА

Попут римске књижевности и сама књига у Риму класичног периода била је у свему налик на своје грчке узор. Назив за књигу *liber* потиче из времена када се писало на кори дрвета. Римска традиција помиње и *libri lintei*, из чијег имена се може закључити да је писано на ланеном платну. Бронзане, потом оловне таблице служиле су за записивање плебисцита, закона и њихових копија и чуване су у *Tabularium*-у крај Сатурнова храма или у Церерином храму. Дрвене таблице које су могле имати две или више дашчица повезаних кожним ремењем и чија је свака страна била бељена кредом или превлачена воском да би се добила површина за писање, користиле су се у приватном животу за кореспонденцију, званична документа, трговачке забелешке, у шко-

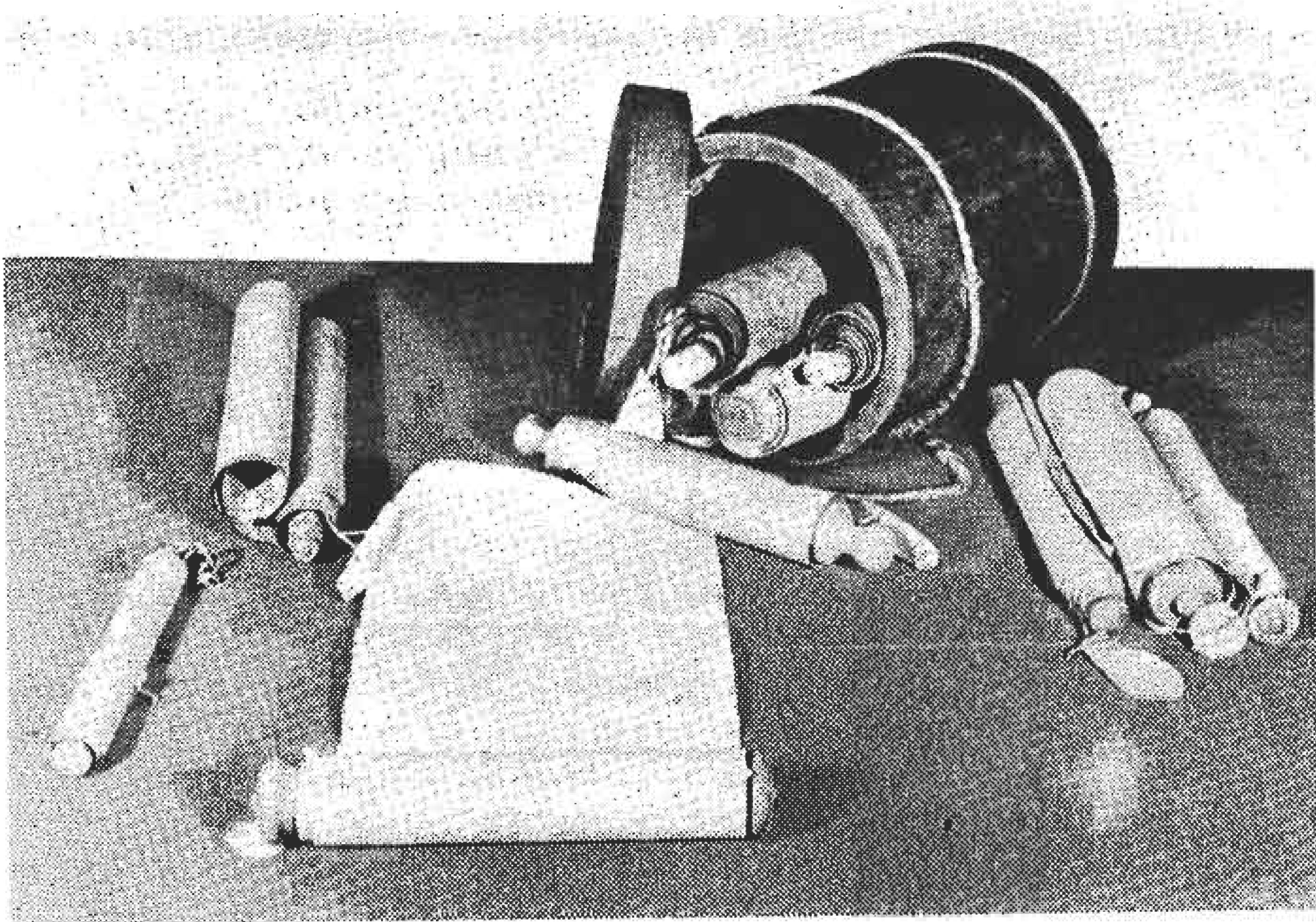
лама итд. Да су таблице почеле да се употребљавају веома давно, доказ су ови стихови из Хомерове Илијаде (VI, 169 ст.):

„...но га у Ликију посла, и погубне¹) даде му знаке
што их на сложеној дасци смртоносних нацрта много.“

(Превод М. Ђурић)

У Јонији је као материјал за писање служила и кожа коза или оваца специјално препарирана и Херодот, грчки историчар из V в. пре н. е., каже да Јоњани зову књиге *diphtherae*. Но, стари су предност давали папирусу и премда је у II в. пре н. е. производња коже за писање била усавршена у Пергаму, једном од културних центара тог времена, и створен је пергамент (*membrāna*), за писање књига све до IV в. н. е. углавном је био у употреби папирус. Плиније Старији (римски писац из I в. н. е.) детаљно описује саму биљку где успева и како се прерађује. У мочварној делти Нила успевао је папирус и Египат је држао монопол производње и извоза овог материјала. Са влакнасте сржи биљке секли су танке траке једнаке дужине и слагали их у правцу биљних нити у првом слоју вертикално, а у другом хоризонтално. Ова два слоја би пресовали и добијали лист (*plagūla*). Ове листове су лепили и добијали потребну дужину траке око 10 m. Пошто би је препарирали, на њој се могло писати (*charta*), и то су чинили само са оне стране на којој су влакна лежала хоризонтално. Писали су у ступцима; и у једном ступцу могло је бити од 24 до 45 редова текста. Пошто су крајеви свитка били изложени крзању, јер се после сваког читања свитак морао премотавати, глачали су их и премазивали црном и црвеном бојом и за доњи крај причвршћивали су пруте (умбилице), који су на крајевима имали задебљања (сонија). Око ових пруте су књигу намотавали и разматавали, па отуда њен назив *volumen*. Да би свитак заштитили од влаге и мољаца, потапали су га у кедрово уље и полагали у кутије (*capsae*). У I в. н. е. у Риму се појавио нотес од пергамента, новина коју су изумели Римљани, који је имао облик као таблице и био повезан на исти начин кожним ременом. Из овог нотеса, који је служио за „цепна издања“ и за личне прибелешке, развио се облик књиге (*cōdex*) која се задржала до данашњег дана. Таква књига у Риму биће прихваћена већ од II в. н. е. од хришћанске цркве, док ће се у световној књижевности свитак задржати све до IV в. н. е. Листови у кодексу су били од пергамента или ређе од папируса. Писали су мастилом начињеним од чађи и смоле (*ātramentum*), зашиљеном писаљком од трске (*calāmus*). Пут којим је античка књига ишла од писца до читаоца овако је изгледао. Писац би свој примерак рукописа давао књижару (*biblīōrōla*), који је могао бити истовремено и издавач (*lībrārius*). Текст су умножавали обучени робови. Цицеронов пријатељ Атик је своје обучене робове ставио на располагање својим пријатељима и тако су Цицеронова дела била издавана. Књижари су имали радње (*tābernae*) на форуму и у улици *Argīlētum* (излазила је на форум кроз Јанову капију) и истицали су списак књига које нуде купцима. Цена је зависила од врсте издања (и они су знали за луксузна издања), старости рукописа, издавача, писара итд. Римљани су имали и радње у којима су се за скупе паре могли купити стари рукописи. Таква једна антикварница

¹ Писмо које спомиње Хомер садржавало је упутство да доносиоца треба погубити.

Римски свици и њихова заштитна кућија (Рим, Музеј римске културе)

на гласу постојала је у Брундизију на југу Италије. На жалост, рукописи који су се продавали због самог начина умножавања имали су доста грешака и томе се није могло стати на пут. Богати Римљани су имали приватне библиотеке, а у самом Риму је у IV в. н. е. било 28 јавних библиотека.

XXVIII ВЕЖБАЊЕ

(Употреба времена у латинском језику)

DŪO MŪLI ET LATRŌNES

1) Dūo mūli sarcīnis gravībus onusti īter faciēbant. 2*) Mulōrum alter vim nummi, alter copīam vīlis hordēi portābat. 3)* Mūlus pretiōsō onēre superbus excelsā cervīce incedēbat, sociūm contemnēbat. 4) Mūlus vīlī hordēō onustus placīdos grādus faciēbat, cum subīto latrōnes ex insidiīs erupērunt. 5) Nummum diripuērunt, mūlum, qui divitiās portābat, vulneravērunt, vīle hordēum neglexērunt. 6) Tum mūlus, qui vulnēra accepērat, tristem sortem flēbat cum alter dixit: 7) „Fēlix sum, quia vulnus non accēpi et ōnus servāvi.“ 8) Hāc fabellā Phaedrus homīnes dōcet: Divitiāe homīnum cupiditātes incitant. 9) Homīnes, si superbi divitiīs fuērint, magnis saepe pericūlis obnoxii ērunt.

(Према Федру)

РЕЧИ

Именице

mūlus, -i, m. мазга
sarcīna, -ae, f. товар
hordēum, -i, n. јечам
ōnus, -ēris, n. бремене, терет
cervix, -īcis, f. врат, шија
grādus, -us, m. корак
vulnus, -ēris, n. рана
sors, sortis, f. коцка, усуд
fabella, -ae, f. басна

Придеви

pretiōsus, 3 скупочен
excelsus, 3 висок, уздигнут
placīdus, 3 миран, тих
vīlis, -e безвредан, јефтин
obnoxius, 3 подложен, изложен (опасности)
tristis, -e жалостан, тужан

Глаголи

incēdo, 3. incesi, incesum корачати, ступати
grādus facēre корачати
erumpo, 3. erūpi, eruptum провалити
vulnēro, 1. vulnerāvi, vulnerātum рањавати

porto, 1. portāvi, portātum носити
vulnus accipēre бити рањен
flēo, 2. flēvi, flētum плакати над нечим, лити сузе
neglēgo, 3. neglexi, neglectum не обраћати пажњу, занемаривати

2)* alter..., alter... један... други (од два) 3)* pretiōsō onēre superbus аблатив узрока охол због скупоченог товара.

МОРФОЛОГИЈА

Употреба времена

Време се може употребити *ајсолуџно* или *релативно*. Ако је време употребљено апсолутно, његово се збивање одређује према тренутку у коме се говори. Тако може изражавати садашњу, прошлу или будућу радњу.

Ако је време употребљено релативно, оно се налази у зависној реченици, а збивање му се одређује према предикату главне реченице. Тако се предикати у зависној реченици могу збивати истовремено са предикатом главне реченице, могу му претходити или уследити после њега.

У латинском језику разликујемо два глаголска вида — несвршени (*infectum*) и свршени (*confectum*). Облици презентске основе изражавају несвршени глаголски вид, док облици перфекатске основе изражавају свршени глаголски вид.

Несвршени глаголски вид

Презентом се може изразити:

- радња која траје или се понавља у садашњости
Lūna aliēnā lūce relūcet. Месец сија туђом светлошћу.
- збивање у прошлости у живом приказивању (историјски презент)
Omnia oppida, vicos, privata aedificia incendunt, frumentum omne comburunt, iter facere iubent. Сва утврђена насеља, села, приватне зграде су запалили, све жито су спалили, наредили су да се креће на пут.
- истина која важи за сва времена, обично у пословницама (гномски презент)
Dat victoria vires. Победа улива снагу.
- саопштења писаца из давнина јер нас увек у тренутку читања обавештавају о нечему (литерарни презент)
Plato docet: anima immortalis est. Платон учи: душа је бесмртна.
- збивање у будућности (презент уместо футура)
Omnes mihi hoc facile concedunt. Сви ће ми ово лако признати.

Имперфектом се може изразити:

- радња која је трајала или се понављала у прошлости,
In divitum Romanorum domibus servi noctu vigilabant, domum custodiēbant.
У палатама римских богаташа робови су ноћу бдели и чували палату.
- упоредну радњу у прошлости која говори о околностима под којима се врши упоредна радња или перфект (дескриптивни имперфект),
An tum eras consul cum in Palatio domus mea ardebat? Да ли си тада био конзул када је горела моја кућа на Палатину?
Archimedes circulos in harēnā describēbat cum miles Romanus eum interfecit.
Архимед је цртао на песку кругове када га је убио римски војник.

- покушај да се изврши радња
Galli libertatem patriae contra Caesarem frustra defendebant. Гали су узалуд покушавали да бране слободу отаџбине од Цезара.

Футуром се може изразити:

- намеравана радња у будућности
Cras ad te veniam. Сутра ћу доћи к теби.
- заповест за 2. и 3. 1. једн. и мн.
Si quid novi acciderit, scribes. Ако се буде догодило нешто ново, пиши!
- општа истина која важи за сва времена (гномски футур)
Cornix cornici oculos non effodiet. Врана врани очи неће ископати.

Свршени глаголски вид

Перфектом се може изразити:

- прошла радња која се завршила а чије се последице осећају у садашњости (перфект-презент, логички перфект)
Ex amico cognovi casum tuum. Од пријатеља сам сазнао (те сада знам) за твоју несрећу.
- радња завршена у прошлости (историјски перфект)
Celeberrimum est Caesaris dictum: Veni, vidi vici. Веома је славна Цезарова изрека: Дођох, видех, победих.
Историјски перфект може се превести нашим аористом или перфектом.

Плусквамперфектом се може изразити:

- прошла радња завршена пре неке друге прошле радње у релативној употреби
Scipio, hostium ducem, cuius castra invaserat, cepit. Сципион је непријатељског заповедника, чији табор бејаше напао, заробио.
- прошла радња завршена пре неке друге прошле радње у апсолутној употреби (ређе се употребљава) када је из контекста јасно да је плусквамперфекту претходила нека млађа прошла радња,
Dageus classem ingentem comparaverat. Дарије бејаше припремио огромну флоту. (Он се већ са флотом налазио у Грчкој).

Футуром II може се изразити:

- у релативној употреби будућа радња старија од футура I
Si verum dixeris, tibi ignoscam. Ако будеш рекао истину, опростићу ти. Ако кажеш (свршени вид у презенту) истину, опростићу ти.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте, преведите реченице са латинског језика. Разврстајте глаголске облике у њима према глаголском виду и врсти времена, означивши њихову апсолутну или релативну употребу.

Vulpes et corvus

1) Si hōmo adulatōrum verbis aures praebuērit, stulte faciēt. 2) Nam saepe stultus serā paenitentiā poenam dat. 3) Corvus ad procēram arbōrem advolāvit et sēdit. 4) Rostrō tenēbat casēum, quem de fenestrā asportavērat. 5) Vulpes vīdit corvum et: „Quam pulcher es, corve, quam splendent pennae corpōris tui! 6) Suavissimam vōcem certe habēre dēbes!“ Dum vōcem ostendēbat, corvus casēum amīsit. 8) Stātim vulpes callīda et dolōsa casēum rapūit et fūgit.

DIVITIĀRUM ET FORMAE GLORIĀ FLUXA EST.	EXPERIENTĪA DŌCET.
Крхка је слава богатства и лепоте.	Искуство поучава.
(Салустије)	(Вергилије)

Речи латинског порекла у српском језику:

неглигентан (neglegēre, negligere) — немаран;
прециозан (pretiōsus) — скупоцен;
инвадирати (invadēre) — упасти у туђу земљу с војском;
казеин (casēus) — врста беланчевине која се налази у млеку и издваја се приликом сасиравања под утицајем киселине.

XXIX VEЖБАЊE

(Партицип перфекта пасива; индикатив перфекта пасива)

DE SYRACUSĀRUM OBSIDIŌNE

1) Secundō bellō Punīcō adversus Carthaginienses gestō, Siciliā a Romānis defecērat. 2) Ob ēam causam Syracūsae, urbs Siciliae opulentissīma, a M. Claudīo Marcellō, Romanōrum consūle, ingentī obsidiōne pressae sunt. 3) Urbs et arce et moenībus et portū ad obsidiōnem bēne munīta Romānis diu resistēbat. 4*) Iis enim temporībus erat Syracūsīs Archimēdes, spectātor caeli sidērumque doctissīmus, a quō varīa tormenta inventa sunt. 5) Ab eō homīne mirabīlī plūs detrimenti milītum et navīum factum est quam a cetēris defensorībus. 6) Plūres Romanōrum milītes necāti sunt; multae nāves flammis consumptae sunt. 7) Tandem urbs obsesa post trēs annos a Romānis capta est. 8*) M. Claudius Marcellus ob mirabīlem eius scientīam Archimēdem servāre cupīvit; sed a milīte in errōrem ductō vir clarissīmus nacātus est.

(Према Титу Ливију)

4*) АРХИМЕД (*Archimēdes*) III в. пре н. е., био је знаменити математичар и проналазач, родом из Сиракузе. Бавио се израчунавањем површине и запремине геометријских тела; при израчунавању обима круга први је приближно одредио вредност броја π ; открио је законе полуге („Дај где да станем и покренућу земљу“), и тзв. *Архимедов закон*. Нешто је од његових дела сачувано. Погинуо је приликом заузећа Сиракузе, а на његовом гробу био је постављен, по његовој жељи, ваљак на коме је била лопта у спомен на његово дело О лопти и ваљку. Када је Цицерон (I в. пре н. е.) дошао на Сицилију једва је нашао његов гроб зарастао у коров. Препознао га је по карактеристичном надгробном споменику.

8*) *in errorē dūcor* доведен сам у заблуду.

РЕЧИ

Именице

Syracūsae, -ārum, f. Сиракуза,
главни град Сицилије
obsidiō, -ōnis, f. опсада
Siciliā, -ae, f. Сицилија
M(arcus) Claudīus Marcellus М. Клаудије Марцел, освајач Сиракузе 212. г. пре н. е.
Archimēdes, -is, m. Архимед
spectātor, -ōris, m. посматрач
caelum, -i, n. небо
sīdus, -ēris, n. сазвежђе
detrimentum, -i, n. штета; пораз

Глаголи

deficiō, 3. defēcī, defectum (а са абл.) одвојити се, оцепити се
prēmo, 3. pressi, pressum притиснути
resisto, 3. restītī (са дат.) опирати се, бранити се
consūmo, 3. consumpsi, consumptum уништити, сатрти
obsidēo, 2. obsēdi, obsessum опседати

Непроменљиве речи

diu (прилог) дуго, дуже време
tandem (прилог) напoкoн, напoкoн ипак
adversus (предлог са акуз.) против

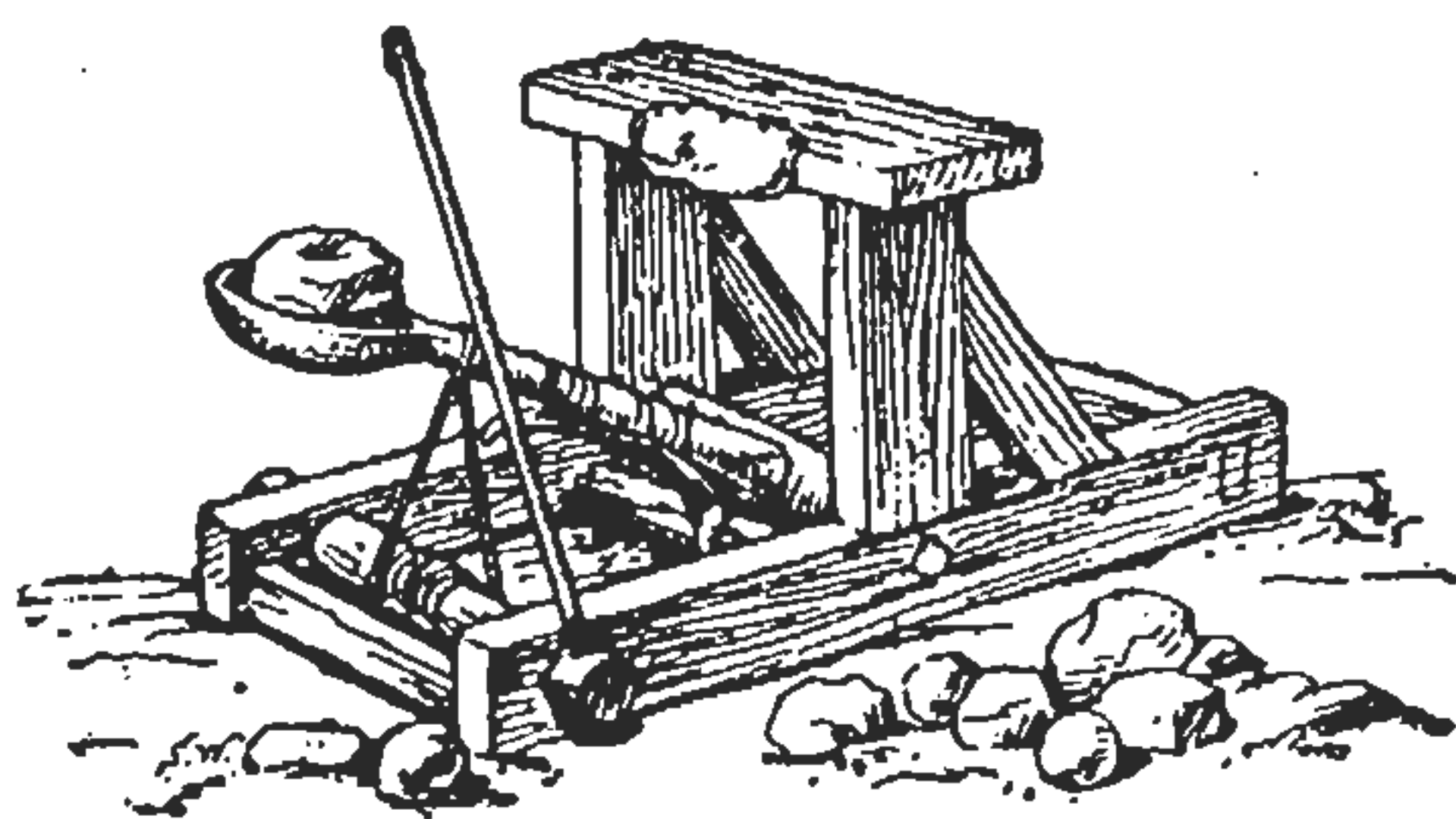
При опсади градова Римљани су употребљавали следеће справе за бацање пројектила (tormenta):

катапулте (*catapultae*) — машине које су избацивале пројектиле у хоризонталном правцу;

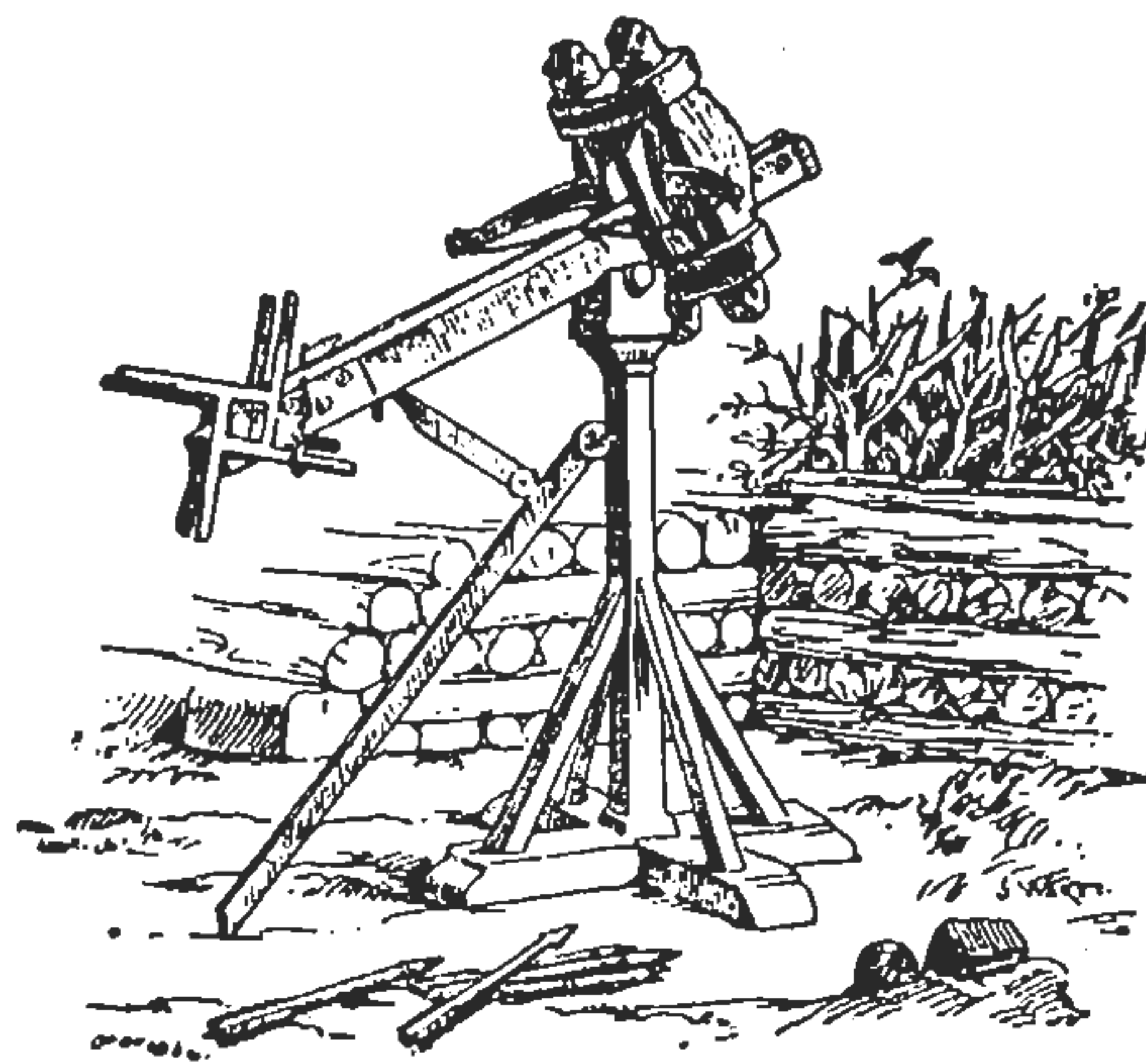
балисте (*ballistae*) — које су бацале тешке пројектиле преко зидина, јер им је путања била парабола;

скорпионе (*scorpiōnes*) — мале катапулте које је могао да носи и премешта један човек; били су то луци од челика са тетивом од говеђе жиле;

дивљег магарца (*ōnāgrus*) — који је служио за избацивање крупног камења.

Catapulta

Ballista

МОРФОЛОГИЈА

Сложена времена

Сложена времена у латинском језику граде се од партиципа перфекта пасива и одговарајућих облика помоћног глагола *esse*.

Партицип перфекта пасива је глаголски придев и одговара нашем трпном придеву (заробљен, -а, -о). Добија се од партиципске основе која се гради додавањем глаголској основи суфикса *-to*, који је код неких глагола прешао у *-so*, нпр. *dic-to* — *dictus*, -а, -um, *missus*, -а, -um. Пошто су при оваквој творби честе гласовне промене, партицип перфекта пасива лакше ћете извести од четвртог облика глагола, нпр.

сарѿо
1. л. једн.
презента

сарѣре
инфинитив

сѣри
1. л. једн.
перфекта

сартум
партицип
перфекта
пасивног
ср. род

заробити

Четврти облик глагола *captum* узме се за ном. јед. партиципа перфекта пасива средњег рода и према њему гради се мушки род на *-us* и женски на *-a*.

captus, -ă, -um, заробљен, -а, -о

Кад стоји као атрибут уз именицу, партицип перфекта пасива преводи се нашим трпним придевом или односном реченицом, нпр. *discipŭlus monĭtus* — опоменут ученик или ученик који је опоменут.

Партицип перфекта пасива показује радњу која се завршила пре радње главног глагола, нпр.

Urbem obsessam et captam milites vastavērunt.

Ойсегнуи и осбојен град војници опустошише.

Индикатив перфекта пасива

capio, 3. cepi, captum		Партицип перфекта пасива	Инд. презенте гл. esse
Једн. 1. captus, -a, -um sŭm	заробљен, -а, -о сам	captus, -a, -um	sŭm
2.	ēs		ēs
3.	ēst		ēst
Мн. 1. capti, -ae -a sŭmus	заробљени -е, -а смо	capti, -ae, -ă	sŭmus
2.	estis		estis
3.	sŭnt		sŭnt

Партицип као део глаголског предиката слаже се са својим субјектом у роду, броју и падежу, нпр.:

Discipŭlus ā māgistrō monĭtus est.

Discipŭli a magistrō monĭti sunt.

Discipŭla a magistrō monĭta est.

Discipŭlae a magistrō monĭtae sunt.

Напомена: уочите разлику између:

Discipŭlus a magistrō monētur.

Discipŭlus a magistrō monĭtus est.

Ученик бива о п о м и њ а н од учитеља.
трајни глаголски вид

Ученик је опоменут од учитеља.

свршени глаголски вид

СИНТАКСА

2) *Syracŭsae, urbs opulentissĭma, obsidiōne pressae sunt.*

Syracŭsae, urbs opulentissĭma, obsidiōne pressa est.

Ако именица *plurāle tantum* има апозицију, предикат се слаже или са именицом или са њеном апозицијом.

4) Syracūsis — у Сиракузи

Име града (plurāle tantum) без атрибута и апозиције стоји на питање где? у аблативу (места) без предлога.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Напишите партицип перфекта пасива наведених глагола и преведите:
dāre, delēre, tollēre, cupēre, aperīre.

II. Допуните следеће реченице:

1) Quae urbs Siciliāe a Romānis _____ ?
(је освојен)

2) Multa tormenta ab Archimēde _____ .
(су пронађене)

III. Преведите реченице на латински језик (активно и пасивно):

- 1) Тит Ливије је испричао и историју три пунска рата.
- 2) Сенат је назвао Цицерона оцем отаџбине.
- 3) Цицерон је пронашао Архимедов гроб.

ALĒA IACTA EST.

Коцка је бачена.

(Светоније, римски историчар, ове речи приписује Цезару кад је решио да пређе речицу Рубокон и отпочне грађански рат.)

ACTA EST FABŪLA.

Представа је завршена.

(Светоније каже да су ово биле последње речи цара Августа; иначе, овим речима су стари глумци завршавали казивање комедије.)

Речи латинског порекла у српском језику:

дефицит (deficere) — мањак;

резистентан (resistere) — отпоран, тврд.

XXX VEЖБАЊЕ

(Индикатив плусквамперфекта и футур II пасива)

DE LIBRIS SIBYLLĪNIS*

1) Nondum Tarquinīi ex urbe Rōma pulsi ērant, cum ad rēgem Tarquiniūm Priscum Sibylla Cumaea et rēgi et omnibus cetēris ignōta vēnit. 2) Eādem Sibylla nōvem libros lintēos, quos rēgi vendēre cupiēbat, sēcum gerēbat. 3) „Quis homīnum, o rex, consilia deōrum scīre non cūpit? 4) Ēme, hōs nōvem libros in quibus sacra oracūla magni pretīi scripta sunt. 5) Eidem libri, si empti et diligenter servāti ērunt,

РЕЧИ

Именице

Tarquinīus (-īi) Priscus, -i, m. Тарквиније Приск, пети краљ Римљана
Sibylla, -ae, f. сибила
oracūlum, -i, n. пророчанство
pretium, -īi, n. вредност, цена
ānus, -us, f. старица
dubium, -īi, n. сумња
sacerdos, -dōtis, m. f. свештеник

Придеви

Sibyllīnus, 3 сибиљски
ignōtus, 3 непознат
Cumaeus, 3 из Куме
linteus 3 ланен, платнен
insānus, 3 луд, махнит

Глаголи

vendo, 3. vendīdi, venditum продати
ridēo, 2. risi, risum подсмевати се
consūmo, 3. consumpsi, consumptum уништити
combūro, 3. combussi, combustum спа-лити

Непроменљиве речи

sine (предлог са абл.) без

* Сибиле су пророчице које у тренутку божанског надахнућа предсказују страшне догађаје. Оне су најчешће биле тумачи воље бога Аполона. Најпре је била једна пророчица по имену Сибила да би се временом њихов број повећао на десет.

У римском свету била је најпознатија сибила из Куме за коју се сматрало да је дошла у Италију из Еритреје у Грчкој. Прича се да је Аполон веома волео сибиљу из Куме и да јој је понудио вечити живот. Сибила је прихватила његову понуду, али је при том заборавила да затражи да то буду и године младости. Временом је њено тело венуло тако да је од ње остао само глас.

Сибилске књиге Август је пренео из Јупитеровог храма у нови Аполонов храм на Палатину. Књиге су чували свештеници чија је дужност била да службено објављују њихова пророчанства. Крајем републике већи део тих књига је изгорео. По наређењу сената обновљене су и допуњене.

Сибиле су сматране оличењем свеукупне светске мудрости и зато су заузимале значајно место у хришћанској иконографији. На таваници Сикстинске капеле у Ватикану Микеланђело је насликао све славне сибиле.

utilissīmi et tībi ipsi et civībus tuis ērunt. 6) Rex, quia pretīum maxīum a Sibyllā statūtum ērat, rīsīt eam et repudiāvit.: 7) „Quis tībi pecunīam tantam dābit? Cui, ānus stulta, si abs tē hōc pretīum petītum ērit, libros tuos vendes?“ 8) Ad haec verba ab ānū tres ex nōvem libris flammā cunsumpti sunt; pro sex relīquis idem pretīum petītum est. 9) Tum rex: „Sine dubiō insāna es, nam pro sex relīquis pretīum idem poscis.“ 10) Postquam ānus a rēge itērum repudiāta ērat, et ex sex relīquis libris trēs ab ānū flammā combusti ērant, rex trēs relīquos eōdem pretiō ēmit. 11) Empti libri in Iōvis Capitolīni templō a sacerdotībus servabantur.

МОРФОЛОГИЈА

Индикатив плусквамперфекта пасива

repudiō, 1. repudiāvi, repudiātum			Партицип перфекта пасива	Имперфе- кат гл. esse
Једн. 1. repudiātus, -a, -um	ēram бејах одбијен, -a, -o		repudiātus, -a, -um	ēram
2.	ēras			ēras
3.	ērat			ērat
Мн. 1. repudiāti, -ae, -a	ērāmus бејасмо од- бијени, -e, -a		repudiāti, -ae, -a	ērāmus
2.	ērātis			ērātis
3.	ērant			ērant

Футур II пасива

repudiō, 1. repudiāvi, repudiātum			Партицип перфекта пасива	Футур I гл. esse
Једн. 1. repudiātus, -a, -um	ēro будем одбијен, -a, -o		repudiātus, -a, -ūm	ēro
2.	ēris			ēris
3.	ērit			ērit
Мн. 1. repudiāti, -ae, -a	ērīmus будемо од- бијени, -e, -a		repudiāti, -ae, -a	ērīmus
2.	ērītis			ērītis
3.	ērunt			ērunt

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике:

pulsa est, pulsae estis, tria bella gesta sunt, libri scripti erant, scriptum est, servati eramus, statutum erit, creati estis.

II. Пребаците следеће реченице из актива у пасив и обратно:

- 1) Carthaginem, quam Scipio deleverat, Augustus restituit.
- 2) Pax est optima omnium rerum: sed si hostes nos oppugnaverint, acerrime a nobis pugnabitur.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Александрија, која бeјаше основана од Александра Великог, дуго је била престоница Египта.
- 2) Ако војнике буде водио невешти вођа, биће побеђени.
- 3) Два града исте године* бeјаху разорена од (стране) Римљана: Картагина и Коринт.

* 146. год. пре н.е.

MŪTUM EST PICTŪRA PŌĚMA.

Слика је нема песма.

IMĀGO ANĪMI SERMO EST.

Говор је слика душе. (Цицерон)

TABŪLA RĀSA.

Избрисана таблица. Чистина.

(Употребљава се за ознаку незнања.)

Речи латинског порекла у српском језику:

оракулски (oraculum) — тајанствено, нејасно, двосмислено, загонетно;
реституирати (restituere) — успоставити, вратити у првобитно стање.

ИЗБОР ТЕКСТОВА ЗА ДОДАТНУ НАСТАВУ

ПОРТРЕТ КАТОНА ЦЕНЗОРА

M. Porcius Cato semper singulāri erat industriā. In bellō, milēs fortis multisque insignibus clārus pugnīs. Postquam ad magnos hōnōres pervēnit, excellens impērator exstītit. In pāce agrīcola impiger ēt praetor pērītus, orātor ēt scriptor ūbēr. Vīr erat aspēri ingenīi, aspērae linguae, magnae auctōritātis apud cīves.

(Према Корнелију Непоту)

КОРНЕЛИЈЕ НЕПОТ (*Cornelius Nepos*) живео је у I в. пре н. е. Писао је општу историју и биографије славних људи, *De viris illustribus*, војсковођа, мислилаца и књижевника, али непрецизно, често и са погрешним подацима, поредећи, по већ устаљеној грчкој пракси, по једног Грка са једним Римљанином. Језик му је једноставан и стога је нашао своје место међу школским писцима, иако нема књижевног значаја.

АНТИЧКА ДАЛМАЦИЈА

Līburnīae finis ēt inītiū Dalmatīae est Scardōnā. Dēinde Trāgūrīum, cīvīum Rōmānōrum oppīdum, marmōre nōtum Salōna cōlōnīa ēt Iādēr. Ā Narōne flumīne centum mīlia pāssūm* distat Ēpīdaurum cōlōnīa. Āb Ēpīdaurō sunt oppīda cīvīum Rōmānōrum Rhīzīnīum, Butūa, Olcīnīum. Lissum, oppīdum cīvīum Rōmānōrum, āb Epidaurō centum mīlia pāssūm. Ā Lissō. Mācēdōnīa prōvincīa.

(Према Плинију Старијем)

ПЛИНИЈЕ СТАРИЈИ (*Gaius Plinius Secundus*, 23—79. г. н. е.) био је веома вредан човек коме активна војничка служба није сметала да напише више дела од којих је једино сачувана енциклопедија Познавање природе (*Natūralis histōria*) у 37 књига, где је он сакупио сва сазнања из науке и уметности антике. При овом обимном послу помагали су му секретари, зато што је требало прочитати многа стручна дела на грчком и латинском језику. Из писма његовог сестрића Плинија Млађег, које је упутио Тациту римском историчару, сазнајемо да је изгубио живот 79. г. н. е. приликом ерупције Везува која је уништила Херкуланум и Помпеју. У жељи да види овај феномен, и помогне унесрећенима пришао је сувише близу и нестао у овој катастрофи.

Напомена: Ученици се упућују да непознате речи из ових текстова потраже у латинско-српском речнику ван уџбеника.

* Римљани су мерили растојање корацима (*passus*) или дуплим корацима (*gradus*). Mille passus износи 1479 m или једну римску миљу. Дуж главних путева налазили су се миљокази (*lāpis mīliārius*). Овакви милијари се могу видети и у нашим музејима. Растојање од Рима до неког места мерено је од златног милијара који је Август поставио на римском форуму и од кога су звездасто плазили сви главни путеви.

VIATŌRES ET LATRO

Dŭo milĭtes in latrŏnem incĭdērunt. Ūnus profūgit, alter autem restitit et vindicāvit se fortī dextērā. Postquam latrŏnem occĭdērat, cōmes timĭdus accurrit stringitque gladiū, paenŭlam reiēcit. Tum magnā vōce fortĭter: „Cēdo latrŏnem, scĭre dēbet fortitudĭnem nostram!“ Sed irātus victor: „Conde gladiū et lingŭam parĭter futtilem. Alios, qui te nŏn sciunt, falle. Ego autem te fugācem vĭdi et virtŭti tŭae nŏn credo.“

Quī rēbus secundis fortes, dubĭis fugāces sunt sĭbi hoc exemplum adscribere debēbunt.

(Према Федру)

РИМ У ЛЕГЕНДАРНО ДОБА КРАЉЕВА

Īnĭtiŏ Rŏmam rēges hābŭērunt; prĭmus Rŏmānŏrum rex fŭit Rŏmŭlus. Nŭma Pompĭlius, sēcundus rex, fŭit vĭr inclĭtā iustitĭā ēt rēligiŏne. Tullus Hostĭlius, tertĭus rex, bellum semper excĭtare quaerēbat; Albam Rŏmae adiunxit. Ancus Marcĭus, quartus rex, pontem trans Tĭbērim* fēcit ēt Ostĭam aedĭficāvit. Tarquĭnius Priscus, quĭntus Rŏmānŏrum rex, Ėtrŭrĭā vēnit:** condĭdit Circum, fundāmenta templi ĩn Cāpĭtŏliŏ ēt Clŏācam Maxĭmam. Serviŭs Tullĭus, sextus ĩn ordĭne, institŭit censum: classes ēt centŭrias ex censŭ dēscripsit. Septĭmum regem Tarquĭnĭum Sŭperbum cĭves pēpŭlērunt ēt māgistrātus nŏvos crēavērunt.

(Према Титу Ливију)

DĖ VITĪIS HOMĪNUM

Iuppĭter nŏbis dŭas pēras impŏsuērat: illam propriŏrum vitiŏrum plēnam post tergum dēdit; hanc aliēnis vitiĭs refertam ante pectus suspendit. Hāc rē vitĭa nostra ipsi nŏn vĭdimus ēt cetēris hominĭbus arbĭtri sŭmus.

(Према Федру)

RĀNA ET BŌS

In prātŏ quondam rāna bŏvem conspexit et tacta invidĭā tantāe māgnitudĭnis rugŏsam inflāvit pellem. Tum amĭcas interrogāvit: „Latĭorne bŏve sum?“ Rānae negavērunt. Rursus maiŏre nĭsŭ pellem intendit et simĭlĭ mŏdŏ interrogāvit: „Ūter nostrum māior est?“ Incŏlae stagni dixērunt: „Bŏs est māior quam tu.“ Novissĭme se validĭus inflābat cum subĭto ipsa rupta est.

(Према Федру)

Cēdo! (стари императив) Амо с њим!.

* *pontem trans Tĭbērim* — према предању то је био *pons subĭciŭs*; дрвени мост од греда на зиданим стубовима.

** *Ėtrŭrĭā vēnit* — ablātĭvus sēpārātĭŏnis уз глагол *vēnĭŏ*, 4.

VACCA, CĀPRA, ŌVIS, LEO

Vacca et cāpra ēt ōvis pātiens iniūriāe sōcīi fuērunt cum leōne in venatiōnībus. Aliquando cervum magni corpōris* cēpērant ēt leo partes fēcit et dīxit:

„Ēgo prīmam partem tollo quia nōmen mīhi est rex.

Secundam, quia sum socius vester, tribūētis mīhi.

Tertīam capīo quia validissīmus vestrum sum.

Sī ūnus vestrum quartam tetīgērit, necābo eum“.

Sic ūni leōni tota praeda fūit.

(Према Федру)

CICERŌNIS FACETĪAE

Matrōna nobīlis dīcere sōlēbat: triginta annos hābēo. Haec Cicēro audīvit et „Vērū est, nam hōc iam viginti annos audīo“ dīxit.

ЦИЦЕРОН О СВОМЕ ЗЕТУ

Cicēro Lentūlum, hōmīnem exīgūae stātūrae sēd longō glādīō accinctum vīdit et exclamāvit: „Quīs gēnērum mēum ad glādīum adlīgāvit?“

CLOELĪA

Cloelīa**, virgo nōbīlis, inter obsīdes ā Porsennā, Etruscōrum rēge, accepta est. Castra Porsennae ad lītus Tibēris posīta erant. Virgo custōdes fefēllit ēt amnem īn ēqui dorsō noctū traiēcit aut transnāvit. Quōd ūbi rēgi nuntīātum est ille irātus lēgātos mīsīt ēt Cloelīam pōposcit. Rōmāni virgīnem ex foedēre restitūērunt. Tum rex, virgīnis virtūtem admirātus eam laudāvit ēt ei opsīdes ad voluntātem eligēre dēdit. Cloelīa virgīnes puērosque elēgit ēt eos īn patriām abdūxit.

(Према Титу Ливију)

* *cervus magni corporis* генитив каквоће. Упоредите са нашим изразом девојка *црне косе*.

** На Светом путу у Риму била је постављена статуа девојке на коњу. Према легенди поставили су је захвални Римљани Клелији у част. Рат са Порсеном, краљем етруског града Клузија, део је легендарне историје. Порсена је на позив протераног Тарквинија Охолог опсео Рим са намером да врати на престо протераног краља.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

А К Т И В						
Облици презентске основе						
I конјугација				II конјугација		
Презент	Индикатив	laudō	хвалим	mōnēō	опомињем	
		laudās	хвалиш	mōnēs	опомињеш	
		laudāt	хвали	mōnēt	опомиње	
		laudāmūs	хвалимо	monēmūs	опомињемо	
		laudātīs	хавлите	monētīs	опомињете	
		laudānt	хвале	mōnēnt	опомињу	
Имперфект	Индикатив	laudābām	хваљах	monēbām	опомињах	
		laudābās	хваљаше	monēbās	опомињаше	
		laudābāt	хваљаше	monēbāt	опомињаше	
		laudābāmūs	хваљасмо	monebāmūs	опомињасмо	
		laudabātīs	хваљасте	monebātīs	опомињасте	
		laudābānt	хваљаху	monēbānt	опомињаху	
Футур I		laudābō	хвалићу	monēbō	опомињаћу	
		laudābīs	хвалићеш	monēbīs	опомињаћеш	
		laudābīt	хвалиће	monēbīt	опомињаће	
		laudābīmūs	хвалићемо	monēbīmūs	опомињаћемо	
		laudābītīs	хвалићете	monēbītīs	опомињаћете	
		laudābūnt	хвалиће	monēbūnt	опомињаће	
Императив		I Једн.	2. лице			
			laudā	хвали	mōnē	опомињи
		Мн.	2. лице			
			laudātē	хвалите	monētē	опомињите
		II Једн.	2. лице			
			laudātō	хвали	monētō	опомињи
			3. лице			
			laudātō	нека хвали	monētō	нека опомиње
		Мн.	2. лице			
			laudatōtē	хвалите	monetōtē	опомињите
			3. лице			
			laudāntō	нека хвале	monēnto	нека опомињу
	Инфинитив презента:					
	laudārē	хвалити	monērē	опомињати		

А К Т И В					
Облици презентске основе					
III конјугација				IV конјугација	
Презент	Индикатив	lĕgō lĕgīs lĕgīt lĕgīmūs lĕgītīs lĕgūnt	читам читаш чита читамо читате читају	rūniō rūnīs rūnīt rūnīmūs rūnītīs rūniūnt	кажњавам кажњаваш кажњава кажњавамо кажњавате кажњавају
Имперфект	Индикатив	legēbām legēbās legēbāt legebāmūs legebātīs legēbānt	читах читаше читаше читасмо читасте читаху	puniēbām puniēbās puniēbāt puniebāmūs puniebātīs pūniēbānt	кажњавах кажњаваше кажњаваше кажњавасмо кажњавасте кажњаваху
Футур I		lĕgām lĕgēs lĕgēt legēmūs legētīs lĕgēnt	читаћу читаћеш читаће читаћемо читаћете читаће	rūniām rūniēs rūniēt rūniēmūs rūniētīs rūniēnt	кажњаваћу кажњаваћеш кажњаваће кажњаваћемо кажњаваћете кажњаваће
Императив		I Једн. 2. лице lĕgē читаж Мн. 2. лице lĕgītē читајте II Једн. 2. лице legītō читаж 3. лице legītō нека чита Мн. 2. лице legītōtē читајте 3. лице legūntō нека читају		rūnī pūnītē rūnītō rūnītō pūnitōtē rūniuntō	кажњавај кажњавајте кажњавај нека кажњава кажњавајте нека кажњавају
		Инфинитив презента: lĕgērē читати		rūnīrē кажњавати	

ПАСИВ					
Облици презентске основе					
I конјугација				II конјугација	
Презент	Индикатив	laudōr	бивам хваљен	mōnēōr	бивам опоми-
		laudāris	(хвале ме)	monēris	њан (опоми-
		laudātur		monētur	њу ме)
		laudāmur		monēmur	
		laudāmīni		monēmīni	
		laudāntur		monēntur	
Имперфект	Индикатив	laudābār	бејах хваљен	monēbār	бејах опоми-
		laudābāris	(хваљаху ме)	monēbāris	њан (опоми-
		laudābātur		monēbātur	њаху ме)
		laudābāmur		monēbāmur	
		laudābāmīni		monēbāmīni	
		laudābāntur		monēbāntur	
Футур I		laudābōr	бићу хваљен	monēbōr	бићу опоми-
		laudābēris	(хвалиће ме)	monēbēris	њан (опоми-
		laudābītur		monēbītur	њаће ме)
		laudābīmur		monēbīmur	
		laudābīmīni		monēbīmīni	
		laudabūntur		monēbūntur	
Императив се не употребљава					

ПАСИВ					
Облици презентске основе					
III конјугација				IV конјугација	
Презент	Индикатив	lĕgōr	бивам читан	rūniōr	бивам кажња-
		lĕgēris	(читају ме)	punīris	ван (кажња-
		legītur		punītur	вају ме)
		lĕgīmur		punīmur	
		legimīni		punīmīni	
		legūntur		puniūntur	
Имперфект	Индикатив	lĕgēbār	бејах читан	puniēbār	бејах кажња-
		legēbāris	(читаху ме)	puniēbāris	ван (кажња-
		legēbātur		puniēbātur	ваху ме)
		legēbāmur		puniēbāmur	
		legēbāmini		puniēbāmīni	
		legēbantur		puniēbantur	
Футур I		lĕgār	бићу читан	rūniār	бићу кажња-
		legēris	(читаће ме)	puniēris	ван (кажња-
		legētur		puniētur	ваће ме)
		legēmur		puniēmur	
		legēmīni		puniēmīni	
		legēntur		pniēntur	
Императив се не употребљава					

А К Т И В					
Облици перфекатске основе					
I конјугација				II конјугација	
Перфект	Индикатив	laudāvi	похвалио сам	mōnūī	опоменуо сам
		laudāvistī	похвалио си	monuistī	опомену си
		laudāvīt	похвалио је	mōnūīt	опоменуо је
		laudāvīmus	похвалили смо	monūīmus	опоменули смо
		laudāvistis	похвалили сте	monuistis	опоменули сте
		laudāvērunt	похвалили су	monuērunt	опоменули су
Плусквамперфект	Индикатив	laudāvērām	бејах похвалио	monūērām	бејах опоменуо
		laudāvērās	бејаше похвалио	monūērās	бејаше опоменуо
		laudāvērāt	бејаше похвалио	monūērāt	бејаше опоменуо
		laudāverāmus	бејасмо похвалили	monuerāmus	бејасмо опоменули
		laudāverātis	бејасте похвалили	monuerātis	бејасте опоменули
		laudāvērānt	бејаху похвалили	monūērānt	бејаху опоменули
Футур II		laudāvērō	будем похвалио	monūērō	будем опоменуо
		laudāvērīs	будеш похвалио	monūērīs	будеш опоменуо
		laudāvērīt	буде похвалио	monūērīt	буде опоменуо
		laudāvērīmus	будемо похвалили	monūērīmūs	будемо опоменули
		laudāvērītis	будете похвалили	monūērītis	будете опоменули
		laudāvērīnt	буду похвалили	monūērīnt	буду опоменули

А К Т И В					
Облици перфекатске основе					
III конјугација				IV конјугација	
Перфект	Индикатив	lēgi	прочитао сам	punīvī	казнио сам
		lēgistī	прочитао си	punīvistī	казнио си
		lēgīt	прочитао је	punīvīt	казнио је
		lēgīmus	прочитали смо	punīvīmus	казнили смо
		llēgistis	прочитали сте	punivistis	казнили сте
		lēgērunt	прочитали су	punīvērunt	казнили су
Плусквамперфект	Индикатив	lēgērām	бејах прочитао	punīvērām	бејах казнио
		lēgērās	бејаше прочитао	punīvērās	бејаше казнио
		lēgērāt	бејаше прочитао	punīvērāt	бејаше казнио
		lēgerāmus	бејасмо прочитали	punīverāmus	бејасмо казнили
		lēgerātis	бејасте прочитали	punīverātis	бејасте казнили
		lēgērānt	бејаху прочитали	punīvērānt	бејаху казнили
Футур II	legērō	будем прочитао	punīvērō	будем казнио	
	legērīs	будеш прочитао	punīvērīs	будеш казнио	
	legērīt	буде прочитао	puñīvērīt	буде казнио	
	legērīmus	будемо прочитали	punīvērīmus	будемо казнили	
	legērītis	будете прочитали	punīvērītis	будете казнили	
	legērīnt	буду прочитали	punīvērīnt	буду казнили	

Глаголска имена	
Партицип перфекта пасива	
I конјугација	II конјугација
laudātus, -a, -um похваљен, -а, -о	mōnītus, -a, -um опоменут, -а, -о
III конјугација	IV конјугација
lēctus, -a, -um прочитан, -а, -о	punītus, -a, -um кажњен, -а, -о

ПАСИВ							
Облици партиципске основе (сложена времена)							
I конјугација				II конјугација			
Перфект	Индикатив	laudātus,	sūm	похваљен сам	mōnītus,	sum	опоменут сам
		-a, -um	ēs ēst	(похвали- ли су ме)	-a, -um	es est	(опомену- ли су ме)
		laudati,	sūmus		mōnīti,	sumus	
		-ae, -a	estis sūnt		-ae, -a	estis sunt	
Плусквамперфект	Индикатив	laudātus,	ērām	бејах по- хваљен	mōnītus,	ērām	бејах опоменут
		-a, -um	ērās ērāt	(били су ме похва- лили)	-a, -um	ērās ērāt	(били су ме опоме- нули)
		laudāti,	erāmus		mōnīti,	erāmus	
		-ae, -a	erātis ērānt		-ae, -a	erātis ērānt	
Футур II		laudātus,	ērō	будем похваљен	mōnītus,	ērō	будем опоменут
		-a, -um	ērīs ērīt	(буду ме похва- лили)	-a, -um	ērīs ērīt	(буду ме опоме- менули)
		laudāti,	ērīmus		mōnīti,	ērīmus	
		-ae, -a	ērītis ērūnt		-ae, -a	ērītis ērūnt	

ПАСИВ							
Облици партиципске основе (сложена времена)							
III конјугација					IV конјугација		
Перфект	Индикатив	lēctus,	sūm	прочитан сам	punītus,	sūm	кажњен сам
		-a, -um	ēs ēst	(прочита- ли су ме)	-a, -um	ēs est	(казнили су ме)
		lēcti,	sūmus		punīti,	sūmus	
		-ae, -a	estis sūnt		-ae, -a	estis sūnt	
Плусквамперфект	Индикатив	lēctus,	ērām	бејах прочитан	punītus,	ērām	бејах кажњен
		-a, -um	ērās ērāt	(били су ме прочи- тали)	-a, -um	ērās ērāt	(били су ме казнили)
		lēcti,	erāmus		punīti,	erāmus	
		-ae, -a	erātis ērānt		-ae, -a	erātis ērānt	
Футур II		lēctus,	ērō	будем прочитан	punītus,	ērō	будем кажњен
		-a, -um	ērīs ērīt	(буду ме прочи- тали)	-a, -um	ērīs ērīt	(буду ме казни- ли)
		lēcti,	ērīmus		punīti,	ērīmus	
		-ae, -a	ērītis ērūnt		-ae, -a	ērītis ērūnt	

А К Т И В				
Облици презентске основе				
Индикатив				
Презент	сăрїо сăрїs сăрїt узима́м сăрїmus сăрїtis сăрїunt			
Имперфект	сăрїēbam сăрїēbas сăрїēbat узима́х			
Футур I	сăрїam сăрїēs сăрїēt узима́ћу			
Императив	I Једн. Мн. 2. сăрě 2. сăрїte узимај узимајте II Једн. Мн. 2. сăрїtō 3. сăрїtō 2. сăрїtōte 3. сăрїuntō узимај нека узима узимајте нека узимају			
	Инфинитив презента сăрěǱ узимати			

ПАСИВ		
Облици презентске основе		
Индикатив		
Презент	căpîor căpēris căpîtur căpîmur căpîmîni capîuntur	бивам узиман (узимају ме)
Имперфект	căpîebar capiebāris capiebātur capiebāmur capiebāmîni capiebāntur	бејах узиман (узимаху ме)
Футур I	căpîar capîēris capîetur capîēmur capîēmîni capîēntur	бићу узиман (узимаће ме)

Помоћни глагол sūm, esse, fūi бити

Индикатив	Презент	sūm ēs est sūmus estis sunt	јесам, сам јеси, си јесте, је јесмо, смо јесте, сте јесу, су	Перфект	fūi fuisti fuit fuimus fuistis fuērunt	био сам био си био је били смо били сте били су
	Имперфект	ēram ērās ērat erāmus erātis ērant	бејах бејаше бејаше бејасмо бејасте бејаху	Плусквамперфект	fuēram fuērās fuērat fuerāmus fuerātis fuērant	бејах био бејаше био бејаше био бејасмо били бејасте били бејаху били
	Футур I	ēro ēris ērit ērīmus ērītis ērunt	бићу бићеш биће бићемо бићете биће	Футур II	fuēro fuēris fuērit fuērīmus fuērītis fuērint	будем будеш буде будемо будете буду
Императив		I Једн. 2. ēs буди Мн. 2. este будите		II 2. estō 3. estō 2. estōte 3. suntō		буди нека буде будите нека буду
Инфинитив презента esse бити						

РЕЧНИК

ЛАТИНСКО-СРПСКИ

А

ā, āb, abs (предлог са абл.) — од
Aborīgīnes, -um, m. — Аборигини, митски народ, прастановници Италије
āc видети **atque**
accēdo, 3. accessi, accessum (ad са акуз.) — долазити, приближити се, приступити
accensus, 3 (партицип) — запаљен
accīdo, 3. accīdi — падати на; догодити се
accipio, 3. accēpi, acceptum — примити, прихватати, сазнати
auribus accipere — слушати
iniuriām accipere — бити повређен, увређен, трпети неправду, насиље
vulnus accipere — бити рањен
acer, -cris, -cre — жесток, љут
acerbus, 3 — горак
Achilles, -is, m. — Ахил, највећи грчки јунак у тројанском рату
āciēs, -ēi, f. (у мн. само ном. и акуз.) — бој, битка; бојни ред; оштрина
ācus, -us, f. — игла
ad (предлог са акуз.) — према, до, на, за, ка
addo, 3. addīdi, additum (са in и акуз.) додати, придодати
admiratio, -iōnis, f. — дивљење, чуђење
admonēo, 2. admonui, admonitum — подсетити, сетити кога на нешто
adulātor, -ōris, m. — улизица, ласкавац
adulescens, -entis, m. f. — младић, девојка (од 17 до 30 година)
adulescentia, -ae, f. — младост, младо доба
advēna -ae, m. f. — дошљак, дошљакиња
advēnio, 4. advēni, adventum — долазити, притећи у помоћ (ad, in, акуз.)
adventus, -ūs, m. — долазак
adversus (предлог са акуз.) — против, према

advolo, 1. advolāvi, advolātum — (ad, in са акуз.) долетети, долетати
aedificium, ii, n. — зграда; грађевина
aedifico, 1. aedificāvi, aedificātum — саградити, градити, сазидати
aedilis, -is, m. — едил
Aegēus, -ēi, m. — Егеј, митски атински краљ
Aegyptus, -i, f. — Египат
Aenēas, -ae, m. — Енеја, праотац Римљана
aequus, 3 — праведан
aequum est — право је
Aeschylus, -i, m. Есхил, грчки трагички песник
aestivus, 3 — летњи
aeternus, 3 — вечан, вечит
Aethra, -ae, f. — Етра, Тезејева мајка
Africa, -ae, f. — Африка
Africānus, 3 — афрички, из Африке
āger, -gri, m. — њива, ораница; земља
agricola, -ae, m. — земљорадник, ратар, сељак
agri cultūra, -ae, f. — земљорадња
agnus, -i, m. — јагње
āgo, 3. ēgi, actum — терати, гонити; радити; проводити; приказивати, чинити
causam agere — водити парницу
tempus āgere — проводити време
vitam āgere — проводити живот
agnosco, 3. agnōvi, agnitum — упознати, познати, препознати
Alba Longa, -ae, f. — Алба Лонга, град у Лацију
Albānus, 3 — албански
ālēa, -ae, f. — коцка
Alexander, -dri, m. Александар, македонски краљ
Alexandria, -ae, f. — Александрија, град у Египту
algor, -ōris, m. — зима, студен
ālībi (прилог) — на другом месту, другде

aliēnus, 3 — туђ
Alliensis, -e — алијски, код Алије
ālo, 3. **alūi**, **alītum** — хранити
Alpes, -īum, f. — Алпи
alter, -ēra, -ērum — један од двојице, други
altus, 3 — дубок; висок
alvēus, -i, m. — шупљина, речно корито; корпа
āmīca, -ae, f. — пријатељица
amīcītia, -ae, f. — пријатељство, савез
āmīcus, -ī, m. — пријатељ
āmitto, 3. **amīsi**, **amissum** — изгубити
vītam amittēre — изгубити живот
amnis, -is, m. — река, бујица
āmo, 1. **āmāvi**, **āmātum** — волети
āmor, -ōris, m. — љубав
Amūlius, -īi, m. — Амулије, краљ Албе Лонге
ān (упитни везник) — или, није ли
Anchīsa, -ae, m. — Анхиз, Енејин отац
ancōra, -ae, f. — сидро
ānīma, -ae, f. — душа; дах
ānīmāl, -ālis, n. — животиња
ānīmōsus, 3 — срчан, храбар, смео
ānīmus, -i, m. — дух, душа, свест
in ānīmō esse (са дат. лица) — наумити
annus, -i, m. — година
anser, -ēris, m. — гуска
antē (предлог са акуз.) — пред, пре
antīquus, 3 — стар, стародреван
ānus, -us, f. — старица, баба
apērio, 4. **aperūi**, **apertum** — отворити, открити
appello, 1. **appellāvi**, **appellātum** — ословити некога; назвати некога неким именом (два акуз.)
āpud (предлог са акуз.) — пред, код
āqua, -ae, f. — вода; мн. бања
āra, -ae, f. — жртвеник
arbīter, -tri, m. — судија
arbōr, -ōris, f. — дрво
Archīmēdes, -is, m. — Архимед, чувени грчки математичар и физичар
arcus, -us, m. — лук
ardenter (прилог) — ватрено, жестоко, страствено
ardēo, 2. **arsī**, **arsum** — горети
argentum, -i, n. — сребро
ars, **artis**, f. — уметност, вештина; пропис, правило
ars tragīca, f. — трагедиографија
Arsia, -ae, m. — Раша, река у Истри

artifex, **fīcis**, m. f. — уметник
arx, **arcis**, f. — град, тврђава
Ascanīus, -īi, m. — Асканије, Енејин син
ascendo, 3. **ascendi**, **ascensum** — попети се на
Āsia, -ae, f. — Азија
asper, -ēra, -ērum — суров, оштар, строг, нераван, трновит
asporto, 1. **asportāvi**, **asportātum** — одвести, однети
assīdūus, 3 — постојан; непрестан
at (везник) — али, но, него
āter, -tra, -trum — црн, таман
Athēnae, -ārum, f. — Атина, главни град Атике
Athēnienses, -īum, m. — Атињани, становници Атине
āthlēta, -ae, m. — атлета
atquē (везник) — и тако, а и.
Attīca, -ae, f. — Атика, покрајина у Грчкој
audaciā, -ae, f. — храброст, смелост, одважност
audacter (прилог) — храбро, смело, одважност
audax, -ācis, — храбар, смео, одважан
audio, 4. **audīvi**, **audītum** — чути; слушати
augēo, 2. **auxi**, **auctum** — повећавати, оснажити
Augustus, -i, m. — Август, надимак Октавијана Цезара по ступању на власт, потом титула свих царева у Риму
aurēus, 3 — златан; позлаћен
aurīga, -ae, m. — кочијаш
auris, -is, f. уво
aurōra, -ae, f. — зора
aurum, -i, n. — злато
aut (везник) — или
autem (везник) — а, па, а сада
autumnus, -i, m. — јесен
auxilium, -īi, n. — помоћ
avidus, 3 (са ген.) — похлепан, жељан, незасит
āvis, -is, f. — птица
āvus, -ī, m. — деда

В

barbārus, 3 — туђ, стран
basilīca, -ae, f. — базилика
bellicōsus, 3 — ратоборан, храбар

bellum, -i, n. — рат
bēne (прилог) — добро
beneficium, -iī, n. — добротворство, услуга
benignus, 3 — добродушан, доброћудан, пријатан; добротворан, дарежљив
bībo, 3. bībi — пити
bōnum, -i, n. добро, имање, корист
bōnum publicum — државно добро, опште добро
bōnus, 3 — добар
bōs, bōvis, m. f. — говедо, во, крава
Brattia, -ae, f. — Братија (Брач, острво у Јадранском мору)
brēvis, -e — кратак; низак
Brūtus (Marcus Iūnius), -i, m. — Брут, по римској традицији оснивач републике

C

cādo, 3. cecīdi, cāsum — пасти, срушити се
Caesar (Gāius Iulius), -āris, m. — Цезар, једна од најеминентнијих личности римске историје, велики војсковођа, државник и књижевник
cālāmus, -i, m. — трска; перо, писаљка
cālīga, -ae, f. — војничка чизмица
callidē (прилог) — лукаво; мудро
callidus, 3 — досетљив, лукав
campus, -i, m. — поље, пољана
candidus, 3 — бео, чист
Cannensis, -e — кански, код Кане
cantus, -us, m. — певање, пој (птица)
capio, 3. cēpi, captum — хватати, зграбити, узети; заробити; отети, освојити
arma capere — устати на оружје, латити се оружја
Capitolinus, 3 — капитолски
Capitolium, -iī, n. — Капитол, један од седам римских брежуљака
cāpra, -ae, f. — коза
capsarius, -iī, m. — торбоноша
captivus, -i, m. — заробљеник
cāpūt, -itis, n. — глава; главни град
carmen, -inis, n. — песма, спев
cāro, carnis, f. — месо
Carthaginenses, -ium, m. — Картагинџани
Carthāgo, -inis, f. — Картагина

cārus, 3 — драг, мио
cāsa, -ae, f. — колиба, кућица
cāsēus, -i, m. — сир
castra, -ōrum, n. — табор
cāsus, -us, m. — пад; пропаст; несрећа; падеж
Cāto (Marcus Porcius), -ōnis, m. — Катон, чувени римски државник и писац
causa, -ae, f. — узрок, парница
celēber, -bris, -bre — чувен, славан, познат
cēler, -ēris, -ēre — брз, хитар; окретан
celeriter (прилог) — брзо, хитро
cēna, -ae, f. — обед, вечера
cēno, 1. cenāvi, cenātum — вечерати, обе довати
cēnsēo, 2. censui, censum — сматрати, ценити, процењивати
cerno, 3. crēvi, crētum — опажати, видети; познати
certāmen, -inis n. — борба, надметање
certē (прилог) — свакако, доиста, барем. поуздано
certo, 1. certāvi, certātum (de, cum) — борити се, препирати се, такмичити се
certo (прилог) — зацело, доиста, сигурно
certus, 3 — одлучан; одређен, уговорен; поуздан, прави
cervix, -icis, f. — врат, шија
cētēri, -ae, -a (углавном у мн.) — остали, други
Cicero (Marcus Tullius), -ōnis, m. — Цицерон, највећи римски говорник, писац и стилиста
circulus, -i, m. — круг, кружница
cito (прилог) — брзо, хитро
citus, 3 — брз, хитар
civis, -is, m. f. — грађанин, грађанка
civitas, -ātis, f. — држава; грађанско право
clādes, -is, f. — штета, губитак; пораз
clāmo, 1. clamāvi, clamātum — викати, звати
clangor, -ōris, m. гакање
clārus, 3 — бистар, јасан; славан, сјајан
classis -is, f. — класа (подела народа); флота
Claudius (-ii) Marcellus, -i, m. — Клаудије Марцел, освајач Сиракузе, 212. г. пре н. е.
claudio, 3. clausi, clausum — затворити

clementer (прилог) — благо, мирно, кротко
clitellae, -ārum, f. — самар
cogito, 1. cogitāvi, cogitātum — мислити
cognitio, -iōnis, f. — познавање, упознавање
cognosco, 3. cognōvi, cognitum — познати, чути, упознати
cōgo, 3. coēgi, coāctum — отерати; присилити, натерати, принудити
collēga, -ae, m. — колега, друг
colligo, 3. collēgi, collectum — скупити, сабрати, покупити
colloquium, -iī, n. — договор, разговор
cōma, -ae, f. — коса
combūro, 3. combussi, combustum — спалити, ватром уништити
cōmes, -ītis, m. f. — пратилац, пратиља
compāro, 1. comparāvi, comparātum — приправити, спремити, приредити
compello, 3. compūli, compulsum — сатерати; принудити
complēo, 2. complēvi, complētum — напунити, испунити
condicio, -ōnis, f. — услов, захтев
conditor, -ōris, m. — оснивач
conditus, 3 (партицип) — основан
condo, 3. condīdi, conditum — основати, саградити; сакрити
conflūens, -entis, m. — ушће
conicio, 3. coniēcī, coniēctum — бацати, метати, одапињати
coniunx, -ūgis, m. f. — муж; жена
consilium, -iī, n. — намера; савет; одлука,
conspirāti, -ōrum, m. — завереници
constans, -antis — постојан
constanter (прилог) — постојано
consul, -ūlis, m. — конзул
consūmo, 3. consumpsi, consumptum — узети; уништити; појести
consūo, 3. consūi, consūtum — сашити
contemno, 3. contempsi, contemptum — презирати, не ценити
contendo, 3. contendī, contentum (contra са акуз.) — борити се; натегнути, запети
continēo, 2. continūi, contentum — држати на окупу обухватати, садржавати
contra (предлог са акуз.) — против; према
convēnio, 4. convēni, conventum — скупити се, састати се, доћи
copīa, -ae, f. — изобиље, благостање; мноштво; мн. чете

Corinthus, -i, f. — Коринт, град на Пелопонезу
cornix, -īcis, f. — врана
cornu, -us, n. — рог; крило војске
corōno, 1. coronāvi, coronātum — красити венцем, овенчати
corpus, -ōris, n. — тело
corripio, 3. corripui, correptum — шчепати, зграбити
corrumpo, 3. corrūpi, corruptum — уништити, покварити, разбити, подмитити
corvus, -i, m. — гавран
cottidie, (прилог) — свакодневно, сваког дана
crās (прилог) — сутра
creo, 1. creāvi, creātum — створити, стварати; изабрати, именовати (два акуз.)
cresco, 3. crēvi, crētum — расти, развијати се
crūdēlis, -e, — суров, окрутан, немилосрдан
crudeliter (прилог) — немилосрдно, сурово
cum (предлог са абл.) — са
cum (везник) — кад
cultūra, -ae, f. — обрађивање; образовање
cunābūla, -ōrum, n. колевка
Cumaeus, 3 — кумејски, из Куме
cūpīditas, -ātis, f. — жеља, похлепа, страст
cūpīdus, 3 (са ген.) — жељан
cūpio, 3. cupīvi, cupitum — желети, жудети
cūpressus, -us или **-i, f.** — чемпрес
cūr (прилог) — зашто, чему
cūrīa, -ae, f. — курија (већница)
curro, 3. cūcurri, cursum — трчати
custōdio, 4. custōdīvi, custōditum — чувати
custos, -ōdis, m. f. — стражар, чувар

D

Danūvius, -iī, m. — Дунав
Dārēus, iī, m. — Дарије, персијски цар
dē (предлог са абл.) — о, од, са
dēa, -ae, f. — богиња
dēbēo, 2. debui, debitum — морати, требати; дуговати
gratiam debere — дуговати захвалност

dēcurro, 3. dēcurri, dēcursum — тећи на-
ниже, простирати се, допирати
dēcus, -ōris, n. — украс, дика
dēfendo, 3. dēfendi, dēfensum — бранити,
одбијати
dēfensor, -ōris, m. — бранилац
dēficio, 3. dēfeci, defectum (а са абл.)
— оцепити се, одметнути се
dēformo, 1. dēformāvi, dēformātum —
осрамотити; нагрдити
dēindē (прилог) — затим, онда, потом
dēlecto, 1. delectāvi, delectātum (са акуз.
и абл. ствари) — забављати, разве-
селити, обрадовати
dēlēo, 2. dēlēvi, dēlētum — разорити, сатр-
ти, уништити
Dēmōsthēnēs, -is, m. — Демостен, највећи
грчки говорник
dēmum (прилог) — управо, баш
dens, dentis, m. — зуб
dēscendo, 3. dēscendi, dēscensum — сила-
зити, сићи, доћи
describo, 3. descripsi, descriptum — про-
писати, одредити; описати, цртати
dēa, -ae, f. богиња
dēus, -i, m. — бог
devinco, 3. devīci, devictum — победити,
сасвим поразити, покорити
dexter, -ēra, ērum — десни; погодан
dico, 3. dīxi, dīctum — рећи, говорити,
казати
dictum, -i, n. — реч; досетка, изрека
dictus, 3 (партицип) — уговорен
dies, -ei, m. — дан
difficilis, -e, — тежак, тегобан, мучан
dignus, 3 (са абл.) — достојан, вредан
diligens, -entis — вредан, марљив
diligenter (прилог) — марљиво, брижљи-
во, пажљиво
dīligo, 3. dilexi, dilectum — поштовати,
волети, ценити
diripio, 3. diripui, direptum — отети, пљач-
кати, разграбити, растргнути
discēdo, 3. discessi, discessum — отићи;
растати се
discessus, -us, m. — растанак, одлазак
discipula, -ae, f. — ученица
discipulus, -i, m. — ученик
disco, 3. dīdici — учити
discordia, -ae, f. — неслога, раздор
Discordia, -ae, f. — Дискордија, богиња
неслоге

dissimilis, -e (са абл.) — различит (по
нечему)
dū (прилог) — дуго, дуго времена
dīves, -itis — богат
divites, divitum, m. — богаташи
dīvīnus, 3 — божји, божански
dīvītia, -arum, f. — богатство
do, 1. (dāre), dēdi, dātum — дати, преда-
ти, давати
dōno dāre (са дат.) — дати на дар
in matrimōnium dāre — удати
dōcēo, 2. docui, doctum — поучавати, обу-
чавати
doctus, 3 — образован, учен
dolōsus, 3 — лукав, преваран
dōlus, -i, m. — лукавство, коварство
dōlus mālus, m. — превара
domesticus, 3. — домаћи, кућни
dōmus, -us, f. — кућа, дом
dōnum, -i, n. — дар, поклон
dormio, 4. dormivi, dormitum — спавати
dūco, 3. dūxi, dūctum — водити; смат-
рати
genus ducere — потицати
dūbīus, 3 — несигуран, опасан, непово-
љан
dulce (прилог) — слатко, пријатно
dulcis, -e — сладак, пријатан
dum (везник) — док, чим, докле
dūrus, 3 — суров, строг, тврд
dux, dūcis, m. f. — вођа, заповедник

Е

ē, ex (предлог са абл.) — из, од
ēdisco, 3. edidici — научити напамет
ēdūco, 1. educavi, educatum — отхрани-
ти, одгајити, подићи, образовати
effigies, -ei, f. — статуа
effodio, 3. effodi, effossum — ископати,
извадити
ēgo (заменица) — ја
egrēgius, 3 — изврстан, изванредан, осо-
бит
eiicio, 3. eiēci, eiectum (са абл.) — изба-
цити, истерати из
eleganter (прилог) — укусно, углађено,
фино
elegantia, -ae, f. — укус, финоћа, пристој-
ност

elēgans, -antis — пробирљив; укусан, фин
elēphantus, -i, m. — слон
ēlīgo, 3. ēlēgi, electum — изабрати, одабрати
emendo, 1. emendāvi, emendātum — поправити, од грешака очистити
ēmo, 3. ēmi, emptum — купити, куповати
ēnim (прилог и везник) — наиме
Ēpēus, -i, m. — Епеј, градитељ дрвеног коња под Тројом
equitātus, -us, m. — коњица
ēquus, -i, m. — коњ
erga (предлог са акуз.) — према
ergo (прилог) — дакле, стога
erro, 1. errāvi, errātum — лутати; залутати
error, -ōris, m. — грешка, заблуда
erūdīo, 4. erūdīvi, erūdītum — поучавати, образовати, васпитавати
erumpo, 3. erūpi, eruptum — провалити из; банути напоље
ēt (везник) — и
ētiam (везник) — и такође, управо
Eurīpīdes, -is, m. — Еурипид, грчки трагички песник
ēvādo, 3. ēvāsi, ēvāsum (ex са абл.) — избавити се; побећи, умаћи
excēdo, 3. excessi, excessum — изаћи, отићи, удаљити се
excelsus, 3 — висок, уздигнут
excito, 1. excitāvi, excitātum — дићи, пробудити
excūdo, 3. excūdi, excūsum — исковати, направити, начинити
exemplār, -āris, n. — пример
exemplum, -i, n. — пример, узор
exercēo, 2. exercūi, exercitum — вежбати
exercitātio, -ōnis f. — вежбање, вежба
exercitus, -ūs, m. — војска
expērientia, -ae, f. — искуство, доказ
exorno, 1. exornāvi, exornātum — украшавати, улепшавати
exprīmo, 3. expressi, expressum — јасно изговорити, приказати
exspecto, 1. exspectāvi, exspectātum — очекивати, чекати, изгледати
exstrūo, 3. exstrūxi, exstrūctum — насла-гати, саградити
extrāho, 3. extrāxi, extractum (e, de са абл.) — извући, извадити, вући ишчупати

F

fabella, -ae, f. — басна
fāber, -bri, m. — ковач, тесар
fābūla, -ae, f. — прича; позоришни комад
facile (прилог) — лако
fācilis, -e — лак
facinus, -ōris, n. — дело, чин
fācio, 3. fēcī, factum — чинити, правити, обављати
finem facere — завршити
foedus facere — склопити мировни уговор
grādus facere — корачати
īter facere — путовати
parvi facere — мало ценити
sementum facere — сејати
factum, -i, n. — дело, чин
fāma, -ae, f. — глас, прича, слава
fames, -is, f. — глад
familiāris, -e — породични, домаћи
fas, n. (непроменљиво) — право
fātum, -i, n. — судбина
Faunus, -i, m. — Фаун, бог шума
Faustulus, -i, m. — Фаустул, пастир који је одгајио Ромула и Рема
fēbris, -is, f. — грозница
Februārius, -i, m. — фебруар
felicitas, -ātis, f. — срећа
felicitē (прилог) — срећно
fēlix, -icis — срећан, блажен
fēmīna, -ae, f. — жена, женка
fenestra, -ae, f. — отвор; прозор
fēra, -ae, f. — звер
ferrum, -i, n. — гвожђе
fervens, -entis — врео; жесток, напрасит
fessus, 3 — уморан, посустао, слаб
festīno, 1. festināvi, festinātum — журити се
fidēlis, -e — веран
fīlia, -ae, f. — кћи
fīlius, -i, m. — син
fīnis, -is, m. — међа; крај, крај
finitimus, 3 — погранични, суседни
firmo, 1. firmāvi, firmātum — јачати, утврдити
flammā, -ae, f. — пламен, ватра
flēo, 2. flēvi, flētum — плакати над нечим, лити сузе
flōs, flōris, m. — цвет, дика
flūmen, -inis, n. — река
flūvius, -i, m. — река

fluxus, 3 — текући; слаб, непостојан
foedus, -ēris, n. — савез, уговор
fons, **fontis**, m. — извор
forma, -ae, f. — лик, слика; лепота
formōsus, 3 — леп, леполик
fortasse (прилог) — можда, може бити
forte (прилог) — случајно, изненада
fortis, -e — јак, снажан, храбар
fortiter (прилог) — храбро, јуначки, постојано
fortitudo, -dinis, f. — храброст
fortuna, -ae, f. — срећа, судбина
fōrum, -i, n. — форум
fossa, -ae, f. — јарак
frango, 3. **frēgi**, **fractum** — ломити, сло-
мити, здробити, разбити
frāter, -tris, m. — брат
fructus, -us, m. — плод, род, летина
frūgifer, -ēra, -ērum — плодан, родан
frumentum, -i, n. — жито
frustra (прилог) — залуд, узалудно
fūgio, 3. **fūgi**, **fugītūrus** — бежати; побе-
ћи; клонити се кога, чега
fulgur, -ūris, n. — муња

G

Gāius, -ī, m. — Гај, мушко име
Galli, -ōrum, m. — Гали (келтска пле-
мена која су насељавала горњу Ита-
лију и Француску, јужно Подунавље
и Малу Азију)
gēmīnī, -ōrum, m. — близанци
gēnēr, -ēri, m. — зет
gens, **gentis**, f. — племе, народ
gēnus, -ēris, n. — род, порекло, врста
gēro, 3. **gessi**, **gestum** — носити; имати
bellum gerere — ратовати
gigno, 3. **genūi**, **genitum** — родити
glādīus, -iī, m. — меч
glōria, -ae, f. — слава
grācilis, -e — танак, слаб, витак
gracūlus, -i, m. — чавка
grādus, -us, m. — корак
Graecia, -ae, f. — Грчка
Graecus, -ī, m. — Грк
Graecus, 3 — грчки
grātia, -ae, f. — захвалност
grātus, 3 — захвалан, драг
grāvis, -e — тежак; тегобан; строг

H

hābēo, 2. **habūi**, **habītum** — имати, посе-
довати; сматрати (са два акуз).
in numērō hābēre — убрајати међу
habito, 1. **habitāvi**, **habitātum** — пребива-
ти, становати
Hadriaticum māre, n. — Јадранско море
Hannibal, -ālis, m. — Ханибал
hārēna, -ae, f. — песак
Hēlēna, -ae, f. — Хелена, жена Менелаја,
краља Спарте
herba, -ae, f. — трава
Hercūles, -is, m. — Херкул (Херакле), нај-
већи митски јунак у Грка
Herōdōtus, -i, m. — Херодот, грчки исто-
ричар V в. пре н. е.
hīc, **haec**, **hoc** (заменица) — овај
hirundo, -dinis, f. — ласта
Homērus, -i, m. — Хомер
hōmo, -īnis, m. — човек
hōnor, -ōris, m. — част, поштовање,
пошта
hōra, -ae, f. — час, сат
hordēum, -i, n. — јечам
hortus, -i, m. — врт, башта
hostis, -is, m. — непријатељ (ратни)
humānus, 3 — људски, човечји
hūmīlis, -e — низак, неугледан

I

iācio, 3. **iēcī**, **iactum** — бацити, бацати
iām (прилог) — већ, сад, управо
iām... cum — већ... кад, управо... кад
Iānūārius, -iī, m. — јануар (Јанов месец)
ībi (прилог) — онде, онамо
īdem, **ēādem**, **īdem** (заменица) — исти
idōnēus, 3. — подесан, згодан
īdus, -ūum, f. — иде, 13. или 15. дан
месеца
ignāvia, -ae, f. — кукавичлук
ignis, -is, m. — ватра
ignosco, 3. **ignōvi**, **ignōtum** (са дат.) —
праштати
ignōtus, 3 — непознат, туђ
ille, **illa**, **illud** (заменица) — онај
imber, -bris, m. — киша, пљусак
immortālis, -e — бесмртан
implēo, 2. **implēvi**, **implētum** — испунити,
напунити

impōno, 3. impōsui, impōsitum (in са акуз., или дат.) — поставити; наметнути
in (предлог са акуз. и абл.) — у; на; против; према
incēdo, 3. incesi, incesum — корачати, ступати
incendo, 3. incendi, incensum — запалити
incertus, 3 — непоуздан, несигуран, сумњив
incito, 1. incitavi, incitatum — подстицати
incōla, -ae, m. f. — становник, становница
inde (прилог) — оданде, затим
indignus, 3 (са абл.) — недостојан, безвредан
industriā, -ae, f. — марљивост, радиност
inffigo, 3. inflixī, inflictum — ударити чим, задати
infra (прилог) — доле, ниже
ingens, -entis — голем, силан
inimicus, -i, m. — непријатељ
inimicus, 3 — непријатељски
inīitium, -iī, n. — почетак
iniūria, -ae, f. — увреда
insānus, 3 — луд, махнит, будаласт
insīdiae, -ārum, f. — заседа, бусија
insēro, 3. insērui, insertum — ставити у, уметнути; наместити, засадити
insignis, -e — знаменит, особит, изврстан; јак; силан
insūla, -ae, f. — острво; кућа на спрат за издавање
instrūo, 3. instruxi, instructum — саградити; ређати; поучавати
inter (предлог са акуз.) — међу, сред
interdum (прилог) — каткад
interficiō, 3. interfēci, interfectum — убити, усмртити
intūs (прилог) — унутра
inūtilis, -e (са дат.) — некористан, непотребан
invādo, 3. invāsi, invāsum — навалити, напасти на
invēnio, 4. invēni, inventum — пронаћи, открити, налазити, измислити
invīte (прилог) — нерадо
ipse, ipsa, ipsum (заменица) — сам
irātus, 3 — љут, гневан, разљућен
is, ēa, id (заменица) — онај; он
Issa, -ae, f. — Вис, острво у Јадранском мору
itā (прилог) — тако, овако

Itāliā, -ae, f. — Италија
Itālicī, -ōrum, m. — Италици, становници Италије
Itālicus, 3 — италски
itāque (везник) — стога, дакле, тако
īter, ītinēris, n. — пут, путовање; марш
īterum (прилог) — по други пут, опет, још једном
iubēo, 2. iussi, iussum — заповедати, захтевати
iūcunde — (прилог) — пријатно, радосно
iūcundus, 3 — пријатан, љубак, мио, радостан
Iūlus, -i, m. — Јул
iungo, 3. iunxi, iunctum (са дат.) — склопити; сјединити, надовезивати се на
sociētātem iungēre — склопити савез
Iūno, -ōnis, f. — Јунона, Јупитерова жена
Iuppitēr, Iōvis, m. — Јупитер, врховни бог Римљана
iurgium, -iī, n. — свађа, кавга
iūs, iūris, n. — право; законитост
iustitia, -ae, f. — праведност, правичност
iūvēnis, -is, m. f. — младић; девојка (од 30—45 година)
iūvēnis — млад
iūventūs, -ūtis, f. — омладина, младеж
iūvo, 1. iūvi, iūtum — помагати, подупирати
iuxtā (предлог са акуз.) — поред, крај, код

K

Kālendae, -ārum, f. — календе, први дан месеца

L

lābor, -ōris, m. — напор, рад; марљивост
lāc, lāctis, n. — млеко
Lacedaemōnii, -ōrum, m. — Лакедемонјани
lācus, -us, m. — језеро
laetus, 3 — весео, радостан, задовољан, повољан (знамење)
lāpis, -īdis, m. — камен
lapsus, -ūs, m. — омашка, грешка
Latīni, -ōrum, m. — Латини, становници покрајине Лација

Latīnus, 3 — латински
Latīnus, -i, m. — Латин, митски краљ у Лауренту
lātro, -ōnis, m. — разбојник
latus, 3 — велик, голем, простран, широк
laudo, 1. laudāvi, laudātum — хвалити, славити
Laurentum, -i, n. — Лаурент, град у Лацију
laus, laudis, f. — хвала, похвала, слава
Lavīniā, -ae, f. — Лавинија, Енејина жена
Lavinium, -ii, n. — Лавиниј, град у Лацију
lāvo, 1. lāvi, lautum (lavātum) — прати, мити
lēgiō, -iōnis, f. — легија
lēgo, 3. lēgi, lectum — читати, сакупљати, купити
lēnis, -e — благ, нежан; љубазан
lente (прилог) — лагано, полако; тихо
leo, leōnis, m. — лав
lex, lēgis, f. — закон
libenter (прилог) — радо, од срца
libēr, -bri, m. — књига; кора дрвета
libēri, -ōrum, m. — деца
libertas, -ātis, f. — слобода
lignēus, 3 — дрвен, од дрвета
linēa, -ae, f. — линија, потез
lingŭa, -ae, f. — језик
lintēus, 3 — ланен
littēra, -ae, f. — слово; мн. књижевност, писмо, спис
litus, -ōris, n. — обала
Līvius (Titus), -ii, m. — Тит Ливије, римски историчар
lōcus, -i, m. (мн. lōca и lōci) — место
longē (прилог) — далеко, надалеко
longinquus, 3 — дуг, далек, удаљен
longus, 3 — дуг
luctātor, -ōris, m. — рвач, борац
lūna, -ae, f. — месец
lŭpa, -ae, f. — вучица
lŭpus, -i, m. — вук
lux, lŭcis, f. — светлост

M

Mācēdōnes, -um, m. — Македонци
māchīna, -ae, f. — строј, справа, машина
māgister, -tri, m. — учитељ
māgistra, -ae, f. — учитељица

māgistrātus, -ūs, m. — магистрат, члан римске управе у доба републике
magnōpěre (прилог) — врло, веома, **magnus, 3** — велики
malēdīco, 3. malēdīxi, malēdictum (са дат.) — псовати, ружити
mālum, -i, n. — зло, невоља, несрећа
mālum, -i, n. — јабука (плод)
mālus, 3 — зао, лош
māne, n. (непром.) — јутро
mānēo, 2. mansi, mansum — остати, задржавати се, боравити
Manlius (Marcus), -ii, m. — Марко Манлије
mānus, -ūs, f. — рука; чета
Marcellus, -i, m. — Марцел (Марко Клаудије)
Marcus, -i, m. — Марко, римско име
māre, -is, n. — море
mārīnus, 3 — морски
Mars, Martis, m. — Марс, бог рата
māter, -tris, f. — мајка
matrimōnium, -ii, n. — удаја, брак
mātŭrus, 3 (са дат.) — зрео, дорастао
memōriā, -ae, f. (са ген. објекта) — сећање; спомен, успомена
Mēnēlāus, -i, m. — Менелај, спартански краљ, муж лепе Хелене
mēmor, -ōris — онај који памти (са ген.)
mensis, -is, m. — месец (у години)
mercātor, -ōris, m. — трговац
merīdies, -ēi, m. — подне
mīlēs, -ītis, m. — војник
militāris, -e — војни, војнички
Mīnerva, -ae, f. — Минерва, римска богиња мудрости
mirābilis, -e — достојан дивљења, диван, чудесан
mīser, -ēra, -ērum — јадан, несрећан
mitto, 3. mīsi, missum — послати, слати
modestīa, -ae, f. — умереност, скромност
mōdus, -i, m. — начин, мера
moenīa, -iŭm, n. — зидине, бедеми
Moesīa, -ae, f. — Мезија, (данас северо-источна Србија и северна Бугарска)
molestus, 3 — тегобан, досадан, мучан
mōnēo, 2. monŭi, monītum — опомињати, упозорити; подсетити на кога (dē са абл.)
mons, montis, m. — планина, гора, брдо
mors, mortis, f. — смрт
mortālis, -e — смртан

mōs, mōris, m. — обичај, ђуд; мн. понашање, начин живота
mōtus, -us, m. — кретање, губање
mōvēo, 2. mōvi, mōtum — кренути, подстицати; покретати
bellum movēre — започети рат
moх (прилог) — ускоро, првом приликом
mūlier, -ēris, f. — жена
multitūdo, -dīnis, f. — мноштво, велики број
multus, 3 — многи, многобројан, знатан
mūlus, -i, m. — мазга
mūnio, 4. mūnīvi, mūnītum — утврдити, припремити за одбрану
Mūsa, -ae, f. — Муза, једна од богиња песништва, музике, наука, уметности
mūto, 1. mūtāvi, mūtātum — променити, мењати
mūtus, 3 — нем

N

nam (везник) — наиме, јер, сад
narro, 1. narrāvi, narrātum — причати, казивати, рећи
nātio, -ōnis, f. — народ
nāto, 1. nātāvi, nātātum — пливати
nauta, -ae, m. — морнар
nāvigo, 1. nāvīgāvi, nāvīgātum — пловити, бродити
nāvis, -is, f. — лађа, брод
nē (енклитична упитна речца) — да ли, ли
Neāpōlis, -is, f. — Напуљ
nēc (везник увек пред сугласницима) — и не, те не, а не
nēc ... nēc — нити ... нити
nēcdum (прилог) — још не
necessārius, 3 — потребан
nēco, 1. nēcāvi, nēcātum — убити, усмртити
nefas, n. (непроменљиво) — грех
neglēgo, 3. neglexi, neglectum — занемарити, не бринути се
nēpos, -ōtis, m. f. — унук, унука
Neptūnus, -i, m. — Нептун, римски бог мора
nēque (везник) — и не, те не
nēque ... nēque — нити ... нити
nīger, -gra, -grum — црн
Nīlus, -i, m. — Нил, река у Египту

nobilis, -e — познат; племенит, изврстан
nocēo, 2. -ui, -cītum (са дат.) — шкодити, наудити
noctū (прилог) — ноћу
nōmen, -inis, n. — име
nōmīno, 1. nomīnāvi, nomīnātum (са два акуз.) — именовати, назвати
nōn (прилог негације) — не
nondum (прилог) — још не
nōn tantum ... sēd etiam — не само ... него и
Nōnae, -ārum f. — ноне, псти или седми дан у месецу код Римљана
nonne (прилог) — зар не, није ли
nos (заменица) — ми
noster, -tra, -trum (заменица) — наш
nosco, 3. nōvi, nōtum — познавати, истраживати
nōtus, 3 — познат
nōvem (број) — девет
nōvus, 3 — нов
nōx, noctis, f. — ноћ
nūbes, -is, f. — облак
nūmērus, -i, m. — број
Nūmītor, -ōris, m. — Нумитор, легендарни краљ Албе Лонге
nummus, -i, m. — новац
numquam (прилог) — никада
nunc (прилог) — сада, у садашње време
nuntius, -iī, m. — порука, глас; гласник, весник
nupta, -ae, f. — млада, невеста
nuptiae, -ārum f. — свадба
nutrio, 4. nutrīvi, nutrītum — хранити

O

ōb (предлог са акуз.) — ради, за
oblecto, 1. oblectāvi, oblectātum — разве-сељавати, наслађивати; пријатно про-водити (tempus)
obnoxius, 3 — изложен, подложен казни
oboedio, 4. oboedīvi, oboedītum — (са дат.) слушати кога; покоравати се
obsīdeo, 2. obsēdi, obsessum — опседати
obsīdio, -iōnis, f. — опседање, опкољавање
obsisto, 3. obstīti (са дат.) — супротста-вити се
obtīneo, 2. obtīnui, obtentum — задобити, заузимати
occulto, 1. occultāvi, occultātum — сакри-ти, сакривати, тајити

ōculus, -i, m. — око
odiōsus, 3 — мрзак, неугодан
ōlĕa, -ae, f. — маслина
ōlim (прилог) — некад, једном
Olympĭa, -ōrum, n. — олимпијске игре одржаване сваке четврте године у Олимпији
Olympĭas, -ādis, f. — Олимпијада, мајка Александра Великог
omnis, -e — сав
ōnus, -ĕris, n. — бреме, терет
onustus, 3 — натоварен, засићен
oppĭdum, -i, n. — град
opprĭmo, 3. oppressi, oppressum — притиснути; упропастити
oppugno, 1. oppugnāvi, oppugnātum — нападати, насрнути
opulentus, 3 — богат; јак, угледан
ōpus, -ĕris, n. — посао, рад, дело; градња
ōpus est (са дат. лица и абл. предмета) — потребно ми је нешто
ōra, -ae, f. — обала
ōrāculum, -i, n. — пророчиште, пророчанство
orātĭo, -iōnis, f. — говор, беседа
orbis, -is, m. — круг
orbis terrae, m. — свет
ōrĭgo, -gĭnis, f. — извор, порекло, утемељење
orno, 1. ornāvi, ornātum — украшавати, искитити
ōs, ōris, n. — уста; ушће
ossĕus, 3 — коштан, од кости
ostendo, 3. ostendi, ostentum — показивати, пружати
Ostĭa, -ae, f. — Остија, град на ушћу реке Тибра
ōvis, -is, f. — овца

Р

paenitentĭa, -ae, f. — кајање
Pālātĭum, -iĭ, n. — Палатин, један од седам римских брежуљака
pālus, -ūdis, f. — мочвара
pānis, -is, m. — хлеб
pār, pāris (са дат.) — раван, једнак са ким
parco, 3. pĕperci, parsum (са дат.) — штедети
parcus, 3 — штедљив

pārens, -entis, m. f. — родитељ
pārĕo, 2. parūi (са дат.) — покоравати се, слушати
pārĭes, -ĕtis, m. — зид, кућа
pario, 3. pepĕri, partum — родити
pārĭter (прилог) — једнако
pars, -partis, f. део; страна; странка
parsimōnĭa, -ae, f. штедња
pārūm (прилог) — мало
parvĭtas, -ātis, f. — маленкост
parvus, 3 — мален
pastor, -ōris, m. — пастир
pater, -tris, m. — отац
pāter familiās, m. — домаћин, глава породице
pātriā, -ae, f. — отаџбина, домовина
pauper, -ĕris — сиромашан
pāvo, -ōnis, m. — паун
pavōnĭnus, 3 — паунов
paх, pācis, f. — мир
pectus, -ōris, n. — груди, прса
pecūnĭa, -ae, f. — имовина; новац
Pēleus, -ĕi, m. — Пелеј, краљ у Тесалији
pellis, -is, f. — кожа
pello, 3. pĕpūli, pulsum (ē или dē са абл.) — протерати, потиснути из
penna, -ae, f. — перо
per (предлог са акуз.) — преко, по
perdo, 3. perdĭdi, perdĭtum — упропастити; изгубити
percūtĭo, 3. percussi, percussum — ударити; пробити
perfūgĭum, -iĭ, n. — уточиште, прибежиште
pĕrĭcūlōsus, 3 — опасан
pĕrĭcūlum, -i, n. — опасност
pĕrĭte (прилог) — вешто, искусно
pĕrĭtus, 3 (са ген.) — вешт, искусан, вишан чему
pernicĭes, -ĕi, f. — пропаст
Persa, -ae, m. — Персијанац
persōna, -ae, f. — особа
pervēnĭo, 4. pervēni, perventum — доћи, стићи; допрети
ad magnos hōnōres pervēnĭre — доспети до високог положаја
pĕto, 3. pĕtĭvi, pĕtĭtum — ударати; напасти, ићи; тражити, тежити за чим
Phārus, -i, f. — Фар, острвце поред Александрије у Египту
Phaedrus, -i, m. — Федар, римски баснописац
Phīlĭppus, -i, m. — Филип II, македонски краљ

philōsōphus, -i, m. — филозоф
pictor, -ōris, m. — сликар
pictūra, -ae, f. — слика, сликарство
pictus, 3 — насликан, везен
piētās, -ātis, f. — побожност, љубав пре-
 ма ближњима
pinacothēca, -ae, f. — галерија (слика)
pīrāta, -ae, m. — гусар
piscātor, -ōris, m. — рибар
piscis, -is, m. — риба
pīus, 3 — побожан
placidus, 3 — миран, тих
Plāto, -ōnis, m. — Платон, грчки фило-
 соф
plebs, -is, f. — народ
pōēma, -ātis, n. — песма, песма
poena, -ae, f. — казна
pōēta, -ae, m. — песник
pōētīcus, 3 — песнички
pōno, 3. pōsūi, pōsītum — поставити, мет-
 нути, ставити (пред госте)
pons, -ntis, m. — мост
Pompēius (Gnaeus Magnus), -i, m. — Гнеј
 Помпеј Велики, тријумвир
porta, -ae, f. — врата
portīcus, ūs, f. — трем, портик
porto, 1. portāvi, portātum — носити
portus, -ūs, m. — лука
posco, 3. popōsci — тражити, захтевати
post (прилог) — после, по, затим; позади
post (предлог са акуз.) — после, по, за,
 иза
postēā (прилог) — затим, потом
postērus, 3 — будући, следећи
postrēmo (прилог) — напokon
pōtens, -entis — моћан
potentīa, -ae, f. — сила, моћ
prae (предлог са абл.) — према, пред; од
 (у изрицању негативног узрока)
praebēo, 2. praebūi, praebītum — пружити;
 прибавити
aurēs praebēre — слушати
praeceptum, -i, n. — пропис, наредба,
 правило
praeda, -ae, f. — плен
praesīdīum-, īi, n. — војничка посада; за-
 штита, одбрана, помоћ
praeter (предлог са акуз.) — мимо; осим
praetor, -ōris, m. — претор
prātum, -i, n. — ливада
prēmo, 3. pressi, pressum — притиснути;
 држати, запосести
pretīum, -īi, n. — цена, вредност; награда

prētiōsus, 3 — скупocen, вредан
Prīāmus, -i, m. — Пријам, тројански
 краљ
primōres, -um, m. — прваци
prīmum (прилог) — прво, први пут
prīncipīum, -īi, n. — почетак, постанак
privātus, 3 — лични, приватан
prīusquam (прилог) — пре него
prō (предлог са абл.) — уместо, за, пре-
 ма, ради
prōbitas, ātis, f. — поштење, доброта
prōbus, 3 — ваљан, частан
procērus, 3 — висок, танак
prōcul (прилог) — далеко
proelīum, -īi, n. — бој, битка
profundus, 3 — дубок
prōles, -is, f. (само једн.) — пород, по-
 томство
prōpe (предлог са акуз.) — близу
prōpinquus, 3 — суседни
prōprius, 3 — властит, свој
propter (предлог са акуз.) — због, ради
prōpulso. 1. prōpulsāvi, prōpulsātum (ā са
 абл.) — одбијати од
prōtēgo, 3. protēxi, protēctum — штитити,
 заклонити, заштитити
prōvincīa, -ae, f. — покрајина
prūdēns, -entis — мудар, разборит, ра-
 зуман
prudentīa, -ae, f. — мудрост
pūblicus, 3 — државни, народни, општи
pūella, -ae, f. — девојка
pūer, -ēri, m. — дечак
pueritīa, -ae, f. — дечачко доба, деча-
 штво
pugna, -ae, f. — бој, битка
pugno, 1. pugnāvi, pugnātum — борити се
pulcher, -chra, -chrum — леп
pulchre (прилог) — лепо
pulchritūdo, -dīnis, f. — лепота
Punīcus, 3 — пунски, картагински
puppis, -is, f. — крма
pūto, 1. putāvi, putātum — мислити; смат-
 рати (два акуз.)
Pythagorīcus, 3 — Питагорин

Q

quaestor, -ōris, m. — квестор
quam (прилог) — како, колико, него
 (компаративно)

que (енклитички везник) — и
qui, quae, quod (заменица односна и упитна) — који; који?
quā (везник) — јер, што
quīdam, quaedam quoddam (заменица) — неки
quis, quid (заменица) — ко? шта?
quod (везник) — зато што, стога што
quōque (прилог) — и, такође
quōt (непроменљив придев) — колико
quōtannis (прилог) — сваке године
quōtus, 3 — који по реду

R

rādo, 3. rāsi, rāsum — гребати, стругати
rāpio, 3. rapui, raptum — уграбити, зграбити
rārō (прилог) — ретко
rārus, 3 — редак, раздалек
rēcessus, -us, m. — повлачење, враћање, повратак
recte (прилог) — право, ваљано, добро
rectus, 3 — прав, раван
reddo, 3. reddidi, redditum — вратити; начинити кога чим (два акуз.)
reditus, -us, m. — повратак
rēfērtus, 3 (са абл.) — претрпан
rēgīna, -ae, f. — краљица
rēgius, 3 — краљевски, краљев
regno, 1. regnāvi, regnātum — владати
regnum, -i, n. — краљевство
rēgo, 3. rexi, rectum (са акуз.) — владати, управљати
rēlinquo, 3. rēliqui, relictum — оставити
rēliquiāe, -ārum, f. — остатак
rēliquus, 3 — остали, преостали
relūcēo, 2. reluxi — светлети
Rēmus, -i, m. — Рем, Ромулов брат
rēporto, 1. rēportāvi, rēportātum — задобити, стећи; натраг носити
victōriam reportāre — победити, однети победу
repudiō, 1. repudiāvi, repudiātum — одбијати, не примати
requiesco, 3. requiēvi, requiētum — почивати, одмарати се
rēs, rei, f. — ствар, прилика, догађај, јуначко дело
rēs adversae, f. — несрећа

rēs dubiae, f. — неповољан положај
rēs gestae, f. — бој, поход, ратне операције, дела
rēs militāris, f. — војничка вештина
rēs novae, f. — преврат, побуна
rēs publica, f. — држава
rēs secundae, f. — срећа
resisto, 3. restiti (са дат.) — опирати се, бранити се
rēstitūo, 3. rēsiti, rēstitūtum — натраг довести, вратити; обнови
rēte, -is, n. — мрежа
rex, rēgis, m. — краљ
Rhēa Silvīa, -ae, f. — Реа Силвија, мајка Ромула и Рема
rhētōr, -ōris, m. — беседник, учитељ беседништва
rīdēo, 2. rīsi, rīsum (са акуз.) — смејати се, подсмевати се
rīvus, -i, m. — поток
rōbur, -ōris, n. — снага, храстовина
rōgo, 1. rōgāvi, rōgātum — молити, питати
Rōma, -ae, f. — Рим
Rōmānus, 3 — римски
Rōmānus, -i, m. — Римљанин
Rōmūlus, -i, m. — Ромул, легендарни оснивач Рима
rōs, rōris, m. — роса
rostrum, -i, n. — кљун; крма
rūina, -ae, f. — рушење; пропаст
rumpo, 3. rūpi, ruptum — сломити, раскинути, уништити
rursus (прилог) — опет, поново
Rutūli, -ōrum, m. — Рутули, древни народ у Лацију

S

sācer, -cra, -crum (са дат.) — свет; посвећен
sācerdos, -ōtis, m. f. — свештеник, свештеница
saepe (прилог) — често
saevus, 3 — жесток, љут, окрутан
salsus, 3 — слан
sālus, -ūtis, f. — спас, здравље
salūber, -bris, -bre — здрав, користан
sānus, 3 — здрав, читав
sāpiens, -entis — паметан, мудар, разуман

sapienter (прилог) — мудро
săpientia, -ae, f. — мудрост, разборитост, памет
sarcina, -ae, f. — товар
sāt (прилог) — довољно
sātis, (прилог) — доста, довољно
Sāvus, -i, m. — Сава
scēlus, -ēris, n. — злочин, недело
schōla, -ae, f. — школа
sciētia, -ae, f. — знање, вештина
scio, 4. scīvi, scīi, scītum — знати
Scīpio, -iōnis, m. (Aemilānus Africānus Numantīnus) — Сципион освајач Картагине у III пунском рату
scrība, -ae, m. — писар
scrībo, 3. scripsi, scriptum — писати
scriptor, -ōris, m. — писац
scriptor rērum, m. — историчар
scriptum, -i, n. — писана, реч, нешто написано
sēcō, 1. secūi, sectum — сећи
secundus, 3 (број) — други
secūris, -is, f. — секира
sēd (везник) — али, него, већ
sēdēo, 2. sēdi, sessum — седети
sedūlus, 3 — марљив, вредан
sementis, -is, f. — жетва, сетва
semper (прилог) — увек, свагда
senectus, -ūtis, f. — старост
sēnex — стар
sēnex, sēnis, m. — старац
sententia, -ae, f. — мишљење, изрека
sentio, 4. sensi, sensum — осећати, мислити; примећивати, опажати
sermo, -ōnis, m. — разговор, говор
sērus, 3 — позни, касни
servo, 1. servāvi, servātum (абл.) — спасти, сачувати, избавити од
servus, -i, m. — роб, слуга
sex (број) — шест
sī (везник) — ако, да
Sībylla, -ae, f. — Сибила, свештеница и пророчица Аполонова
Sībyllinus, 3 — сибилски, Сибилин
sīc (прилог) — тако, овако
Sicīlia, -ae, f. — Сицилија
sīcut (везник) — као што, како, као
sīdus, -ēris, n. — сазвежђе, звезда
signum, -i, n. — белег, знак, бојни знак, кип
sīlēo, 2. silūi — ћутати, бити тих

silentium, -iī, n. — тишина, ћутање
silva, -ae, f. — шума
Silvius, -iī, m. — Силвије, мушко име
similis, -e (дат.) — сличан, налик на
simulacrum, -i, n. — прилика, слика и прилика
sīne (предлог са абл.) — без
Singidūnum, -i, n. — Сингидунум
sītis, -is, f. — жеђ
sītus, 3 — постављен, положен, смештен
societas, -ātis, f. — друштво, заједништво, дружина, савез
sōcius, -iī, m. — друг, другар; савезник
sōl, sōlis, m. — сунце
solācium, -iī, n. — утеха
solvo, 3. solvi, solūtum (ā или ex са абл.) — одрешити, ослободити, избавити неког од нечега
Sophōclēs, -is, m. — Софокле, грчки трагички песник
sōror, -ōris, f. — сестра
sors, sortis, f. — коцка, усуд, судбина
Sparta, -ae, f. — Спарта
spectātor, -ōris, m. — посматрач
specto, 1. spectāvi, spectātum — посматрати, гледати
spēcus, -ūs, m. — пећина
spes, -ei, f. — нада, очекивање
splendēo, 2. — сијати се, блистати се
stātim (прилог) — одмах, сместа
stātūo, 3. statūi, statūtum — намислити, одлучити; одредити; поставити, засновати
stirps, -is, f. m. — потомак, подмладак; племе, породица; корен, темељ
sto, 1. stēti, stātum — стајати; боравити
strēnūus, 3 — одважан; окретан, брз
stūdium, -iī, n. — ревноост; жеља; научни рад
stulte (прилог) — глупо, лудо
stultus, 3 — луд, будаласт, глуп
suāvis, -e — мио, пријатан
sūb (предлог са акуз. и абл.) — под
sum, esse, fūi — бити
sūperbus, 3 — охол, обестан, ташт
sūpēro, 1. sūpērāvi, sūpērātum — победити, надјачати
sūprā (прилог) — горе, одозго
sūus, 3 (заменица) — свој
Syrācūsae, -ārum, f. — Сиракуза, град на Сицилији

T

tābella, -ae, f. — таблица
tābūla, -ae, f. — слика; табла
tābūla pīcta, -ae, f. — слика
tam (прилог) — тако, толико
tāndēm (прилог) — напokon, најзад
tantum (прилог) — толико, једино само
tantus, 3 — толики, оволики, онолики
Tarquīnīi, -ōrum, m. — Тарквинији, чланови породице Тарквинија, пореклом из Етрурије
Tarquīnīus (-īi) Priscus, -i, m. — Тарквиније Приск, пети римски краљ
Tarquīnīus (-īi) Sūperbus, -i, m. — Тарквиније Охоли, седми и последњи римски краљ
templum, -i, n. — храм
tempto, 1. temptāvi, temptātum — покушати, кушати
tempus, -ōris, n. — време; доба
tendo, 3. tētendi, tentum — пружати, затезати
tēneo, 2. tēnūi, tentum — држати, имати
tēner, -ēra, -ērum — нежан, млад
tergum, -i, n. — леђа
post tergum — за леђима, за собом
terra, -ae, f. — земља
terrēo, 2. terrūi, terrītum — плашити кога, страшити кога
thēātrum, -i, n. — позориште
Thēseus, -ēi, m. — Тезеј, атински краљ
Thētis, īdis, f. — Тетида
Tībēris, -is, m. — Тибер, река у Италији
tīmīde (прилог) — бојажљиво, опрезно
tīmīdus, 3 — бојажљив
tīmor, -ōris, m. — страх, стрепња
tītūlus, -i, m. — натпис, наслов
tōlēro, 1. tolerāvi, tolerātum — подносити, трпети
tollo, 3. sustūli, sublātum — уграбити, отети
tōrmentum, -i, n. — ратна бацачка справа
transcendo, 3. transcendī, transcensum — прећи преко, прелазити
trēs, tria (број) — три
tribūnus, -i, m. — трибун
tribūo, 3. tribūi, tribūtum — поделити, исказати, дати, даровати, допустити
trīdens, -entis, m. — трозубац
tristis, -e — тужан, жалостан

Troezenīi, -ōrum, m. — Трезењани
Trōia, -ae, f. — Троја, град на северо-западној обали Мале Азије
Trōiānus, 3 — тројански
Trōiāni, -ōrum, m. — Тројанци
tū (заменица) — ти
tum (прилог) — тада, онда
tūnc (прилог) — тада
turba, -ae, f. — метеж, врева
turbūlentus, 3 — мутан
Turnus, -i, m. — Турно, краљ Рутула
turris, -is, f. — торањ, кула
tussis, -is, f. — кашаљ
tūtus, 3 — заштићен, заклоњен, безбедан
tūus, 3 (заменица) — твој

U

ūber, -ēris — плодан, обилат, богат, пун
ūbī (прилог) — где, када
Ūlixes, -is, m. — Одисеј, краљ Итаке
umbra, -ae, f. — сенка
unda, -ae, f. — талас, вал
unde (прилог) — одакле
universus, 3 — цео, сав
ūnus, ūna, ūnum (број) — један
urbs, urbis, f. — град
ut (везник) — чим, кад, како, као
ut (прилог) — као, као што
ut... sīc — како... тако
ūter, ūtra, ūtrum — који од двојице
utīlis, -e — користан, прикладан, употребљив
utīlitas, -ātis, f. — корист

V

valde (прилог) — врло, веома, јако, силно
vālīdus, 3 — јак, моћан; здрав, чио; снажан, силан
vānitas, -ātis, f. — хвалисавост; таштина
vānus, 3 — шупаљ, празан, узалудан, жалов
vārius, 3 — шарен; различит, разноврстан
vasto, 1. vastāvi, vastātum — опустошити; разорити
vectīgal, -ālis, n. — порез
vēlut (везник) — као, као што

vendo, 3. vendīdi, venditum — продати, продавати
vēnio, 4. vēni, ventum — доћи, долазити
auxilio venīre (уз дат. лица) притећи у помоћ
ventus, -i, m. — ветар
Vēnus, -ēris, f. — Венера, римска богиња љубави
venustus, 3 — дражестан, љубак, леп
vēr, vēris, n. — пролеће
verbum, -i, n. — реч; глагол
vērūm, -i, n. — истина
versus, -us, m. — стих
Vestālis, -is (virgo) f. — весталка
vester, -tra, -trum (заменица) — ваш
vestis, -is, f. — одело, хаљина, одећа
vētus, -ēris — стар; древни, пређашњи
vīa, -ae, f. — пут
vīātor, -ōris, m. — путник
vīcīnus, 3 (са дат.) — суседни
victor, -ōris, m. — победник
victōriā, -ae, f. — победа
vicus, -i, m. — село, месташце
vidēo, 2. vīdi, vīsum — видети, опазити
vīgīlo, 1. vigilāvi, vigilātum — бдети, не спавати
vīlis, -e — безвредан, јефтин

vinco, 3. vīci, victum — победити, савладати
vīr, vīri, m. — јунак, човек, муж
virgo, -inis, f. — девојка, девица
viridis, -e — зелен
virtus, -ūtis, f. — врлина, храброст, јунаштво
vīs, f. — сила, моћ, снага
vīta, -ae, f. — живот
vītium, -iī, n. — сметња, недостатак
vitta, -ae, f. — трака, повез
vitūpēro, 1. vitupērāvi, vitupērātum — корити, кудити
vīvo, 3. vixi, victum — живети
vōco, 1. vōcāvi, vōcātum — звати, дозвати
ad arma vocāre — позвати на оружје
vōlo, 1. volāvi, volātum — летети
vox, vōcis, f. — глас, реч
Vulcānus, -i, m. — Вулкан, бог ватре
vulnus, -ēris, n. — рана
vulnēro, 1. vulnērāvi, vlnērātum — рањавати

Z

zōna, -ae, f. — појас

РЕЧНИК

СРПСКО-ЛАТИНСКИ

А

Азија — *Āsia*, -ae f.
ако — *sī* (везник)
Александар — *Ālexandēr*, -dri, m.
Александрија — *Alexandriā*, -ae. f.
Алпи — *Alpes*, -īum f.
Архимед — *Archimēdes*, -is, m.
Аурелије Марко — *Aurelius* (Marcus),
 -īi, m.

Б

бежати — *fūgiō*, 3. *fūgi*, *fugitūrus*; *evādo*,
 3. *evāsi*, *evāsum* (ex ca абл.)
библиотека — *bibliothēca*, -ae, f.
бог — *dēus*, -i, m.
богатство — *divitiāe*, -ārum, f.
богиња — *dēa*, -ae, f.
борити се — *pugno*, 1. *pugnāvi*, *pugnā-*
tum
брат — *frāter*, *frātris*, m.
брз — *celer*, -ēris, -ēre
бродити — *navīgo*, 1. *navigāvi*, *navigā-*
tum
бујати — *cresco*, 3. *crēvi*, *crētum*

В

вагра — *ignis*, -is, m.
вежбање — *exercitatio*, -iōnis, f.
велик — *magnus*, 3
вечан — *perpētūus*, 3
видети — *vidēo*, 2. *vīdi*, *vīsum*
вичан — *perītus*, 3 (ca ген.)
војник — *mīles*, -ītis, m.
војевање — *res militāris*, f.
војсковођа, вођа — *dux*, -cis, m.
врата, вратнице — *ianua*, -ae, f.; *porta*,
 -ae, f.

вредан — *sedūlus*, 3; *diligens*, -entis
врлина — *virtus*, -ūtis, f.
врт — *hortus*, -i, m.
вук — *lūpus*, -i, m.

Г

гај — *nemus*, -ōris, n.
говорник — *orātor*, -ōris, m.
говорити — *dīco*, 3. *dixi*, *dictum*
година — *annus*, -i, m.
гора — *mons*, *montis*, m.
господар — *domīnus*, -i, m.
град — *urbs*, -is, f.; *oppīdum*, -i, n.
градити — *aedīfīco*, 1. *aedīfīcāvi*, *aedīfī-*
cātum; *condo*, 3. *condīdi*, *condītum*
грађанин — *cīvis*, -is, m. f.
гранат — *ramōsus*, 3
Грк — *Graecus*, -i, m.
гроб — *sepulcrum*, -i, n.
Грчка — *Graecia*, -ae, f.
грчки — *Graecus*, 3
гусар — *pirāta*, -ae, m.

Д

дар — *dōnum*, -i, n.
дати — *do*, 1. *dēdi*, *dātum*
два — *dūo*, *dūae*, *dūo*
девојка — *pūella*, -ae, f.; *virgo*, -gīnis, f.
дело — *opus*, -ēris, n.
Демостен — *Demosthēnes*, -is, m.
део — *pars*, *partis*, f.
десни — *dexter*, -tēra, -tērum
дечак — *puer*, -ēri, m.
Дијана — *Dīāna*, -ae, f.
до — *ad* (предлог са акуз.)
добар — *bōnus*, 3
добро — *bōnum*, -i, n.
довозити — *veho*, 3. *vexi*, *vectum*

доделити — tribūo, 3. tribūi, tribūtum
домаћин — pāter famīlias, m.
допремати — vēho, 3. vexi, vectum
достојан — dignus, 3 (са ген.и абл.)
древан — antīquus, 3
држава — civitas, -ātis, f.; res publica, f.
дубок — profundus, 3
дуг — longus, 3
дуго — dīu (прилог), longē (прилог)
дуговати, бити дужан — debēo, 2. debūi debītum

Е

Египат — Aegyptus, -i, f.
Енеја — Aenēas, -ae, m.
еп — carmen, -mīnis, n.

Ж

желети — cupīo, 3. cupīvi, cupītum
жељан — cupidus, 3 (са ген.)
жена — uxor, -ōris, f.
жесток — ācer, ācris, ācre
живети — habito, 1. habitāvi, habitātum
животиња — animal, -ālis, n.

З

заједно са — unā cum (са абл.)
закон — lex, lēgis, f.
заповедник — imperātor, -ōris, m.
заробити — capīo, 3. cēpi, captum
захвалност — gratia, -ae, f.
зашто — cur (прилог)
звезда — sīdus, -ēris, n.
здравље — sālus, -ūtis, f.
земљорадник — agricōla, -ae, m.
земљорадња — agricultūra, -ae, f.
знање — scientia, -ae, f.

И

и — et (везник)
из — ē, ex (предлог са абл.)
имати — habēo, 2. habūi, habitum
исти — idem, eādem, idem
истински — vērus, 3
историја — histōria, -ae, f.

Ј

један — unus, una, unum
јелен — cervus, -i, m.
јесен — autumnus, -i, m.
Јупитер — Iuppiter, Iōvis, m.
јуче — hēri (прилог)

К

казнити — punio, 4. punīvi, punītum
Капитол — Capitōlium, -īi, n.
Картагина — Carthāgo, -gīnis, f.
Катон — Cāto (Marcus), -ōnis, m.
књига — liber, -bri, m.
књижевност — littērae, -ārum, f.
коњ — equus, -i, m.
коњанички — equester, -stris, -stre
Коринт — Corinthus, -i, f.
користан — utilis, -e
краљ — rex, rēgis, m.
кретање — mōtus, -us, m.
кћи — filia, -ae, f.

Л

Лавинија — Lavinium, -īi, n.
Латин — Latīnus, -i, m.
леп — pulcher, -chra, -chrum; venustus, 3; formōsus, 3
Ливије — Līvius (Tītus), -īi, m.
лукавство — dōlus, -i, m.

Љ

љубав — amor, -ōris, m.

М

магистрат — magistrātus, -us, m.
мамуза — calcar, -āris, n.
Марс — Mars, Martis, m.
марш — iter, itinēris, n.
многи — multus, 3
мноштво — multitūdo, -dīnis, f.; copia, -ae, f.

море — mǎre, -is, n.
морнар — nauta, -ae, m.
морски — marīnus, 3
моћан — pōtens, -entis
мудрац — sapiens, -entis, m.

Н

на — in (предлог са акуз. и абл.)
надметање — certāmen, -mīnis, n.
назвати кога чим — appello, 1. appellāvi
 appellātum (са 2 акуз.)
наиме — nām (везник)
нападати — impētum faciō, 3. fēcī fac-
 tum; oppugno, 1.
Напуљ — Nēapōlis, -is, f.
народ — popūlus, -i, m.; gens, gentis, f.
невешт — imperītus, 3 (са ген.)
недостојан — indignus 3 (са абл.)
Нептун — Neptūnus, -i, m.
несрећа — rēs adversae, -ērum, -ārum f.
несрећан — mīser, -ēra, -ērum

Њ

њива — āger, -gri, m.

О

о — dē (предлог са абл.)
обала — lītus, -ōris, n.
обичај — mos, mōris, m.
образовање — eruditīo, -iōnis, f.
од — ā, āb (предлог са абл.)
одбити — repello, 3. repūli, repulsum
одлучан — strenūus, 3
он, она, оно — is, ēa, id (заменица)
онде — ibi (прилог)
опседати — oppugno, 1. oppugnāvi, op-
 pugnātum; obsidēo, 2. sēdi, sessum
освајати — expugno, 1. expugnāvi, expug-
 nātum; capīo, 3. cēpi, captum
оснивати — condo, 3. condīdi, conditum
оставити — relinquo, 3. relīqui, relictum
остали — cētēri, -ae, -a
острво — insūla, -ae, f.
отварати — āpērīo, 4. āpērūi, apertum

отац — pātēr, -tris, m.
отаџбина — pātrīa, -ae, f.
отимати — tollo, 3. sustūli, sublātum

П

пас — cānis, -is, m. f.
песник — poēta, -ae, m.
плашити се — tīmēo, 3. timūi (са акуз.)
плод — fructus, -us, m.
победити — vinco, 3. vīci, victum
поверење — fīdes, -ēi, f.
поделити — tribūo, 3. tribūi, tribūtum
подићи — movēo, 2. mōvi, mōtum
подстицати — incīto, 1. incitāvi, incitātum
позлаћен — aurēus, 3
познат — nōtus, 3
покоравати се — pārēo, 2. pārūi (са дат.)
поље — campus, -i, m.
посвећен — sācer, -era, -erum
пород — prōles, -is, f. (само једн.)
послати — mitto, 3. misi, missum
после — post (предлог са акуз.)
потребан — necessārius, 3
право — iūs, iūris, n.
пратилац — cōmes, -itis, m. f.
праведан — iustus, 3
пребивати — habīto, 1. habitāvi, habitā-
 tum
престоница — cāpūt, -itis, n.
пријатељ — amīcus, -i, m.
Пријам — Prīāmus, -i, m.
пример — exemplar, -āris, n.
прича — fabūla, -ae, f.
причати — narro, 1. narrāvi, narrātum
пролеће — vēr, vēris, n.
пронаћи — invenīo, 4. invēni, inventum
пропаст — rūina, -ae, f.
против — contra (предлог са акуз.)
пунски — Punīcus, 3
путовање — īter, itinēris, n.

Р

разборит — prudens, -entis
различит — dissimīlis, -e; varius, 3
размишљати — cogīto, 1. cogitāvi, cogi-
 tātum
разорити — dēlēo, 2. dēlēvi, dēlētum
рат — bellum, -i, n.

ратовање — res militāris, -ēi, -āris f.
ратовати — bello, 1. bellāvi, bellātum
 (cum са абл.); bellum gēro, 3. gessi, gestum (cum са абл. или adversus са акуз).
Реа Силвија — Rhēa Silvīa, -ae, f.
река — flūmen, -mīnis, n.;
 amnis, -is, m.; fluvīus, -īi, m.
реч — verbum, -i, n.; vox, vōcis, f.
Рим — Rōma, -ae, f.
Римљанин — Rōmānus, -i, m.
римски — Rōmānus, 3
рог — cornu, -us, n.

С

сам, сама, само — ipse, ipsa, ipsum (заменица)
са — cum (предлог са абл.)
сав — omnis, -e
свет — orbis terrae -is, m.
сенат — senātus, -us, m.
сила — vīs, f.
син — filiūs, -īi, m.
слава — gloriā, -ae, f.
славан — clārus, 3; celēber, bris, -bre
слати — mitto, 3. mīsi, missum
сличан — simīlis, -e
снага — vīs, f.; rōbur, -ōris, n.
снег — nix, nīvis, f.
срећа — rēs secundae, -ērum, -arum, f.
срећан — fēlix, -īcis
срџба — īra, -ae, f.
стар — antīquus, 3
статуа — effigies, -ēi, f.
стићи — advenīo, 4. advēni, adventum
стрпљив — patiens, -entis (са ген.)
судија — arbiter, -tri, m.
суседни — vicīnus, 3; propinquus, 3

Т

талас — unda, -ae, f.; fluctus, -us, m.
тело — corpus, -ōris, n.
Тибар — Tibēris, -is, m.
три — trēs, trīa (број)
Троја — Trōia, -ae, f.
Тројанац — Trōiānus, -i, m.

У

у — in (предлог са акуз. и абл.)
увешавати — augēo, 2. auxi, auctum
украшавати — orno, 1. ornāvi, ornātum
ученик — discipulus, -i, m.
ученица — discipula, -ae, f.
учитељ — magister, -tri, m.

Ф

Фаун — Faunus, -i, m.
форум — fōrum, -i, n.

Х

Ханибал — Hannībal, -ālis, m.
хвалити — laudo, 1. laudāvi, laudātum
Хелена — Hēlēna, -ae, f.
Хомер — Homērus, -i, m.
храбар — animōsus, 3; fortis, -e
храброст — audaciā, -ae, f.; fortitūdo, -dīnis, f.
храм — templum, -i, n.

Ц

Цезар — Caesar (Gāius Iulius), -āris, m.
цео — universus, 3
Цицерон — Cicēro, -ōnis, m.

Ч

част — hōnor, -ōris, m.
чете — corīae, -ārum, f.
често — saepe (прилог)
чинити — faciō, 3. fēci, factum; āgo 3. ēgi, āctum
читати — lēgo, 3. lēgi, lectum
човек — hōmo, -īnis, m.
чувати — custodiō, 4. custodīvi, custodītum
чужен — celēber, -bris, -bre
чудесан — mīrus, 3

Ш

школа — schōla, -ae, f.
штитити — protēgo, 3. protexi, protectum

САДРЖАЈ

	<i>Страна</i>		<i>Страна</i>
УВОД	3	De Faunō	26
Индоевропљани	3		
Оснивање града Рима	4		
Утицај Етрураца и Грка на Рим- љане	5		
Латински језик	7		
ПИСМО И ГЛАСОВИ	9		
Писмо	9		
Подела гласова	9		
Изговор	10		
Вежбање за изговор	11		
Дужина слогова	11		
Нагласак (Accentus)	12		
Растављање речи на слоге ..	12		
Вежбање за нагласак	12		
ВРСТЕ РЕЧИ И ПРОМЕНЕ	13		
Именска промена	13		
Глаголска промена	14		
I ВЕЖБАЊЕ			
(I или а- деклинација: једнина; именице и придеви женског рода; I конјугација: индикатив презен- та актива)	15		
II ВЕЖБАЊЕ			
(I или а- деклинација: множина; именице мушког рода; индिका- тив презент глагола esse)	20		
III ВЕЖБАЊЕ			
(II или о- деклинација: именице и придеви мушког рода на -us; II конјугација: индикатив презент актива)	26		
IV ВЕЖБАЊЕ			
(III конјугација: индикатив пре- зента актива)	30		
De ruīnā Trōīae antīquae I	30		
BOГОВИ	32		
V ВЕЖБАЊЕ			
(II или о- деклинација: именице и придеви на -ēs и именица vīr; IV конјугација: индикатив презент актива)	35		
De ruīnā Trōīae antīquae II	35		
VI ВЕЖБАЊЕ			
(II или о- деклинација: именице средњег рода на -um; индикатив имперфекта актива глагола I—IV конјугације)	39		
De bellis Romānōrum	39		
VII ВЕЖБАЊЕ			
(III деклинација: сугласничке ос- нове мушког и женског рода) ..	43		
Долазак Енеје у Италију	43		
VIII ВЕЖБАЊЕ			
(III деклинација: сугласничке ос- нове средњег рода; индикатив имперфекта глагола esse)	49		
ШКОЛЕ У РИМУ	24	ВЕНЧАЊЕ У РИМУ	47

IX ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: -ī основе; глаголи са основом на -ī)	
Рођење Ромула и Рема	52
РОЂЕЊЕ ДЕТЕТА У РИМУ	56

X ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: самогласничке основе именица средњег рода на -e, -al, -ar; футур I глагола esse)	57
--	----

XI ВЕЖБАЊЕ

(Придеви III деклинације)	60
De Athenārum nomīne	60
РИМСКА УПРАВА У ДОБА РЕПУБЛИКЕ	63

XII ВЕЖБАЊЕ

(IV или -i деклинација; футур I актива глагола I—IV конјугације)	66
--	----

XIII ВЕЖБАЊЕ

(V или -e деклинација; индикатив перфекта актива: тип перфекта на -vī; индикатив перфекта глагола esse)	69
Гуске спасавају Рим	69
РИМСКА ВОЈСКА	73

XIV ВЕЖБАЊЕ

(Компарација придева; тип перфекта на -sī и на -i)	76
Gracūlus superbus et pāvo	76

XV ВЕЖБАЊЕ

(Суперлатив придева са завршетком -īmus и īmus; тип перфекта са редупликацијом; изузеци у роду и облицима I и II деклинације)	81
---	----

XVI ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци III деклинације; тип перфекта на -i и на -ui)	85
РИМСКИ ФОРУМ — СРЦЕ ГРАДА	88

XVII ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци у роду и облицима IV и V деклинације; индикатив плусквамперфекта актива)	91
---	----

XVIII ВЕЖБАЊЕ

(Суплетивна компарација; футур II актива)	94
---	----

XIX ВЕЖБАЊЕ

(Описна компарација придева; императив презента, императив футура глагола I—IV конјугације и глагола esse)	98
КАКО СУ РИМЉАНИ СТАНОВАЛИ	101

XX ВЕЖБАЊЕ

(Грађење и компарација прилога)	104
De Theseō	104

XXI ВЕЖБАЊЕ

(Основни бројеви)	108
-----------------------------	-----

XXII ВЕЖБАЊЕ

(Редни бројеви; индикатив презента пасива глагола I и II конјугације)	113
---	-----

XXIII ВЕЖБАЊЕ

(Личне заменице и лична повратна заменица; индикатив презента пасива глагола III и IV конјугације)	117
Lūpus et agnus	117

XXIV ВЕЖБАЊЕ

(Присвојне заменице; присвојна повратна заменица; индикатив имперфекта пасива глагола I—IV конјугације; пребацивање реченица из актива у пасив) 122

XXV ВЕЖБАЊЕ

(Показне заменице) 126

XXVI ВЕЖБАЊЕ

(Односна заменица; футур I пасива глагола I – IV конјугације) 130

XVII ВЕЖБАЊЕ

(Упитне заменице) 134

КЊИГА У РИМЉАНА 136

XXVIII ВЕЖБАЊЕ

(Употреба времена у латинском језику 139
Dŏo mŭli et latrŏnes. 139

XXIX ВЕЖБАЊЕ

(Партицип перфекта пасива; индикатив перфекта пасива) 143
De Syracusarŭm obsidiŏne 143

XXX ВЕЖБАЊЕ

(Индикатив плусквамперфекта и футур II пасива) 147
De libris Sibyllinis 147

ИЗБОР ТЕКСТОВА ЗА ДОДАТНУ НАСТАВУ 150

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА 153

РЕЧНИК ЛАТИНСКО-СРПСКИ 166

РЕЧНИК СРПСКО-ЛАТИНСКИ 182

III 19. час 1, 5, 7

II 10 час 1, 2, 3

II 9 час 1, 2, 3

ЉИЉАНА ВУЛИЋЕВИЋ и МИРЈАНА МАСКАРЕЛИ: **ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК** за I разред средње школе • Прва година учења • Осамнаесто издање, 2003. година • Издавач: ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ И НАСТАВНА СРЕДСТВА, Београд, Обилићев венац 5 • Ликовни уредник: ТАМАРА ПОПОВИЋ-НОВАКОВИЋ • Лектор српског текста: МИРЈАНА МИЛОШЕВИЋ • Графички уредник: ПЕТАР БОСАНАЦ • Коректор: СВЕТЛАНА БУГАРСКИ • Корнице: МИША ПИСАЊУК • Рукопис предат у штампу фебруара 2003. године • Штампање завршено марта 2003. године • Обим: 11³/₄ штампарских табака • Формат: 17×24 cm • Тираж: 5 000 примерака • Штампа "Едит-принт" - Београд